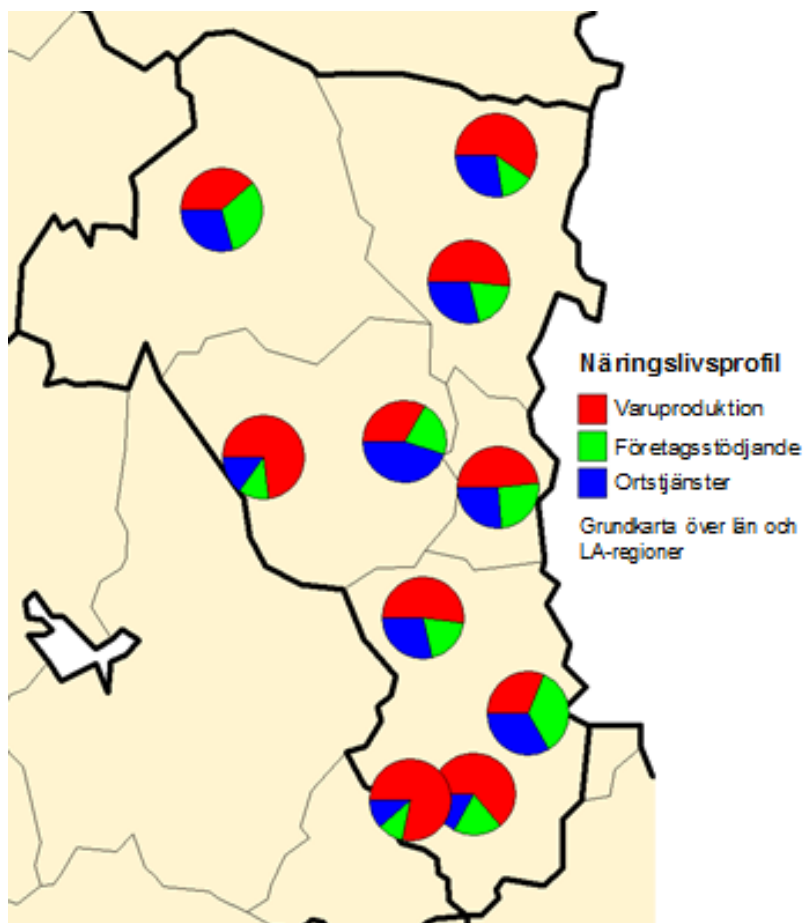

Näringslivets struktur, dynamik och konkurrenskraft

FÖRORD

Världen förändras i snabb takt. Teknikutveckling, befolkningsförändringar, nya konsumtionsmönster och globalisering är bara några av de faktorer som påverkar och förändrar näringslivet och verksamhetsförutsättningar globalt som lokalt. Att navigera rätt i en föränderlig värld kräver både insikt och förmåga. Gävleborg har ett konkurrenskraftigt näringsliv, med tyngd och tradition i industrin, samtidigt som de tjänstebaserade näringarna växer allt snabbare.

Den geografiska ytan är stor i förhållande till befolkningmängden, med relativt långa avstånd mellan länets centralorter. Det påverkar den regionala tillgängligheten och delar upp länet i flera mindre arbetsmarknader. Ihop med demografin och näringslivsstrukturen skapar detta särskilda utmaningar att kompetensförsörja näringslivet och att kunna matcha utbud och efterfrågan på våra regionala arbetsmarknader.

Syftet med denna rapport har varit att försöka ge ett övergripande och samtidigt systemorienterat och funktionellt perspektiv på *Gävleborgs näringsliv – med fokus på frågor kring näringsstruktur, dynamik och konkurrenskraft*. Det funktionella perspektivet innebär att platser, marknader och samband får ökad relevans, medan administrativa kommun- och länsgränser blir mindre intressanta.

Rapporten utgör ett av de kunskapsunderlag och analysverktyg som tagits fram inom ramen för det regionala projektet "Gävleborgs funktionella geografi" som pågått mellan 2017-2019. Projektet har medfinansierats av Tillväxtverket, med en projektorganisation bestående av Region Gävleborg, Länsstyrelsen Gävleborg, Gävle kommun, Högskolan i Gävle, Mellansvenska Handelskammaren, och med ett genomförande i nära samspel med länets kommuner.

Sweco Society fick uppdraget att ta fram analysen tillsammans med oss under vår-höst 2019. Rapporten utgår i hög grad från analyser av näringslivets struktur och utveckling baserat på företagsdata, samt lokal och regional statistik om sysselsättning och företagande. Kunskap om regionens företagande, näringsliv och utveckling har inhämtats genom befintliga studier och underlag samt genom ett urval intervjuer med personer insatta i regionens näringsliv och arbetsmarknad.

Vi hoppas att rapporten ska bidra till ökad kunskap och förståelse om hur vårt näringsliv ser ut, presterar och utvecklas över tid, om hur olika näringar relaterar till varandra utifrån olika verksamhetslogik, samt om de kopplas samman i geografiska kluster eller snarare är starkt platsberoende.

Tillsammans med övriga kunskapsunderlag i projektet är vår förhoppning att ge nya insikter och perspektiv om hur våra olika funktionella geografier ser ut, samt att det ska väcka nya frågor eller idéer om områden att fördjupa och utveckla.

Projektets styrgrupp och finansiärer

Oktober 2019

Göran Unger

Patrik Havermann

Lars Wedlin

Region Gävleborg

Länsstyrelsen i Gävleborg

Gävle kommun

INNEHÅLL

I KORTHET	4
INRIKTNING OCH METODIK	6
GÄVLEBORGS NÄRINGSLIV I ÖVERSIKT	8
Företagande.....	9
Ledande branscher och företag.....	11
Lönsamhet	16
Kompetensförsörjning och konjunkturläge.....	20
Slutsatser kring den övergripande utvecklingen	23
VAD FINNS/UTVECKLAS VAR OCH VARFÖR?	25
Stål-, metall- och verkstadsindustri dominerar i söder	25
Massa-/pappers- och trävaruindustri präglar kusten	27
Ett av Sveriges främsta logistiklägen	28
Tjänstesektorn knyter an till befolkningsunderlaget	30
Lokala snarare än regionala produktionssystem.....	32
Inomregionala skillnader i näringsstruktur och konkurrenskraft.....	33
DYNAMIK OCH STRUKTURFÖRÄNDRING	50
Utveckling med sikte på 2030	52
Konsekvenser för kompetensförsörjningen	54
REFERENSER.....	58

I KORTHET

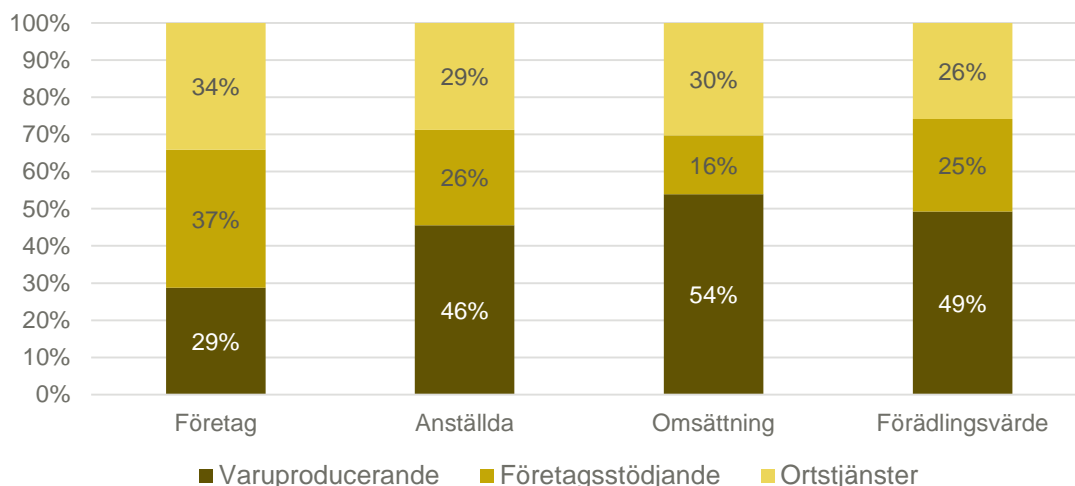
Gävleborgs näringsliv står starkare idag än för tio år sedan. Lönsamheten och konkurrensförmågan är högre, det finansiella läget mer robust och viljan att investera större. Produktiviteten har ökat i en investeringsdriven tillväxt, underlättad av ett historiskt lågt ränteläge. Regionens beroende av enskilda företag och branscher har minskat och det har skett en anpassning till förändrade verksamhetsvillkor efter finanskrisen. Situationen skiljer sig dock mellan olika delar av länet, liksom näringsstrukturen. Utvecklingen är också svagare än i riket och näringslivet tappar även som andel av arbetsmarknaden i Gävleborg som helhet.

Gävleborgs näringsliv står stadigt förankrad i den industrialisering som sedan 1800-talet skett med utgångspunkt framför allt i utvinning och förädling av skogen, malmen och stålet samt städernas roller som handelsplatser och administrativa centrum. Samtidigt förändras näringslivet i rask takt. De varuproducerande verksamheterna, "intäktsbasen", fortsätter skapa stora värden men är under konstant press att rationalisera verksamheterna för att klara den internationella konkurrensen. De företagsstödjande verksamheterna påverkas i mångt och mycket av industrins framgångar, men utvecklas också fristående från denna. Ortstjänsterna växer med demografien, köpkraften och driftsprivativering inom välfärden, men en stark digitaliseringstrend och föränderliga politiska vindar gör framtiden oviss.

Globaliseringen, digitaliseringen och hållbarhetsfrågorna utgör stora utmaningar och grund för fortsatt strukturomvandling. Den låga kronkursen har gett respit under ett antal år, men på längre sikt krävs kontinuerlig effektivisering och förnyelse för att vara internationellt konkurrenskraftig. Att Gävleborgs näringsliv i det avseendet präglas allt mer av hemmamarknadsorienterade näringar och företag ger anledning till viss oro. Intäktsbasen, i form av de varuproducerande näringarna, behöver upprätthållas för att även de företagsstödjande verksamheterna och ortstjänsterna ska frodas.

Fördelning av näringslivet (aktiebolagen) i Gävleborg år 2017

Källa: Bisnode

Ur ett funktionellt perspektiv kan noteras att "brukssamhället" fortfarande lever kvar i anslutning till de dominerande industrierna, om än i modern tappning. Lokaliseringssorterna för de större företagen präglas i betydande grad av dessa och står för en stor del av kompetensförsörjningen och olika stödverksamheter. Även om pendlings- och verksamhetsområdet successivt vidgats, inte minst till följd av ökade krav på kompetens, är produktionssystemen i Gävleborg som regel mer lokala än regionala. Det finns också stora inomregionala skillnader i näringslivets struktur och prestation. Detta gäller inte bara länet som helhet utan även inom dess lokala arbetsmarknadsregioner, där tillväxten och strukturomvandlingen är koncentrerad till framför allt städerna och de större orterna.

För att stärka utvecklingen i Gävleborg, dess näringsliv och funktionella geografi framstår tre saker som avgörande:

För det första behöver den fulla sysselsättningspotentialen tas tillvara, vilket framför allt innebär att sysselsättningsgraden behöver öka bland utlandsfödda men också bland individer utan gymnasieutbildning. Något som även underlättar integration och social hållbarhet. De stora behoven inom vården har länge ombesörjts av inflyttad arbetskraft och ligger nära till hands även fortsättningsvis, men får inte vara den enda vägen. Även inom den varuproducerande sektorn finns jobb som med riktade insatser kan göras tillgängliga och detsamma gäller delar av de företagsstödande verksamheterna och övriga ortstjänster. Men, det är inom vården behovet och möjligheterna är som störst. Därtill behöver den traditionella könsuppdelningen av arbetsmarknaden brytas, för att underlätta ny sysselsättning och för att fullt ut ta tillvara på befintliga resurser i samhället.

För det andra behöver regionen bli bättre på att utveckla, behålla och attrahera spetskompetens i konkurrens med andra regioner i landet och utlandet. Förutom globaliseringen ställer digitaliseringen och hållbarhetsfrågorna ökade krav på verksamheterna, men skapar även ständigt nya affärsmöjligheter. Tillgång på specialistkompetens är avgörande för att klara omställningen och ta vara på möjligheterna och det är en fördel om denna är regionalt förankrad. Om lösningen istället blir att anlita kompetens från eller flytta mer krävande uppgifter till andra regioner försvinner mycket av den utvecklingskraft som kan ligga till grund för förnyelse inom den regionala ekonomin.

För det tredje behöver det ske en ökad integration av arbetsmarknaderna och de till stor del lokala produktionssystemen i Gävleborg. En ökad tillgänglighet inom och över länsgränserna i kombination med en mer rörlig arbetskraft ökar flexibiliteten och effektiviteten till nytta både i hög- och lågkonjunktur. Häri ligger även en ökad storregional integration, där i synnerhet flödena gentemot Stockholm-Uppsala och Sundsvall har en framträdande roll. Förvisso inte utan risk för att de större stadsregionerna suger åt sig en större andel av den ekonomiska aktiviteten, men isolationism är sällan ett bättre alternativ. Ett ökat utbyte skapar fler möjligheter även för Gävleborg och dess näringsliv och bör vara en prioriterad fråga i fortsatt nära samverkan med den övriga storregionen.

INRIKTNING OCH METODIK

Denna rapport handlar om näringslivet i Gävleborg, dvs. företagssektorn, och inte om arbetsmarknaden i stort. Fokus ligger på den konkurrensutsatta delen av den regionala ekonomin, då den är tongivande när vi talar om företagsklimat, konkurrensförmåga och strukturomvandling. För att få en fördjupad förståelse för näringslivets funktionalitet, dynamik och omställningsförmåga – i ett plats- och systemperspektiv – är det framför allt företagssektorn som behöver beskrivas och analyseras. Detta oavsett vem som äger företaget eller vilka som är dess kunder. Även offentligt ägda företag och företag som bedriver verksamhet inom den så kallade välfärdssektorn är således inkluderade i analysen.

Likväl har vi valt att i vissa delar inkludera statistik och slutsatser gällande arbetsmarknaden i stort. Detta för att sätta utvecklingen inom näringslivet i ett bredare perspektiv. Det finns även en omfattande interaktion mellan privat och offentlig sektor som på många vis påverkar näringslivets utveckling. Inte minst genom de upphandlingar som görs, men också när det kommer till kompetensförsörjning. Exempelvis är det svårt att bortse från den driftprivatisering inom vård, skola och omsorg som skett på senare år. Eller det faktum att näringslivet och offentlig sektor i mångt och mycket konkurrerar om samma arbetskraft, som åtminstone i det korta perspektivet är en begränsad resurs.

När vi talar om näringslivet är det emellertid främst aktiebolagen det finns utförlig information om, genom kravet på årsredovisning. Bolagsdata, som gör det möjligt att mäta både omfattningen (omsättning, sysselsättning) och resultatet (förädlingsvärde) av den ekonomiska aktiviteten i enskilda företag eller olika branscher. Därtill resultatets fördelning på produktionsfaktorerna arbete (löner) och kapital (vinst).

Vi har därför valt att inrikta oss på aktiebolagen i den genomgång som görs. Dessa utgör förvisso en mindre andel, ca 40 %, av företagen i regionen men hela 75 % av den totala sysselsättningen inom privat sektor. Aktiebolagen utgör stommen i Gävleborgs näringsliv, liksom landets, medan övriga driftformer till stor del handlar om levebrödsföretag med vanligtvis få eller inga anställda. Även dessa företag har givetvis stor betydelse, inte minst för sysselsättningen, men är mer svårfångade i den typ av genomgång som här eftersträvas.

Rapporten grundar sig på bolagsdata från Bisnode, vilket i praktiken är samma uppgifter som förekommer i SCB:s företagsregister och som grundar sig på bolagens årsredovisningar. Uppgifter har tagits fram för år 2017, som är det senaste år det finns kompletta data för, samt för utvecklingen 2008-2017, som tämligen väl speglar den senaste konjunkturcykeln. I det fall data redovisas för arbetsmarknaden i stort baseras de på registerbaserad sysselsättningsstatistik från SCB för motsvarande år.

I Bisnodes material har hänsyn tagits till att många företag har verksamhet på flera orter samt beaktats större arbetsställen under annan driftform än aktiebolag. Exempelvis täcks större ekonomiska föreningar av materialet, däribland Coop, liksom större regionala arbetsställen inom aktiebolag med säte i annan region. I det senare fallet beräknas data för det regionala arbetsstället utifrån dess andel av det totala antalet sysselsatta inom företaget. Är till exempel företagets omsättning 10 miljoner och det regionala arbetsstället står för 20 % av antalet anställda inom företaget, så beräknas dess andel av omsättningen till två miljoner.

För att göra redovisningen mer överskådlig och för att spegla olika verksamhetstypers utveckling och betydelse används i rapporten en indelning av näringslivet i tre huvudgrupper:

- *Varuproducerande företag* utgörs av jord- och skogsbruk, tillverkningsindustri och byggindustri, därtill partihandel, och kallas ibland för *intäktsbasen* då det till stor del handlar om verksamheter som drar in intäkter från omvärlden till regionen.

- *Företagsstödjande verksamhet* utgörs av företag som främst erbjuder tjänster till andra företag och organisationer, exempelvis olika typer av experttjänster inom ekonomi, juridik, kommunikation och IT, men också inom bemanning, säkerhet, lokalvård, logistik etc.
- *Ortstjänster* är verksamheter som mestadels är beroende av antalet personer som bor i eller besöker närområdet, exempelvis detaljhandel, utbildning, vård, besöksnäring (hotell- och restauranger, reseförmedling, aktiviteter...), energileverantörer, fastighetsbolag m. fl.

Som alla indelningar är även denna behäftad med förenklingar och det finns naturligtvis undantag som inte alls passar in i beskrivningen. Exempelvis är byggindustrin ofta inriktad på den regionala marknaden och partihandelsföretag bedriver sällan någon egen produktion i större omfattning. Bland företagsstödjande verksamheter finns företag, t ex inom IT, som både utvecklar egna produkter och säljer dem till marknader världen över. Inom ortstjänster drar besöksnäringen ofta in intäkter från omvärlden och det finns energibolag som producerar och säljer el ungefär på samma villkor som de varuproducerande företagen. Och så vidare.

Dessa förenklingar och undantag är dock inte värre än de vi till vardags vant oss med i uppdelningen på exempelvis "industri" och "tjänster". I ett modernt industriföretag kan en stor del av aktiviteten och värdet vara kopplat till vad som egentligen är att beskriva som tjänster, vilket blivit uppenbart när outsourcing drivit på just en sådan uppdelning och omklassificering av verksamhet. Men, genom att lägga ihop verksamheter som drivs av en likartad logik och marknadsinriktning är det lättare att se hur arbetsmarknaden och näringslivet utvecklas i stort.

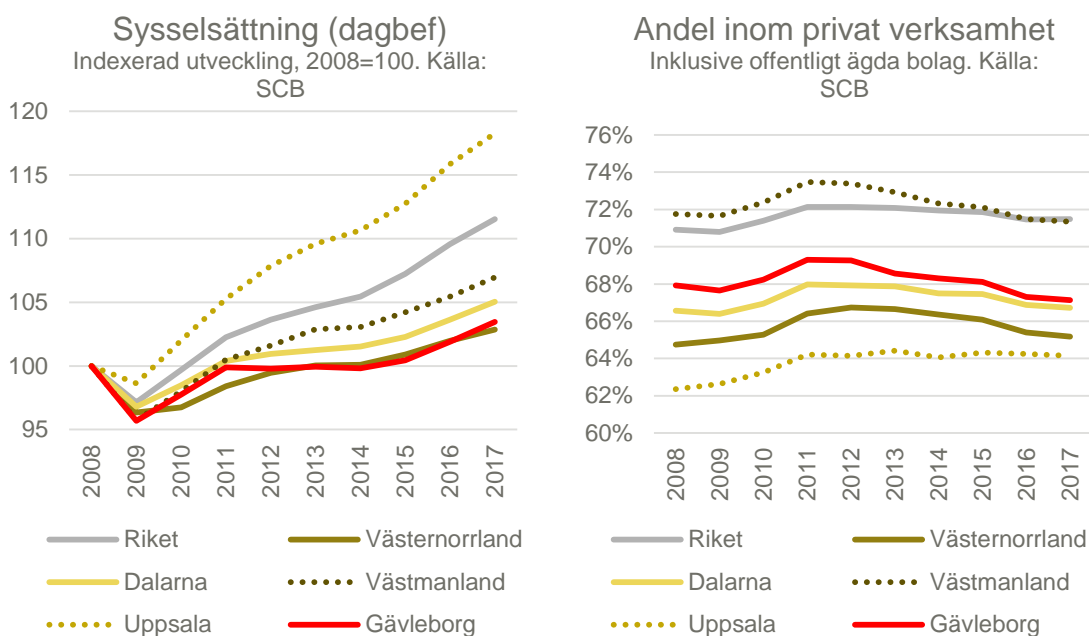
Så även genom den indelning i tre huvudgrupper som används i denna rapport. Det ligger inte heller någon värdering i att endera verksamhetstypen är bättre eller sämre än någon annan. Tvärtom är de i hög grad beroende av varandra och det är snarast balansen och samspelet dem emellan som är det intressanta.

GÄVLEBORGS NÄRINGS LIV I ÖVERSIKT

Näringslivet och arbetsmarknaden i Gävleborg drabbades hårdare av finanskrisen 2008-2009 än riket i genomsnitt och har också upplevt en svagare återhämtning därefter. Medan riket haft en sysselsättningsökning om 11,5 % perioden 2008-2017, där start- och slutår ligger jämförbart i konjunkturcykeln, har arbetsmarknaden i Gävleborgs län vuxit med mer blygsamma 3,5 % eller ca 4 350 arbetstillfällen, varav 72 % tillfallit kvinnor. Totalt fanns drygt 130 000 arbetstillfällen i länet år 2017, varav kvinnornas andel uppgick till knappt 48 %.

Utvecklingen har varit i nivå med den i Västernorrland, men svagare än i Dalarna och Västmanland samt framför allt Uppsala län. Närheten till Stockholm har en uppenbar betydelse och märks även i att den länsöverskridande arbetspendlingen till stor del går i den riktningen. I Gävleborg finns ett växande underskott på arbetsplatser i förhållande till den arbetande delen av befolkningen och en nettoutpendling som bland annat bidrar till den starka tillväxten i Stockholm-Uppsalaregionen.

Initialt efter finanskrisen skedde en snabb återhämtning inom näringslivet, men kännetecknande för utvecklingen under 2010-talet har varit en starkare utveckling inom offentlig än privat sektor, dvs näringslivet har utvecklats svagare än arbetsmarknaden som helhet. Trots driftsprivatisering av välfärdstjänster har andelen sysselsatta inom privat verksamhet, inklusive offentligt ägda bolag, minskat i såväl Gävleborg som i kringliggande län och i riket. Trenden är särskilt tydlig i Gävleborgs län och relaterar inte minst till en åldrande befolkning som driver på behoven inom offentlig sektor, som ökat med 6 % i sysselsättning 2008-2017. Den privata sektorn i länet har endast ökat med 2,3 % under samma period. En utveckling som inneburit att kvinnors arbetsmarknad stärkts mer än mäns, då arbetsmarknaden har en tydlig könsuppdelning där män i högre grad arbetar inom privat sektor.

Att den konkurrensutsatta delen av arbetsmarknaden, som till två tredjedelar består av män, krymper kan också vara ett tecken på bristande konkurrenskraft inom näringslivet, både i relation till omvärlden och till arbetstillfällen inom offentlig sektor. Låt oss därför se närmare på hur företagssektorn presterat i Gävleborg och vad som kännetecknar länets näringsliv.

FÖRETAGANDE

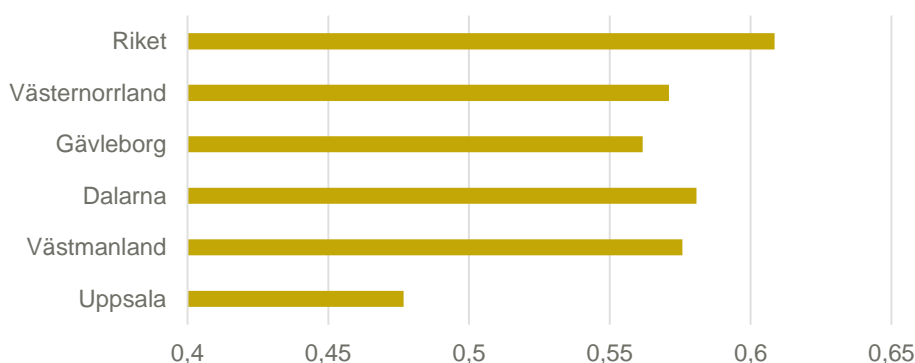
Gävleborg har nationellt sett ingen stark tradition av eget företagande, utan är mer präglad av storföretag och "brukskultur". Av befolkningen 20-64 år driver 5,7 % företag, vilket är det åttonde lägsta värdet bland Sveriges 21 län och lägre än riksgenomsnittet 6,3 % (SCB). Ungefär dubbelt så många män som kvinnor är företagare. Andelen företagsamma individer (innehar F-skattsedel, är delägare i ett aktivt handelsbolag eller är vd eller ordinarie styrelsemedlem i ett aktivt aktiebolag) är den femte lägsta bland länen, 10,3 % jämfört med 12 % i riket enligt Svenskt Näringslivs sammanställning (2017). Endast Västmanland har en lägre andel företagsamma individer av de kringliggande länen, men skillnaderna är förhållandevis små.

I Entreprenörskapsbarometern (Tillväxtverket 2016) anger dock 11 % av de svarande i Gävleborg att de har företagande som huvudsyssla, vilket är klart fler än riksnittet (9 %) och även högre än i kringliggande län. Å andra sidan är det färre som kan tänka sig bli företagare, 39 % jämfört 47 % i riket. Entreprenörskapsbarometern är dock en urvalsundersökning, vilket ger osäkerhet i resultat på länsnivå.

Nyföretagsamheten ökar i Gävleborgs län, men enbart tre län har en lägre nyföretagsamhet (Tillväxtanalys 2018a). Antalet privata arbetstillfällen per invånare 20-64 år är också klart lägre än riksnittet, därtill lägre än i kringliggande län utom det studentpräglade Uppsala.

Privata arbetsplatser per invånare 20-64 år, år 2017

Källa: SCB

Av rikets dryga 1,1 miljoner aktiva företag (samtliga bolagsformer) finns ca 30 000 i Gävleborgs län (2,8 %), vilket är i nivå med länets andel av rikets befolkning (SCB). Storleksfördelningen är ungefär samma som i riket och småföretagen dominerar stort. Mer än 99 % av företagen har färre än 50 anställda och över 90 % har färre än 10 anställda. Flest företag finns inom branscherna bygg, handel och företags-tjänster (Tillväxtverket 2017).

Särskiljande för Gävleborg är en större andel företag inom tillverkning och bygg, men lägre andel inom företagstjänster jämfört riket. De flesta företag leds av män (73 %, samma som i riket och en nivå som inte förändrats nämnvärt det senaste decenniet) och en majoritet har privatpersoner och/eller offentlig sektor som främsta kunder. Den demografiska utvecklingen har således stor betydelse för företagandet i Gävleborgs län. Mer än två tredjedelar av företagen jobbar på en lokal/regional marknad och endast 7 % på en internationell marknad, vilket är i nivå med Dalarna och Västmanland (7 %) men en avsevärt lägre andel än rikets 13 % och även lägre än i länen Västernorrland (8 %) och Uppsala (9 %) (Tillväxtverket 2017).

Exportens andel av näringslivets produktion ligger genom ett antal internationellt inriktade storföretag likväl på dryga 35 %, samma som Norrland i genomsnitt, och 2017 exporterades varor för ett värde om 26,6 miljarder kronor från Gävleborgs län (Norrlandsfonden 2018). Antalet anställda i utlandsägda före-

tag uppgick samma år till 10 853 i länet, motsvarande endast 1,6 % av den totala sysselsättningen i utlandsägda bolag i Sverige och drygt 12 % av den totala sysselsättningen inom privat sektor i Gävleborgs län (Tillväxtanalys 2018b). Ett antal till övervägande del svenskägda varuproducerande storföretag dominerar den internationellt inriktade delen av Gävleborgs näringsliv, som i övrigt har en låg internationaliseringsgrad.

Ser vi enbart till aktiebolag, inklusive större arbetsställen inom företag med säte i annan region, finns 11 912 aktiva företag som tillsammans sysselsätter 64 900 anställda i Gävleborgs län, motsvarande 75 % av den totala sysselsättningen inom länets privata sektor (Bisnode). Andelen av omsättning och förädlingsvärde bland aktiebolagen i riket uppgår till ca 1,7 %, vilket innebär en klar underrepresentation jämfört länets andel av rikets befolkning (2,8 %). Aktiebolagen kan sägas utgöra stommen i såväl Gävleborgs som rikets näringsliv, medan övriga driftformer till stor del handlar om levebrödsföretag med få eller inga anställda och sällan några direkta tillväxtambitioner. För aktiebolagen finns även en utförlig statistik tillgång, vilket gör det möjligt att närmare beskriva och analysera näringslivets sammansättning och utveckling över tid.

Modest tillväxt i omsättning, starkare i förädlingsvärde och kapital

Tillväxten i omsättning bland länets aktiebolag får betecknas som modest under den senaste tioårsperioden och överstiger knappt inflationen om 7 % enligt konsumentprisindex. Omsättningen har ökat med 11 %, vilket är betydligt lägre än rikets 26 %. Gävleborg ligger i linje med Dalarna och Västmanland. Däremot sticker Västernorrland och Uppsala ut med en mycket låg (4 %) respektive mycket hög (52 %) aggregerad tillväxt.

Även tillväxten i förädlingsvärde om 40 % ligger lägre än rikets 63 %, men ändå väsentligt högre än tillväxten i omsättning, vilket beror på en högre förädlingsgrad 2017 jämfört 2008. Något som delvis beror på strukturomvandling mot mer personalintensiva branscher, inom vilka en lägre andel av omsättningen går till köpta insatsvaror, men också en högre förädlingsgrad inom industrin. Tillväxten i förädlingsvärde är i linje med Dalarna och Västmanland, men även i detta avseende sticker Västernorrland och Uppsala ut med avsevärt lägre respektive högre tillväxt än såväl rikssnittet som Gävleborg.

Aggregerad tillväxt 2008-2017 bland aktiebolagen i länen resp. riket						
Källa: Bisnode	Omsättning	Förädlingsvärde	Personalkostnader	Totalt kapital	Soliditet	
Gävleborg	11 %	40 %	37 %	33 %	25 %	
Västernorrland	4 %	13 %	36 %	27 %	20 %	
Dalarna	12 %	39 %	40 %	5 %	19 %	
Uppsala	51 %	92 %	72 %	105 %	32 %	
Västmanland	13 %	45 %	38 %	21 %	21 %	
Riket	26 %	63 %	51 %	62 %	27 %	

Förädlingsvärde

Värdet av ett företags produktion minus värdet av insatsvarorna som har använts

Det totala kapitalet har samtidigt ökat med 33 % i Gävleborg, vilket är ungefär i linje med genomsnittet för kringliggande län, men lägre än rikets 62 % och Uppsalas 105 %. Ägarnas andel av det investerade kapitalet, soliditeten, ligger något lägre än i riket och kringliggande län. Dock har Gävleborgsföretagens soliditet ökat med 25 % sedan 2008 till 35 % av det totala kapitalet år 2017. *Generellt har svenska företag ökat sin soliditet under tidsperioden och de står starkare idag än innan finanskrisen, men ökningen har varit större i Gävleborg än i flertalet av de kringliggande länen.* En starkt soliditet indikerar att före-

Soliditet

Eget kapital/totalt kapital

(Eget kapital=ägarkapital)

tagen har mer egna resurser att röra sig med och därmed är mer motståndskraftiga mot såväl tillfälliga konjunktursvängningar som mer långsiktiga strukturförändringar.

Företagens kapitalinvesteringar spelar en viktig roll för tillväxten. Genom investeringar i nya produkter, ny teknik, nya anläggningar och ny utrustning skapas förutsättningar för ökad produktivitet och konkurrenskraft. Utvecklingen sedan finanskrisen får betecknas som gynnsam i detta avseende och kan även kopplas till en snabb teknikutveckling i samhället. Digitaliseringen genomsyrar hela näringslivet och så även hållbarhetsfrågorna i allt högre grad. I båda fallen talar vi om genomgripande och strukturomvandlande förändringar som kräver mycket stora investeringar och som kommer att pågå många år framöver.

LEDANDE BRANSCHER OCH FÖRETAG

Gävleborgs arbetsmarknad har länge präglats av de varuproducerande näringarna som, inklusive jord- och skogsbruk, energiförsörjning och byggverksamhet, stod för närmare 27 % av den totala sysselsättningen år 2017 och hela 53 % av förädlingsvärdet inom näringslivet år 2016. Ett antal storföretag har historiskt dominerat länets tillverkningsindustri och koncernerna Billerud Korsnäs, Holmen, Ovako och Sandvik står fortfarande för drygt en femtedel av jobben inom denna. Medräknat leverantörer blir deras tyngd, liksom industrins, än större.

Sysselsättningsfördelning (dagbef) efter bransch, år 2017						
Grönt/rött markerar betydande över-/underrepresentation jämfört riket						
Källa: SCB	Uppsala	Västmanland	Dalarna	Gävleborg	Västernorrland	Riket
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2 %	2 %	3 %	3 %	4 %	2 %
Tillverkning och utvinning	8 %	18 %	15 %	15 %	12 %	11 %
Energiförsörjning; miljöverksamhet	2 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %
Byggverksamhet	9 %	7 %	8 %	8 %	7 %	7 %
Handel	10 %	11 %	11 %	9 %	10 %	12 %
Transport och magasinering	3 %	4 %	4 %	5 %	5 %	5 %
Hotell- och restaurangverksamhet	3 %	3 %	3 %	3 %	3 %	3 %
Information och kommunikation	3 %	2 %	1 %	2 %	3 %	4 %
Finans- och försäkringsverksamhet	1 %	1 %	1 %	1 %	3 %	2 %
Fastighetsverksamhet	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %	2 %
Företagstjänster	12 %	12 %	8 %	8 %	9 %	12 %
Offentlig förvaltning och försvar	7 %	6 %	6 %	7 %	7 %	6 %
Utbildning	14 %	10 %	11 %	11 %	11 %	11 %
Vård och omsorg; sociala tjänster	20 %	18 %	20 %	19 %	19 %	17 %
Kulturella och personliga tjänster m.m.	4 %	4 %	5 %	4 %	4 %	4 %
Okänd verksamhet	1 %	1 %	1 %	2 %	1 %	1 %

Även den skattefinansierade sektorn är viktig för länet och det är framför allt här sysselsättningstillväxten skett de senaste tio åren. I kombination med en ökad driftprivatisering, pådriven av valfrihetsreformer, har välfärdssektorn blivit allt viktigare också för det privata näringslivet. Drygt 37 % av alla vårdcentraler i Gävleborg drevs 2017 i privat regi medan drygt 15 % av grundskoleeleverna gick i en skola med enskild huvudman läsåret 2018/2019 (Svensk Näringsliv/Ekonomifakta resp. Skolverket/Siris 2019). Personlig assistans och äldreomsorg i privat regi är också en växande marknad. Tyngden inom näringsli-

vet ligger framför allt på företag inriktade på vård och omsorg, som stod för 5 % av näringslivets (aktiebolagens) förädlingsvärde år 2016 medan företag inom utbildning endast svarade för 1,4 %.

De privata tjänstenäringarna har däremot överlag en svagare ställning i Gävleborgs län än i riket som helhet, framför allt de mer kunskapsintensiva företagstjänsterna, finans- och försäkringsverksamhet samt IT-sektorn. Detta gäller såväl sysselsättningsandelar på arbetsmarknaden som andelarna av näringslivets förädlingsvärden. Även handeln har en jämförelsevis mindre tyngd. Strukturmässigt finns likheter med Västmanland och Dalarna samt, om än i lägre grad, Västernorrland. Uppsala har däremot en väsentligt större tyngd på tjänster, såväl privata som offentlig, som gynnas av en stark och efterfrågedrivande befolkningstillväxt i länet. Arbetsmarknaden har även, i likhet med referenslänen och riket, en tydlig könsuppdelning, där män dominerar de varuproducerande näringarna och kvinnor den skattefinansierade tjänstesektorn.

Näringslivet efter andel av förädlingsvärde 2016 (%)						
Grönt/rött markerar betydande över-/underrepresentation jämfört riket						
Källa: SCB	Uppsala	Västmanland	Dalarna	Gävleborg	Västernorrland	Riket
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2,5	1,9	4,9	3,8	5,0	2,2
Tillverkning och utvinning	21,0	34,2	31,2	33,8	24,9	21,8
Energiförsörjning; miljöverksamhet	6,3	3,3	4,3	4,6	7,2	3,8
Byggverksamhet	10,8	8,9	10,5	11,2	9,7	8,9
Handel	12,3	14,9	15,7	12,2	13,4	16,6
Transport, magasinering	3,6	4,6	4,2	5,8	5,6	6,0
Hotell och restaurang	2,4	2,0	3,2	2,9	2,4	2,8
Information, kommunikation	5,0	3,3	2,9	3,1	8,6	7,8
Fastighetsverksamhet	6,4	6,2	4,9	5,0	6,9	7,4
Juridik, ekonomi, vetenskap, teknik	15,3	7,3	5,6	5,5	6,4	9,4
Uthyrning, fastighetsservice	4,7	5,5	4,1	3,9	3,7	5,4
Utbildning	1,8	1,7	1,4	1,4	1,2	1,6
Vård och omsorg	6,4	5,0	4,1	5,0	3,1	4,5
Kultur, nöje, fritid	0,6	0,5	2,1	0,7	0,9	1,1
Annan serviceverksamhet	0,7	0,8	0,8	1,1	1,0	0,9

Tre huvudgrupper: Varuproduktion, företagsstöd och ortstjänster

I ett regionalt utvecklingssammanhang kan arbetsmarknaden och näringslivet översiktligt delas in i tre huvudgrupper – varuproducerande företag, företagsstödjande verksamheter och ortstjänster. Detta för att få bättre överblick och perspektiv på olika verksamhetstypers betydelse. Genom att lägga ihop verksamheter som drivs av likartad logik och marknadsinriktning är det lättare att se hur arbetsmarknaden och näringslivet utvecklas i stort.

De *varuproducerande företagen* som utgörs av jord- och skogsbruk, tillverkningsindustri men även partihandel, kallas ibland för *intäktsbasen* då det i huvudsak är verksamheter som drar in intäkter från omvärlden till regionen. Dessa verksamheter efterfrågar också i hög grad tjänster och insatsvaror från andra företag, vilket vanligtvis ger betydande effekter på regionens övriga näringsliv. Man kan som regel räkna med att ett jobb inom intäktsbasen genererar minst ett eller ett par till i den regionala ekonomin, beroende av hur leverantörsnätverken ser ut.

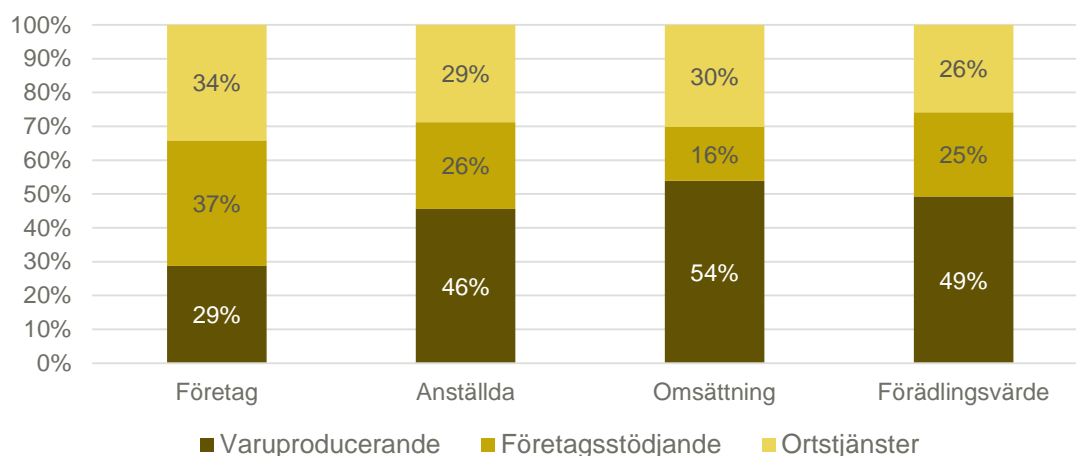
Företagsstödjande verksamhet utgörs av företag som erbjuder tjänster till i första hand andra företag och organisationer, exempelvis olika typer av experttjänster inom ekonomi, juridik, kommunikation och IT, men också inom bemanning, säkerhet, lokalvård, logistik etc. *Ortstjänster* är i sin tur sådana verksamheter som mestadels är beroende av antalet personer som bor i eller besöker närområdet, exem-

pelvis detaljhandel, utbildning, vård, besöksnäring (hotell- och restauranger, reseförmedling, aktiviteter), energileverantörer, fastighetsbolag m. fl.

Som framgår av figuren nedan står de varuproducerande näringarna för en väsentligt mindre andel av antalet företag i Gävleborgs näringsliv än av anställda, omsättning och förädlingsvärde. Av de sistnämnda uppgår andelen till nära eller över femtio procent. De företagsstödande verksamheterna står i motsats för en betydligt större andel av företagen än av omsättning, sysselsättning och förädlingsvärde. Det gäller även ortstjänsterna, om än inte i samma grad. I det efterföljande ges en bild av utvecklingen inom respektive huvudgrupp på länsnivå samt, i nästa kapitel, på kommunnivå för att belysa inomregionala skillnader i näringslivets struktur och prestation.

Fördelning av näringslivet (aktiebolagen) i Gävleborg år 2017

Källa: SCB

Varuproduktionen/intäktbasen minskar, men fortsätter dominera

Trenden är på en övergripande nivå tydlig. *De varuproducerande företagen sysselsätter allt färre medan tjänsteföretagen växer.* Så ser det ut både i riket i stort och i Gävleborg med kringliggande län. Till del beror detta på en omfattande outsourcingtrend bland industriföretag som pågått i decennier. Såväl service- som expertfunktioner har lagts ut på fristående aktörer eller i egna servicebolag och det har blivit vanligt att använda inhyrd personal i produktionen. I samtliga fall innebär det att sysselsättning som tidigare räknats som del av industrin istället räknas som tjänster, företrädesvis företagsstödande sådana. Att förädlingsgraden ökat inom industrin det senaste decenniet tyder dock på att den utvecklingen stannat av och möjligen en trendvändning mot att göra mer "in-house" än tidigare, men även automatisering och effektivisering genom investeringar spelar in.

En genomgång av Gävleborgs arbetsmarknad utifrån registerbaserad sysselsättningsstatistik indikerar ett omfattande tapp inom tillverkningsindustri med 5 500 jobb under perioden 2008-2017. Detta kompenseras i viss utsträckning av att jord- och skogsbruk samt byggverksamhet, som också ingår i intäktbasen, haft en starkare utveckling.

Även sett till utvecklingen bland Gävleborgs 3 411 aktiebolag verksamma inom de varuproducerande delarna av näringslivet framträder en likartad bild. Tillverkningsindustrin har minskat med drygt 4 100 anställda under perioden 2008-2017. Framför allt inom elektronikindustri, där Ericssons nedläggning av produktionen i Gävle innebar förlust av mer än 1 000 arbetstillfällen, konsulter inräknat. Även inom stål- och metallindustri har stora neddragningar skett, därtill inom livsmedelsindustri, pappers- och massaindustri, trävaruindustri samt verkstadsindustri. Mindre branscher som gått mot trenden och istället anställt fler är plast- och gummiindustri samt tillverkare av glas, porslin, betong och cement. De sist-

nämnda knyter an till en gynnsam utveckling bland länets byggföretag, som ökat med 1 625 anställda. De areella näringarna jord- och skogsbruk har ökat med 271 anställda, medan partihandeln minskat med 99 anställda.

Intäktsbasen som helhet, med 29 578 anställda år 2017, minskade därmed med 2 354 anställda 2008-2017 och sin andel av den totala sysselsättningen bland länets aktiebolag från 51 till 46 %. Sett till omsättning och förädlingsvärde är andelen högre, 54 resp. 49 % år 2017. *Man kan med fog hävda att de varuproducerande näringarna – intäktsbasen – utgör halva näringslivet i Gävleborgs län och fortfarande är dess primära drivkraft.* Inte minst medräknat de funktioner som lagts ut på olika företagsstödjande verksamheter, men också beaktat den starka dominans de har för länets närvaro i den globala ekonomin samt för effektivisering, teknikutveckling och innovation.

Intäktsbasen (varuproduktion)	Antal 2017		Tillväxt 2008-2017			
	Företag	Anställda	Sysselsättning	Omsättning	Förädlingsvärde	Totalt kapital
Källa: Bisnode						
Byggindustri	1 648	8 712	1 625	67 %	70 %	75 %
Stål- o metallindustri	10	4 737	-982	-16 %	15 %	-1 %
Verkstadsindustri	249	3 967	-390	15 %	29 %	63 %
Partihandel	639	2 501	-99	31 %	56 %	62 %
Pappers- o massaindustri	17	2 400	-562	15 %	27 %	0 %
Trävaruindustri	89	2 196	-395	-2 %	53 %	-14 %
Metallvaruindustri	231	1 960	-149	3 %	21 %	4 %
Jord-/skogsbruk	294	1 232	271	12 %	126 %	107 %
Elektronikindustri	54	693	-1 066	-71 %	-58 %	-80 %
Livsmedelsindustri	69	471	-568	-70 %	-61 %	-61 %
Gummi- o plastindustri	25	243	56	85 %	99 %	53 %
Kemisk industri	26	173	-61	-81 %	306 %	-48 %
Övrig industri	30	129	21	40 %	78 %	36 %
Utvinningsindustri	17	104	-47	13 %	-15 %	86 %
Textilindustri	13	60	-8	-24 %	56 %	-10 %
Intäktsbasen	3 411	29 578	-2 354	2 %	31 %	12 %

Företagsstödjande verksamheter utvecklas svagt

De företagsstödjande verksamheterna har under det senaste decenniet, sett till arbetsmarknaden som helhet, haft en genomsnittlig tillväxt i riket. Det tillkommer nya jobb, men sysselsättningsandelen har inte förändrats nämnvärt. I Gävleborg står utvecklingen däremot i princip still, vilket innebär att sysselsättningsandelen minskat något då arbetsmarknaden som helhet har vuxit. I kringliggande län har andelen ökat svagt.¹

Sett till utvecklingen bland de 4 408 aktiebolagen verksamma inom företagsstödjande verksamheter i Gävleborg har antalet anställda emellertid ökat med 833 individer sedan finanskrisen, dvs. det finns en tillväxt. Ökningen har i huvudsak skett inom företagstjänster, därtill huvudkontor, medan företag verksamma inom media minskat i omfattning och IT-bolagen i princip visat nolltillväxt. Det sistnämnda kan tyckas något förvånande med tanke på den starka digitaliseringstrenden och att IT är ett uttalat profilområde i framför allt Gävle men också framträdande i Hudiksvall.

De företagsstödjande verksamheterna har endast ökat sin andel av den totala sysselsättningen bland länets aktiebolag från 25,2 till 25,6 % under perioden 2008-2017 och hade 16 651 anställda år 2017. Sett till omsättning var andelen betydligt lägre, 16 % år 2017, men på ungefär samma nivå, 25 %, vad gäller

¹ Uppsala undantaget, men beror i huvudsak på omklassificering av verksamhet, dvs är statistiskt betingat

förädlingsvärde. Detta korresponderar med en hög förädlingsgrad, 57 % att jämföra med 33 % för de varuproducerande företagen. De företagsstödjande verksamheterna har begränsat med inköp och ger på så vis lägre spridningseffekter i den regionala ekonomin. Deras betydelse ska dock inte underskattas. De utgör i många avseenden det smörjmedel som får andra verksamheter att fungera och utvecklas kostnadseffektivt, inte minst industrin.

Företagsstödjande	Antal 2017		Tillväxt 2008-2017			
	Företag	Anställda	Sysselsättning	Omsättning	Förädlingsvärde	Totalt kapital
Källa: Bisnode						
Företagstjänster	2 023	8 268	928	37 %	51 %	7 %
Logistik	578	4 823	-70	-1 %	28 %	57 %
IT och telekom	336	1 837	60	29 %	42 %	-3 %
Media	321	833	-471	-15 %	2 %	2 %
Huvudkontor	41	530	334	197 %	161 %	636 %
Finans och försäkring	351	238	107	-56 %	268 %	131 %
Forskning och utveckling	19	67	-86	-85 %	-107 %	-78 %
Övriga tjänster	739	55	31	-28 %	396 %	1241 %
Företagsstödjande	4 408	16 651	833	13 %	52 %	89 %

Ortstjänsterna växer mest, framför allt inom välfärdssektorn

De lokalmarknadsorienterade ortstjänsterna dominerar starkt arbetsmarknaden och tillväxten i Gävleborgs län, men har också ökat i betydelse i kringliggande län och i riket. Nära 8 000 nya arbetstillfällen har tillkommit inom dessa verksamheter i länet det senaste decenniet. Den ökade efterfrågan drivs framför allt av demografiska faktorer, såväl en växande befolkning som fler unga och äldre i behov av välfärdstjänster, därtill en växande besöksnäring.

Länet har haft en befolkningsökning på 3,5 % under perioden, medan antalet invånare 65 år och äldre ökat med 19 % och gruppen barn 0-14 år ökat med 12 %. Gymnasieungdomarna har dock blivit färre då de stora barnkullarna födda i början av 1990-talet tagit klivet ut i vuxenlivet. Målgruppsbefolkningen för de mest personalintensiva delarna av offentlig service har likväl ökat kraftigt och välfärdssektorn därmed varit pådrivande i sysselsättningsökningen, framför allt inom vård och omsorg men även inom utbildning.

Utvecklingen märks också inom det privata näringslivet och de 4 053 aktiebolag i länet som tillhandahåller ortstjänster av olika slag. Dessa har ökat med 3 597 anställda sedan finanskrisen, med tonvikt på vård, besöksnäring och utbildning. Näringslivet tillhandahåller en betydande och ökande andel av välfärdstjänsterna. År 2008 sysselsatte de privata välfärdsföretagen inom vård och utbildning drygt 3 000 personer, motsvarande knappt 10 % av hela sysselsättningen inom sektorn. År 2017 var siffran drygt 5 300 personer, eller ca 14 % av de som arbetar i sektorn.

Ortstjänster	Antal 2017		Tillväxt 2008-2017			
	Företag	Anställda	Sysselsättning	Omsättning	Förädlingsvärde	Totalt kapital
Källa: Bisnode						
Detaljhandel	1 474	7 292	-161	18 %	50 %	32 %
Vård	506	4 276	1 662	82 %	92 %	88 %
Besöksnäring*	670	3 051	1 086	83 %	120 %	101 %
Fastigheter	1 078	1 641	206	36 %	47 %	59 %
Utbildning	208	1 049	648	141 %	225 %	86 %
Energi	63	699	-38	7 %	-27 %	11 %
VA och miljöverksamhet	54	638	194	106 %	101 %	197 %
Ortstjänster	4 053	18 646	3 597	30 %	48 %	43 %

*Besöksnäring utgörs här av 33 SNI-koder omfattande hotell, stugbyar och camping, restaurang- och caféverksamhet, förmedlings- och uthyrningsverksamhet gällande researrangemang, transporter och fritids-/sportutrustning, mässor, musik, kultur o teater, nöjes- och temaparker samt sportanläggningar

Detaljhandeln, som dominerar bland ortstjänsterna, har däremot minskat med 161 arbetstillfällen under perioden, bland annat till följd av strukturrationalisering pådriven av digitalisering/automatisering och e-

handel. Sammantaget har ortstjänsternas andel av den totala sysselsättningen bland länets aktiebolag ökat från 24 till 29 %. Andelen av den sammanlagda omsättningen och förädlingsvärdet var 30 resp. 26 % år 2017. Hemmamarknadens och de mer personalintensiva verksamheternas betydelse har således ökat för näringslivet i Gävleborg, men främst vad gäller omsättning och anställda och i lägre grad förädlingsvärde.

Minskat beroende av enskilda storföretag

År 2008 var 8 277 personer anställda i något av de fem största företagen i Gävleborgs län, motsvarande 13 % av sysselsättningen inom näringslivet. År 2018 hade den siffran minskat till 6 727 eller drygt 10 %, främst till följd av neddragningar och omstrukturering inom den i särklass största privata arbetsgivaren, Sandvikkoncernen. Annars känner man igen sig i listan över regionens största företag från 2008. Med undantag för Ericsson, som avvecklat basstationstillverkningen i Gävle och sålt kabelverksamheten i Hudiksvall, är de största privata arbetsgivarna fortfarande desamma, men har i något fall bytt ägare.

Breddar vi perspektivet till regionens tjugo största aktiebolag så hade de 11 000 anställda år 2017, vilket var 2 000 färre än 2008. Även de femtio största arbetsgivarna sysselsatte 2 500 färre personer än 2008. *Regionens beroende av de största företagen har således minskat. Istället återfinns en större del av sysselsättningen inom mindre företag samt offentlig sektor.*

10 största företagen i Gävleborgs län år 2017	Plats	Bransch	Anställda 2017	Ändring 2008-2017
Aktiebolaget Sandvik Materials Technology	Sandviken	Stål/Metall	3 092	-1 201
Ovako Sweden AB	Hofors	Stål/Metall	1 182	82
Iggesund Paperboard Aktiebolag	Hudiksvall	Papper/Massa	953	-148
BillerudKorsnäs Skog & Industri Aktiebolag	Gävle	Papper/Massa	786	-229
Svenska Fönster Aktiebolag	Edsbyn	Trävaruindustri	714	72
Aktiebolaget Sandvik Coromant	Sandviken	Verkstad	628	-41
Sandvik Mining and Construction Tools AB	Sandviken	Verkstad	628	332
Sodexo AB	Gävle	Företagsservice	347	-111
Sandvik Aktiebolag	Sandviken	Huvudkontor	278	146
Wire Sandviken AB	Sandviken	Stål/Metall	278	278

LÖNSAMHET

Näringslivet i Gävleborgs län skapade under 2017 ett förädlingsvärde om ca 55 miljarder kronor, drygt 15 miljarder mer än 2008 och en ökning med nästan 40 %. Även förädlingsvärdet per anställd har ökat, med knappt 36 % till 845 000 kr år 2017. Samtidigt har företagets personal- och kapitalkostnader för att tjäna en krona i förädlingsvärde minskat från 98 till 86 öre. Lönsamheten ligger på samma nivå som riket och flertalet kringliggande län, förutom Västmanland där kostnaden var endast 75 öre. *Företagen har således blivit mer lönsamma och fått behålla en större andel av förädlingsvärdet, vilket också är ett mått på konkurrenskraft.*

Om man ställer personalkostnaden per anställd mot företagets kostnad för att tjäna en krona framgår att de till stor del följs åt i Gävleborgs näringsliv. *Lönsamma företag/branscher tenderar att även ha råd att betala bra löner, i synnerhet i de mer kapitalintensiva verksamheterna.* På motsvarande vis tenderar

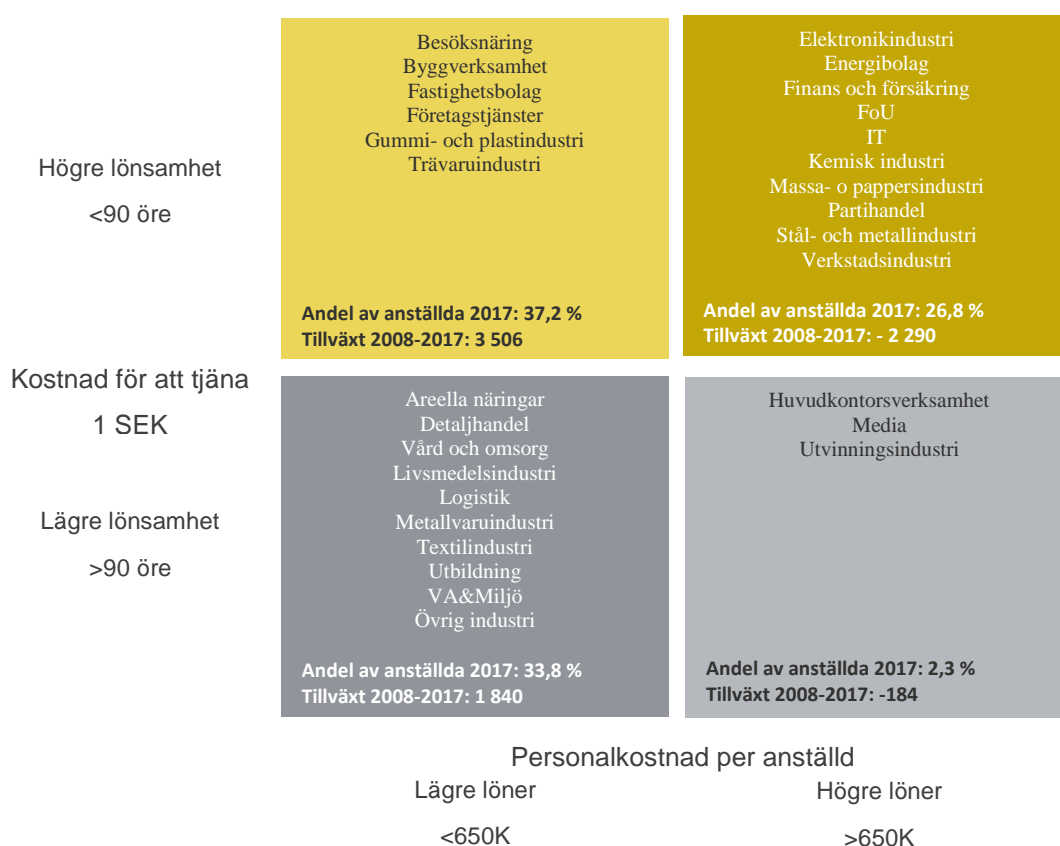
Kostnad tjäna en krona enligt Bisnodes Simplermethod™

(Personalkostnader+kapitalkostnader)/Förädlingsvärdet

Värden under 100 (öre) indikerar lönsamhet, värden över 100 (öre) innebär olönsamhet

mindre lönsamma företag/branscher att också ha lägre personalkostnader och därmed löner. Man bör således inte förledas att tro att det nödvändigtvis är genom låga personalkostnader lönsamhet byggs. Tvärtom är höga löner ofta effektivitetsdrivande, då företagens incitament att investera i ny teknik och nya arbetsprocesser ökar. Något som även kan avspeglas i en minskning av antalet anställda.

Branscher som bryter mönstret är besöksnäringen, byggverksamhet, företagstjänster, fastighetsbolag, gummi- och plastindustri samt trävaruindustrin. Dessa kännetecknas i Gävleborg av en hög lönsamhet, sett ur företagets synvinkel, men jämförelsevis lägre ersättningsnivåer till de anställda. På motsvarande vis finns det några mindre branscher som har en låg lönsamhet, men en hög lönenivå bland de anställda. Att huvudkontorsverksamhet sticker ut i detta avseende är inte så förvånande, däremot att media som bransch gör det. Höga personalkostnader kan i det senare fallet vara en delförklaring till branschens svaga utveckling och sysselsättningsminskning 2008-2017, dvs. att företagen inte haft råd att bära sina kostnader för verksamheten och tvingats avveckla.

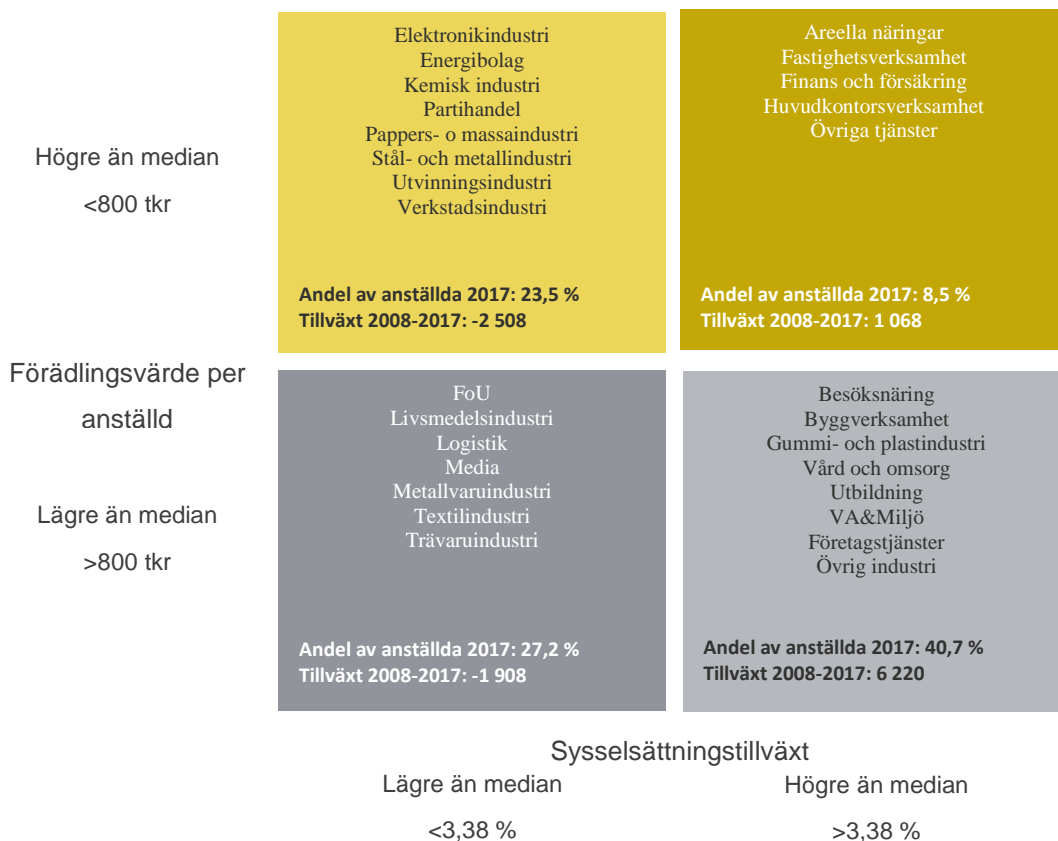

Lönsamhet vs. lönenivå, år 2017 (Bisnode)

Näringslivet i Gävleborg viktas om mot mindre produktiva arbetstillfällen

En majoritet av de branscher som haft en snabbare sysselsättningstillväxt än medianen för Gävleborgs näringsliv har en förhållandevis låg arbetsproduktivitet, räknat i förädlingsvärde per anställd. Dessa branscher är därtill överlag branscher med många anställda, såsom byggverksamhet, vård och omsorg samt utbildning, och har stått för merparten av ökningen av antalet anställda det senaste decenniet. Bland branscher med hög arbetsproduktivitet är det främst de som är små räknat i antal anställda som uppvisar stark procentuell sysselsättningstillväxt, såsom huvudkontorsverksamhet, fastighetsverksamhet samt finans och försäkring.

Stora delar av tillverkningsindustrin återfinns bland branscher med låg sysselsättningstillväxt och bland dem hittar vi både branscher med hög och låg arbetsproduktivitet. Några av de mest produktiva branscherna, med förädlingsvärden omkring eller över en miljon kronor per anställd, tillhör de som dragit ner mest. I denna kategori finns elektronikindustrin, kemisk industri, pappers- och massaindustri samt stål och metallindustri. Samtliga med 20-25 % färre anställda år 2017 jämfört med 2008, förutom elektronikindustrin som minskat med hela 60 %. Detta är alltså branscher som i flera avseenden stärkts vad gäller produktivitet och lönsamhet, men där produktiviteten inte lett till ökad sysselsättning men väl till investeringar, avkastning på kapital och höjda löner.

Förändring i antal anställda 2008-2017 vs. förädlingsvärde per anställd 2017 (Bisnode)

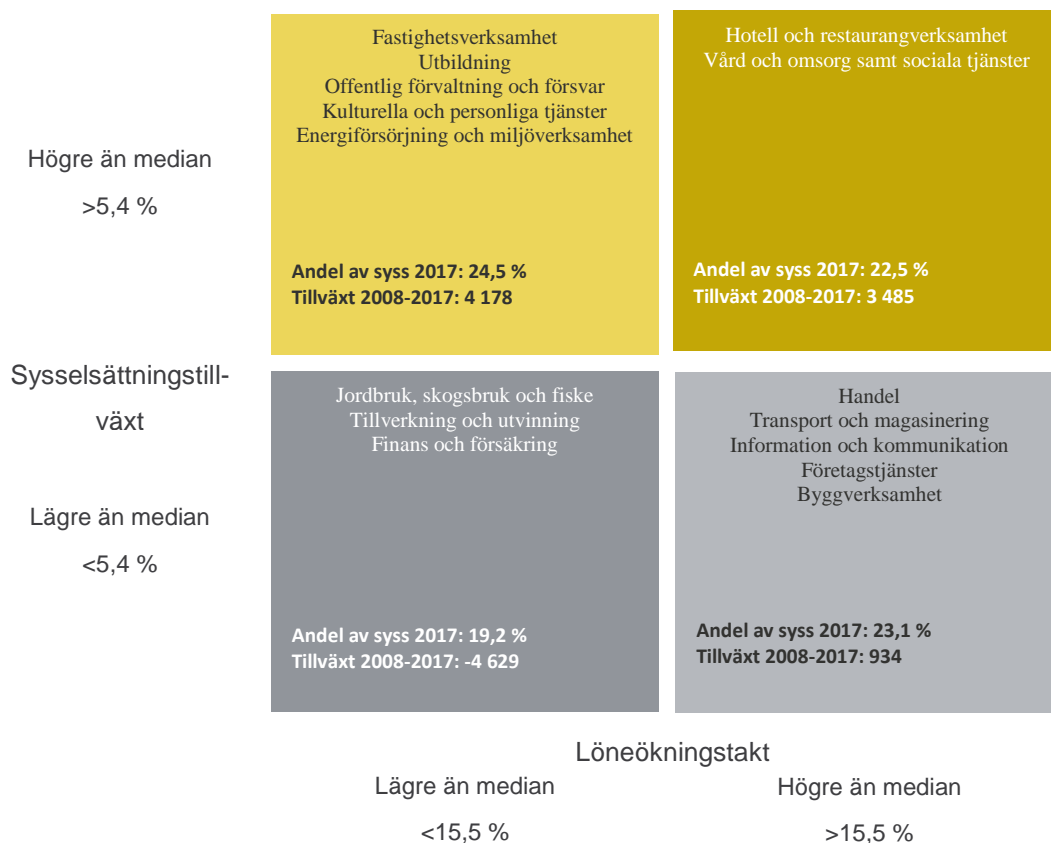
Det har konstaterats att intäktsbasen, de varuproducerande branscherna, minskar som andel av näringslivet medan ortstjänsterna ökar. Eftersom intäktsbasen har ett högre förädlingsvärde per anställd än ortstjänsterna innebär det att näringslivet i Gävleborg viktas om mot mindre produktiva arbetstillfällen. Därtill mot mer personal- än kapitalintensiva verksamheter, vilket kan minska omvandlingstrycket i ekonomin då det blir svårare att effektivisera genom kapitalinvesteringar. *I förlängningen innebär det att tillväxten blir mer beroende av en ökning av arbetskraften och, möjligtvis, en lägre tillväxt i den lönegrundande arbetsproduktiviteten.*

Skillnaden i arbetsproduktivitet mellan olika branscher har ökat över tid. År 2008 var förädlingsvärdet per anställd inom intäktsbasen resp. ortstjänsterna jämförbara medan intäktsbasen idag har ett drygt 20 % högre förädlingsvärde. En rimlig tolkning är att de strukturförändringar och den omställning som skett i de varuproducerande verksamheterna efter finanskrisen varit betydligt snabbare än den som skett bland företagen som tillhandahåller ortstjänster, där fokus mer varit på volymmässig expansion. Samtidigt har arbetsproduktiviteten ökat även bland ortstjänsterna och är idag nominellt högre, dvs obeaktat inflationen, än den var inom intäktsbasen för tio år sedan.

Snabb löneökningstakt i flera av de jobbskapande branscherna

Om vi istället ser till löneförändringstakten och inkluderar hela arbetsmarknaden, dvs. samtliga privat och offentligt sysselsatta, framträder en delvis annorlunda bild. Löneökningstakten, mätt som förändring i lönesumma per sysselsatt dagbefolkning 2011-2017, är som högst i några av de branscher där de nya jobben växer fram, inte minst inom hotell- och restaurangverksamhet samt inom vård och omsorg. Något som sannolikt kan härledas till svårigheter att få tag på personal inom expanderande näringar.

Samtidigt har flera av de branscher som inte ökat alls eller nämnvärt i sysselsättning upplevt stora löneökningar. Däribland företagstjänster samt informations- och kommunikationsverksamhet. Dessa branscher är till stor del beroende av kvalificerad arbetskraft som många gånger kan vara svår att rekrytera i eller locka till regionen, särskilt i konkurrens med arbetsmarknaden i Stockholm-Uppsalaregionen. Den kompetens som finns upplevs snurra runt bland olika arbetsgivare, vilket tenderar att vara lönedrivande. Liknande resonemang kan föras vad gäller byggsektorn, som upplevt en långvarig högkonjunktur och generell kompetensbrist under många år. Handelns löneökningstakt är däremot mer svårtolkad, inte minst mot bakgrund av det minskade personalbehovet inom branschen.

Sysselsättningstillväxt vs. löneökningstakt för dagbefolkningen 2011-2017 (SCB)

Trots ett växande personalbehov har lönerna däremot inte stigit lika mycket inom utbildning och offentlig förvaltning. Inte heller inom fastighetsverksamhet, energi- och miljöverksamhet samt personliga och kulturella tjänster har sysselsättningstillväxten fått samma genomslag på lönerna. Till del kan det bero

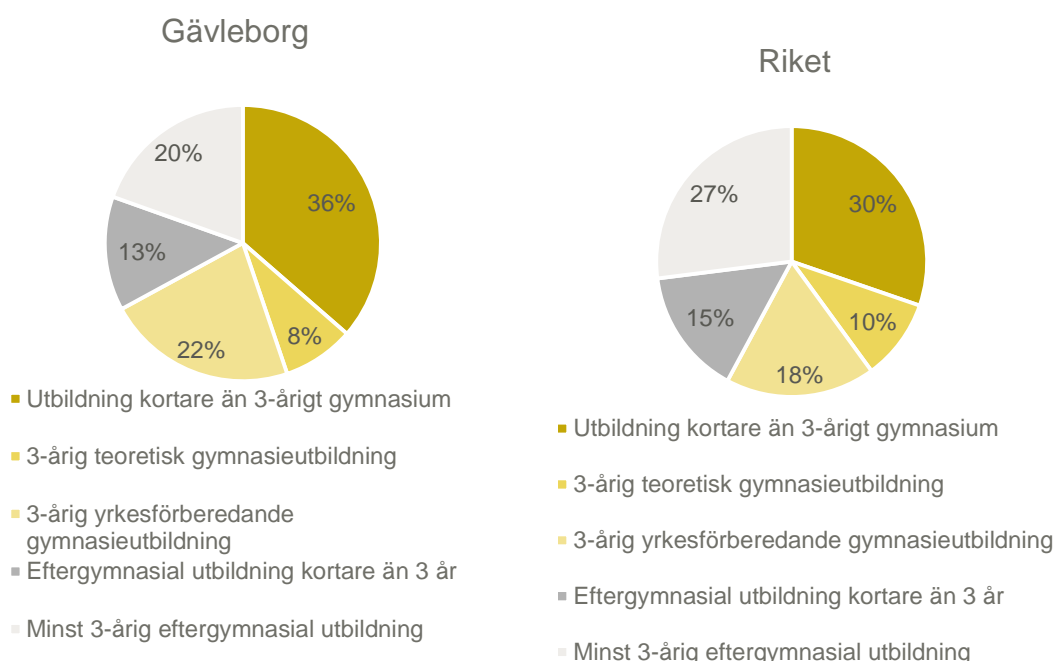
på ett annat utgångsläge vad gäller lönenivå, dvs att jobben redan tidigare var jämförelsevis attraktivt prissatta. Till del på ett begränsat finansiellt utrymme och en svagare produktivitetsutveckling.

Bland de branscher som kännetecknas både av låg sysselsättningstillväxt och låg löneökningstakt återfinns framför allt den varuproducerande sektorn – jord- och skogsbruk samt tillverkningsindustrin. Att industrin upplevt stora produktivitetsökningar och ett växande förädlingsvärde per anställd har inte utmynnat i motsvarande löneökningar. Istället har en större andel av det skapade förädlingsvärdet gått åt till att täcka ökade kapitalkostnader samt högre vinster i bolagen. Vinster, som späts på av en lågt värderad krona som gynnat exporterande företag med kostnader i lokal valuta, men också är en följd av det rationaliseringstryck som uppstod i samband med finanskrisen och effektiviseringar som fortgått därefter.

KOMPETENSFÖRSÖRJNING OCH KONJUNKTURLÄGE

Den övergripande kompetensstrukturen i Gävleborg skiljer sig bitvis från den i riket. 36 % av länets förvärvsarbetande befolkning har endast en grundskoleutbildning, att jämföra med 30 % i riket. I länet fanns ännu år 2017 fler sysselsatta med endast grundskoleutbildning än sysselsatta med eftergymnasial utbildning. I riket gick däremot antalet sysselsatta med eftergymnasial utbildning om antalet personer med endast grundskoleutbildning redan år 2010. I länet finns också en större andel med en yrkesförberedande gymnasieutbildning, vilket korresponderar väl med industrins dominans. I både länet och riket har kvinnor överlag en högre utbildningsnivå än män och skillnaderna har förstärkt över tid.

Förvärvsarbetande befolkning 16+ efter utbildning, år 2017 (SCB)

Även i jämförelse med kringliggande län har en relativt stor andel av de sysselsatta i Gävleborg endast grundskoleutbildning eller yrkesförberedande gymnasieutbildning. Länet har också, trots en regional högskola och närhet till flertalet andra lärosäten, färre sysselsatta med eftergymnasial utbildning än de kringliggande länen. 20 % av arbetskraften har minst treårig högskoleutbildning, vilket är samma andel som i Dalarna men lägre än i övriga kringliggande län.

Kompetensstrukturen i Gävleborg, liksom i riket och de omgivande länen, förändras i snabb takt. De med endast grundskoleutbildning minskar på arbetsmarknaden medan de med yrkesförberedande gymnasieexamen samt minst treårig eftergymnasial utbildning ökar. De med en teoretisk gymnasieutbildning ligger samtidigt på oförändrad nivå. Till stor del går detta hand i hand med ökade krav på formell utbildning inom näringslivet, där gymnasieexamen idag betraktas som en viktig inträdesbiljett.

Låg utbildning ger högre risk för arbetslöshet

De med endast grundskoleutbildning stod för nära hälften av den öppna arbetslösheten i Gävleborgs län år 2017, samtidigt som de utgjorde 36 % av arbetskraften, dvs. det fanns en tydlig överrepresentation. Gymnasieutbildade, som står för 43 % av arbetskraften, utgjorde 36 % av de öppna arbetslösa och de med minst tre års eftergymnasial utbildning, som representerar 20 % av arbetskraften, stod för 18 % av arbetslösheten.

Risken att drabbas av arbetslöshet är således högre bland de med lägre formell utbildning och därmed också bland männen, som dominerar denna grupp och därtill i högre grad är verksamma inom krympande branscher. Det antyder samtidigt att arbetskraftsutbudet i Gävleborg bättre skulle matcha näringslivets och offentliga arbetsgivares behov om fler hade en gymnasie- eller högskoleutbildning. Viktigt är att höja utbildningsnivån bland de med lägst utbildning (grundskola). Personer med gymnasieutbildning tycks däremot klara sig lika bra som de med eftergymnasial utbildning på arbetsmarknaden.

SCB:s regionala matchningsindikatorer – som visar på andelen anställda med matchning mellan yrke och utbildning – visar samtidigt att Gävleborg har en stabil matchningsgrad kring 70-71 %. Tidigare har man haft en något sämre matchning än riket och kringliggande län, men för 2015-2016 ligger man på ungefär samma nivå. Något som emellertid främst beror på att matchningen försämrats i riket och referenslänen.

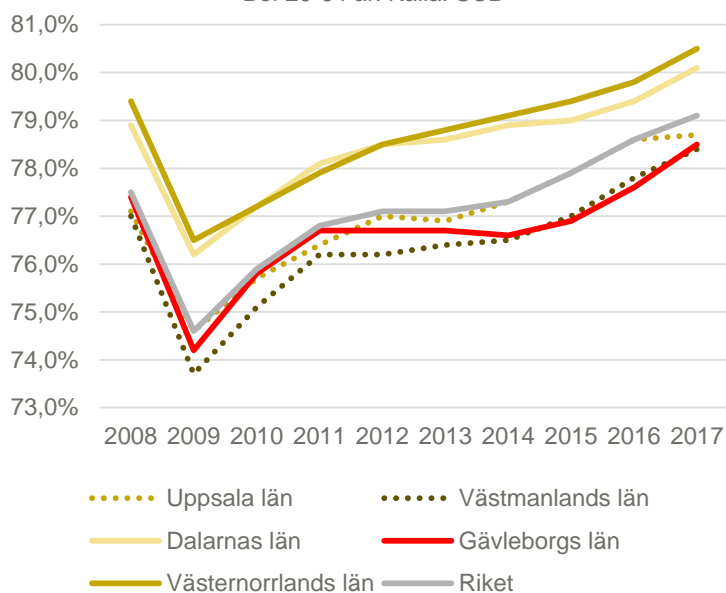
Sysselsättningsgraden indikerar lediga resurser

Sysselsättningsgraden i Gävleborg har under hela den senaste tioårsperioden legat under den genomsnittliga för riket, därtill lägre än i kringliggande län utom Västmanland, som ligger på samma nivå. Skillnaden mellan Gävleborg och riket var 2017 drygt 0,6 procentenheter, vilket för länet kan översättas till nästan 1 000 sysselsatta. Det finns med andra ord en expensionspotential givet att de lediga resurserna kan matchas mot arbetsgivarnas behov på en växande arbetsmarknad. I dagsläget har dock en stor del av de lediga resurserna inte rätt kompetens för att matchas mot arbetsgivarnas behov.

Skillnaden i jämförelse med riket var försumbar innan finanskrisen, men har ökat därefter. Det är tydligt att näringslivet och arbetsmarknaden i Gävleborg inte lyckats följa med på samma vis i den mer långsiktiga återhämtningen som skett på senare år, vilket även framgår av näringslivets mer modesta tillväxt. Dalarna och Västernorrland har i detta avseende haft en starkare utveckling, trots likheter i näringsstruktur och demografisk utveckling.

Sysselsättningsgrad

Bef 20-64 år. Källa: SCB

Man kan här notera att befolkningen i arbetsför ålder, 20-64 år, minskat med 2 665 individer eller 1,7 % i Gävleborg 2008-2017 medan den i riket ökat med 6,4 %. I Uppsala län har den ökat med hela 11 % och i Västmanland med 4 %, medan den i Dalarna och Västernorrland minskat med 1,1 respektive 3,7 %. Sysselsättningsgraden borde av den anledningen vara högre i Gävleborg, som i likhet med Dalarna och Västernorrland präglas av en tilltagande arbetskraftsbrist. Därtill bättre tillgänglighet till den expansiva Stockholm-Uppsalaregionen och de jobb som finns där.

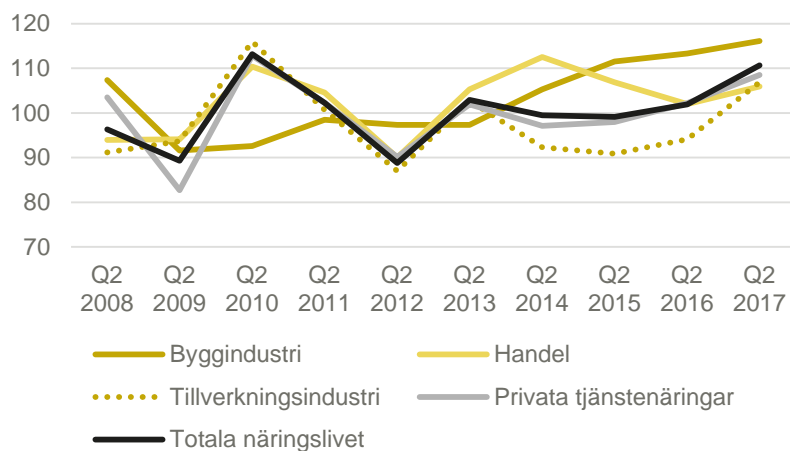
Det kan dock också noteras att sysselsättningsgraden generellt är hög bland inrikes födda och att de lediga resurserna främst återfinns bland invandrare, som i hög grad möjliggjort det senaste decenniets expansion av arbetsmarknaden och i näringslivet. Det tar dock tid att lära sig språk och anpassa utbildning och arbetserfarenhet till nya förhållanden, vilket gör att många av de som kommit på senare år har en lång väg till etablering på arbetsmarknaden.

Konjunkturen följer rikets, men byggindustrin sticker ut

SCB mäter konjunkturläget i Norrlandsläna kvartalsvis på uppdrag av Norrlandsfonden. Mätningen görs med en konfidensindikator och visar att konjunkturläget i Gävleborg i stora drag följt konjunkturutvecklingen i riket. Lägst under den senaste tioårsperioden var stämningläget i ekonomin åren 2009 och 2012. Den första nedgången var nära förknippad med finanskrisen och den andra med skuldsättningen inom PIIGS-länderna och oro att finanskrisen åter skulle blossa upp och underminera återhämtningen.

Av Norrlandsbarometern framgår också att branscher inte nödvändigtvis följer den övergripande konjunkturen. Framför allt sticker byggbranschen ut, där återhämtningen efter finanskrisen kom senare och var mer dämpad. Däremot har byggindustrin upplevt en starkare högkonjunktur än övriga branscher åren 2015-2017. Tillverkningsindustrin har i hög grad följt de generella konjunktursvängningarna men mattats av de senaste åren. Handeln och framför allt de privata tjänstenäringarna har däremot haft en något starkare utveckling än genomsnittet på senare år.

Konfidensindikator för näringslivet i Gävleborg

Konjunkturinstitutet bedömer att den nationella konjunkturen toppar ur under 2019, vilket innebär risk för nedgång kommande år. Gävleborgs näringsliv står emellertid bättre rustad att möta svårigheter idag än vad som var fallet 2008. Såväl konkurrenskraften som soliditeten har ökat, även om det finns undantag. Ett sådant är transportsektorn, där soliditeten sjunkit från redan låga nivåer och marginalerna är små. Branschen är också en av dom som drabbas snabbast när aktivitetsnivån sjunker i ekonomin, industrin drar ner och varuflödena minskar. Detaljhandeln förefaller också vara i riskzonen, men mer till följd av den strukturomvandling som inletts och kan komma att intensifieras i en lågkonjunktur.

SLUTSATSER KRING DEN ÖVERGRIPANDE UTVECKLINGEN

Gävleborgs näringsliv står starkare idag än för tio år sedan. Lönsamheten och konkurrensförmågan är högre, soliditeten mer robust och viljan att investera större. Produktiviteten har ökat i en investeringsdriven tillväxt, underlättad av ett historiskt lågt ränteläge. Regionens beroende av enskilda företag och branscher har minskat och det har skett en anpassning till förändrade verksamhetsvillkor efter finanskrisen.

Sysselsättningstillväxten är dock blygsam och relaterar framför allt till en svag tillväxt av arbetskraften i länet, dvs. demografiska faktorer. Det finns dock utrymme för en ökad sysselsättning inom ramen för den befintliga arbetskraften, men förutsätter en bättre matchning av de lediga resurserna mot arbetsmarknaden. En kompetensstruktur som inte motsvarar näringslivets behov riskerar leda till förlorade tillväxtpotentialer för enskilda företag – men också minskad sysselsättning och tillväxt för hela regionen.

Att de offentliga verksamheterna ökat sin andel av sysselsättningen innebär att konjunktorkänsligheten minskat, men den är fortfarande hög till följd av en stor industrisektor. Priset för en lägre konjunktorkänslighet kan samtidigt vara lägre framtida dynamik och tillväxtpotentialer. Effektivisering och strukturomvandling kan hämmas av en stor skattefinansierad sektor, som inte verkar under motsvarande konkurrenstryck. Detsamma gäller även i viss mån näringslivets förskjutning mot en högre andel personalintensiva tjänster, som även påverkar avkastningen på arbete. Personalintensiva tjänster är ofta svårare att effektivisera och automatisera genom kapitalinvesteringar, vilket är en viktig förklaring till att de nya jobben inte fullt ut matchar produktiviteten i de som försvunnit.

Inom näringslivet har den strukturomvandling som skett efter finanskrisen minskat beroendet av enskilda industrier och företag, men bland annat stål- och metallindustrin väger fortfarande tungt i den regionala ekonomin och är utsatt för hård internationell konkurrens. Därtill protektionistiska inslag från

både USA och Kina som Europa har svårt att parera. Klimatfrågan är också en stor utmaning för stålindustrin, som släpper ut stora mängder koldioxid, medan den för bioekonomin snarast genererar nya affärsmöjligheter.

Globaliseringen, digitaliseringen och hållbarhetsfrågorna utgör fortsatt stora utmaningar och grund för strukturomvandling. Den låga kronkursen har gett respit under ett antal år, men på längre sikt krävs fortsatt effektivisering och förnyelse för att vara internationellt konkurrenskraftig. Att Gävleborgs näringsliv i det avseendet präglas allt mer av hemmamarknadsorienterade näringar och företag ger anledning till viss oro. Intäktsbasen behöver upprätthållas för att även de företagsstödjande verksamheterna och ortstjänsterna ska frodas. Dessa tankar utvecklas mer i kapitel 3.

VAD FINNS/UTVECKLAS VAR OCH VARFÖR?

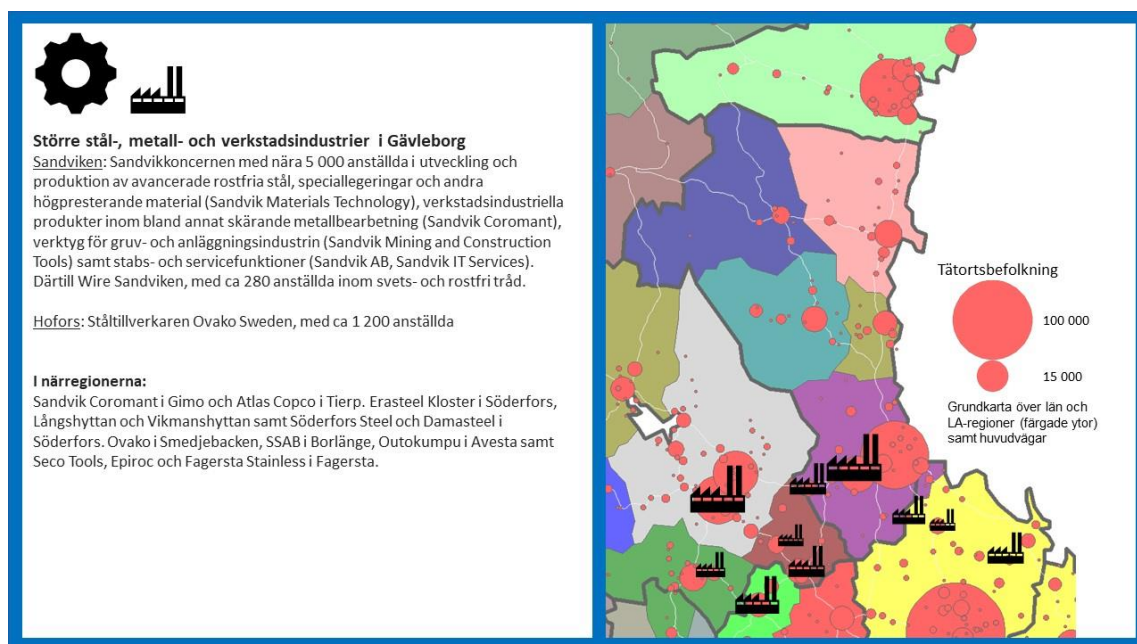
Gävleborgs näringsliv står stadigt förankrad i den industrialisering som sedan 1800-talet skett med utgångspunkt framför allt i utvinning och förädling av skogen, malmen och stålet samt städernas roller som handelsplatser och administrativa centrum. En successiv evolution, breddning och raffinering av verksamheterna har skett under årens lopp, men de historiska och naturgivna förutsättningarna lever i hög grad kvar.

STÅL-, METALL- OCH VERKSTADSINDUSTRI DOMINERAR I SÖDER

Gruvdrift, stålframställning och metallindustri har långa anor i det malmrika Bergslagen och även i hög grad påverkat näringslivsutvecklingen i närliggande Gästrikland samt norra Uppland.

Hofors är uppbyggt kring stålindustrin med anor i ett gammalt järnbruk från 1600-talet. Bruket utvecklades till dagens industriort, präglad av ett stålverk inom Ovako-koncernen (idag ägt av japanska Nippon Steel) samt relaterade verksamheter, däribland industriserviceföretaget Enerco Mechpart och elteknikföretaget Midroc Electro.

Motsvarande utveckling kan iakttas i närliggande Söderfors i norra Uppland, med aktörer som Erasteel Kloster, Söderfors Steel och Damasteel. Tillsammans har Hofors och Söderfors över 2 000 sysselsatta inom ståltillverkning. Läger man SSAB:s stålindustri i Borlänge, Outokumpus i Avesta och Ovacos i Smedjebacken till bilden flerdubblas omfattningen av detta kluster, vilket gör det till ett av de viktigaste stålklustren i landet.

I Sandviken, några mil öster om Hofors, har den världsomspännande industrikoncernen Sandvik, som är verksam i över 130 länder, vuxit fram. Utöver utveckling och produktion av avancerade rostfria stål, speciallegeringar och andra högpresterande material (Sandvik Materials Technology) har Sandvik även verkstadsindustriella produkter inom bland annat skärande metallbearbetning (Sandvik Coromant) samt verktyg för gruv- och anläggningsindustrin (Sandvik Mining and Construction Tools). Förgreningar finns till norra Uppland, genom Sandvik Coromants produktionsanläggning i Gimo, och till Stockholm, där

huvudkontoret idag är beläget. Sandvikkoncernen är med sina nära 5 000 anställda den enskilt största industriaktören i Gävleborgs län.

Några mil norrut, i Ockelbo, finns Epiroc Drilling Tools, som tillverkar olika bergborrverktyg och ingår i Atlas Copco koncernen. Atlas Copco finns även i Tierp, sydöst om Sandviken, med tillverkning av verktyg och monteringslösningar för industrin. I dito närliggande Fagersta finns Seco Tools och Epiroc med likartad verksamhet. Inom en radie av tio mil från Sandviken räknat finns närmare 10 000 arbetsplatser, inklusive servicebolag som Enerco Mechpart och Sandvik IT-services, som har sin grund i metallbearbetning och den kompetens som utgörs av bland annat materialforskare och CNC-operatörer.

Till dessa kan även SKF:s tillverkning av kopplingar och bultar i Hofors räknas samt verktygstillverkaren SNA Europe i Bollnäs och Edsbyn. Mer fristående, men ändå nära relaterad till stål- och metallindustrin, är metallvaruindustrin, representerad av drygt 200 små och medelstora företag runt om i Gävleborg. Här handlar det mer om att skära, bocka, svetsa och på andra vis bearbeta plåt till färdiga produkter. Inom denna kategori faller exempelvis Mekanotjänst i Järvsö. Inom verkstadsindustri finns likaledes många företag i regionen som på olika vis omvandlar stål till färdiga produkter, exempelvis Huddig i Hudiksvall och SMP Parts i Ilsbo, som båda är verksamma inom segmentet grävmaskiner och grävlastare, för att nämna två medelstora aktörer. USNR och Ecolog i Söderhamn kan också nämnas, bland många andra, med maskiner och verktyg för skogsindustrin.

I anslutning till stål- och metallklustret har Stålinustrins Forskarskola utvecklats vid Högskolan i Dalarna. Forskarskolan finns även etablerad på Sandbacka Park, en av Sveriges 40 science parks, i Sandviken. Metallbearbetning är därtill ett forskningsområde vid Högskolan i Gävle. Vidare bör den storregionala utvecklingsstrategin och breda samverkansprojektet Triple Steelix nämnas. Ägare är stålrelaterad verksamhet i Norra Mellansverige, kommuner, Jernkontoret och andra organisationer. Verksamheten fokuserar på industrins utmaningar, kompetensförsörjning samt resurseffektivitet.

Sammantaget råder det ingen tvekan om stålets och de anslutande branschernas stora betydelse för näringslivet i Gävleborg. Historiskt såväl som idag är dessa verksamheter en bärande del av intäktbasen och den internationella inriktningen, då merparten av produktionen går på export. Ett hårt internationellt konkurrenstryck ställer emellertid krav på kontinuerlig rationalisering för bibehållen lönsamhet, vilket medfört en minskning av antalet anställda inom stål- och metallindustrin med 17 % eller nära 1 000 individer mellan åren 2008 och 2017.

Det sker emellertid successiva reinvesteringar i anläggningarna, vilket är viktigt för framtiden. Man får likväl räkna med en fortsatt minskning av den direkta sysselsättningen, trots att lönsamheten varit god under den senaste högkonjunkturen. År 2017 var kostnaden för att tjäna en krona 79 öre inom stål- och metallindustrin samt 86 öre inom verkstadsindustrin i länet, vilket indikerar stark konkurrenskraft. I en sämre konjunktur och vid ett lägre kapacitetsutnyttjande faller lönsamheten snabbt varför ett ständigt utvecklings- och effektiviseringsarbete är nödvändigt, dessutom utgör grunden för vinster i bättre tider.

Sandviks flytt av huvudkontoret till Stockholm har därtill inneburit att vissa ledande funktioner inte längre finns kvar i länet. En funktionsuppdelning som många norrländska företag genomgått, med resultatet att den regionala utvecklingskraften delvis gått förlorad, då ledande och högavlönade jobb istället tillfallit större städer, inte minst Stockholm. En sådan funktionsuppdelning går även att notera inom länet. Det gäller framför allt expertfunktioner inom ekonomi/marknad, organisation och juridik som är koncentrerade till Gävle, medan den tekniska expertisen och tekniska servicefunktioner i högre grad finns kvar i anslutning till produktionen.

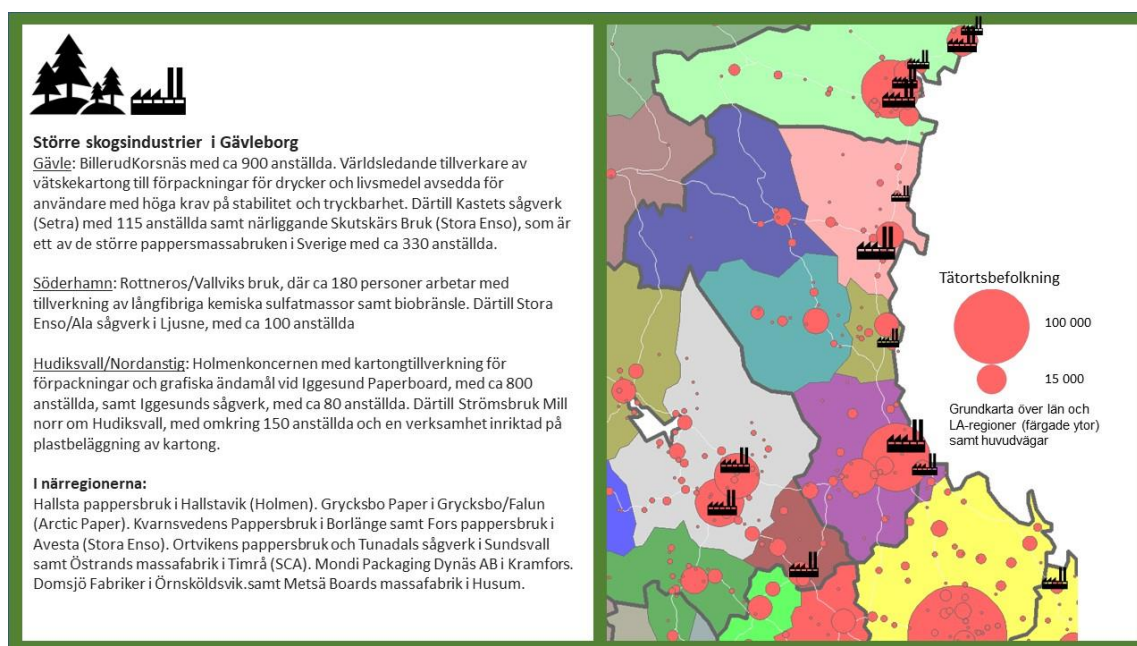
Stålinustrin står även inför utmaningen att fasa ut fossila bränslen ur produktionen, för att komma tillrätta med sina stora utsläpp av växthusgaser. Detta samtidigt som det råder ett globalt överutbud, där europeiska producenter både kämpar mot billigt stål från Kina och nya tullar i USA. I den stålindustriella konsolideringsprocess som pågår globalt menar bedömare att Kina och USA investerar för framtiden.

den medan Europa kämpar för överlevnad. Det saknas såväl motsvarande integrerade industrier som klarar att bearbeta råvara till färdiga produkter i samma anläggning som medelstora aktörer som driver innovation och förnyelse.²

MASSA-/PAPPERS- OCH TRÄVARUINDUSTRI PRÄGLAR KUSTEN

Massa- och pappersbruk samt sågverk präglar näringslivet längs kusten, med förgreningar såväl söderut (Stora Enso i Skutskär, Holmen i Hallstavik) som norrut (SCA i Sundsvall/Timrå m fl aktörer längre norrut) men också till Dalarna (Arctic Paper i Grycksbo och Stora Enso på flera håll i länet). Tillgång till råvara, sjötransporter och arbetskraft har haft stor betydelse för dessa exportinriktade och kapitalintensiva verksamheters lokalisering, där volymfördelarna är påtagliga, konkurrensen hård och de lokala spridningseffekterna betydande.

Tongivande aktörer i länet är BillerudKorsnäs och Setra i Gävle, Iggesund Paperboard i Hudiksvall/Iggesund och Strömsbruk, Rottneros i Söderhamn/Vallvik, Stora Enso Timber i Söderhamn/Ljusne samt Holmen Timber i Iggesund. Tillsammans står de för omkring hälften av sysselsättningen inom Gävleborgs massa-/pappers- och trävaruindustri och har en robust lönsamhet. År 2017 kostade det sammantaget företagen 86 öre att tjäna en krona, dvs. samma som regionens näringsliv i genomsnitt. Branschen kännetecknas även av ett högt förädlingsvärde per sysselsatt, men minskar i antal anställda och sysselsatt kapital. En förädlingsgrad om endast 23 % innebär därtill att en stor del av omsättningen går till inköp, inte minst av skogsråvara som i stor utsträckning finns inom regionen.

I anslutning till klustret har verksamheter inom maskiner, verktyg, transport, bygg, fastighetsservice, säkerhet, bemanning med mera utvecklats och i vissa fall tagit steget vidare till en bredare nationell/internationell marknad. Ett bra exempel på detta är Exte Fabriks AB i Ljusdal/Färila, som är en ledande tillverkare och leverantör av timmerbankar och automatiska spännare för timmertransport på väg och järnväg. Ett annat exempel är USNR i Söderhamn, som tillverkar maskiner och utrustning för sågverksindustrin, däribland det barkningsverktyg som ursprungligen utvecklades av Söderhamns verk-

² Intervju Larz Ignberg, Triple Steelix

städer på 1950-talet. I Söderhamn finns också Eco Log, som tillverkar skogsmaskiner. Brinkab i Hudiksvall, som är specialiserad inom bygguppdrag mot industrisektorn i Norrland, kan också nämnas. I staden finns även Hiab, som tillverkar och säljer utrustning och lösningar för lasthantering åt bland annat skogsindustrin.

Det skogsindustriella klustret har även förgreningar inåt landet, utöver försörjningen av skogsråvara. I Edsbyn finns genom Svenska Fönster och Edsbyverken en tämligen omfattande industri inom fönster- resp. möbeltillverkning, medan Nefab i närliggande Alfta tillverkar emballage av trä och Plyfa Plywood i Hassela försörjer stora delar av Europas parkettindustri med högkvalitativt granfaner.

I sammanhanget bör även nämnas kopplingarna till verksamhet inom högre utbildning och forskning i de större städerna. I Gävle bedrivs exempelvis forskning inom nya, skogsbaserade material och industridesign medan det i Sundsvall finns multidisciplinära forskningscentrum med syfte att bland annat skapa nya innovationer och affärsidéer för biobaserade hållbara material från fibrer och cellulosa.

Skogsindustrin spelar en viktig roll i omställningen mot fossilfria material och bränslen, vilket bl a avspeglas i Rottneros pågående investering i en anläggning för framställning av flytande lignin för biodrivmedel, däribland flygbränsle, vid bruket i Vallvik/Söderhamn. Här kan också nämnas Setras satsning på förnyelsebara drivmedel från sågspån, vid sågverket utanför Gävle. Det händer mycket på forskningssidan inom skogsindustrin för att få ut mer av råvaran och ta vara på restströmmar (spillet). Det finns en stark och växande efterfrågan på biobaserade alternativ till plast, syntetiska fiber och fossila bränslen, men också inom hållbart byggande.³

En väsentlig del av näringslivet i Gävleborg är direkt kopplad till den så kallade bioekonomin, antingen via primärproduktion (skogs- och jordbruk) eller den industriella produktionen av biobaserade förädlade produkter (trävaru-, livsmedels- samt massa- och pappersindustrin). Antalet anställda i dessa sektorer utgör visserligen bara 10% av det totala näringslivet, men de svarar för 21% av produktionsvärdet. Med en bredare definition där även delar av tjänsteföretag (bygg- och anläggning, transporter, tekniska konsulter m fl) inkluderas, så ökar andelen anställda till 17% och andelen av produktionsvärdet till 29% (von Schenck&Berglin 2016).

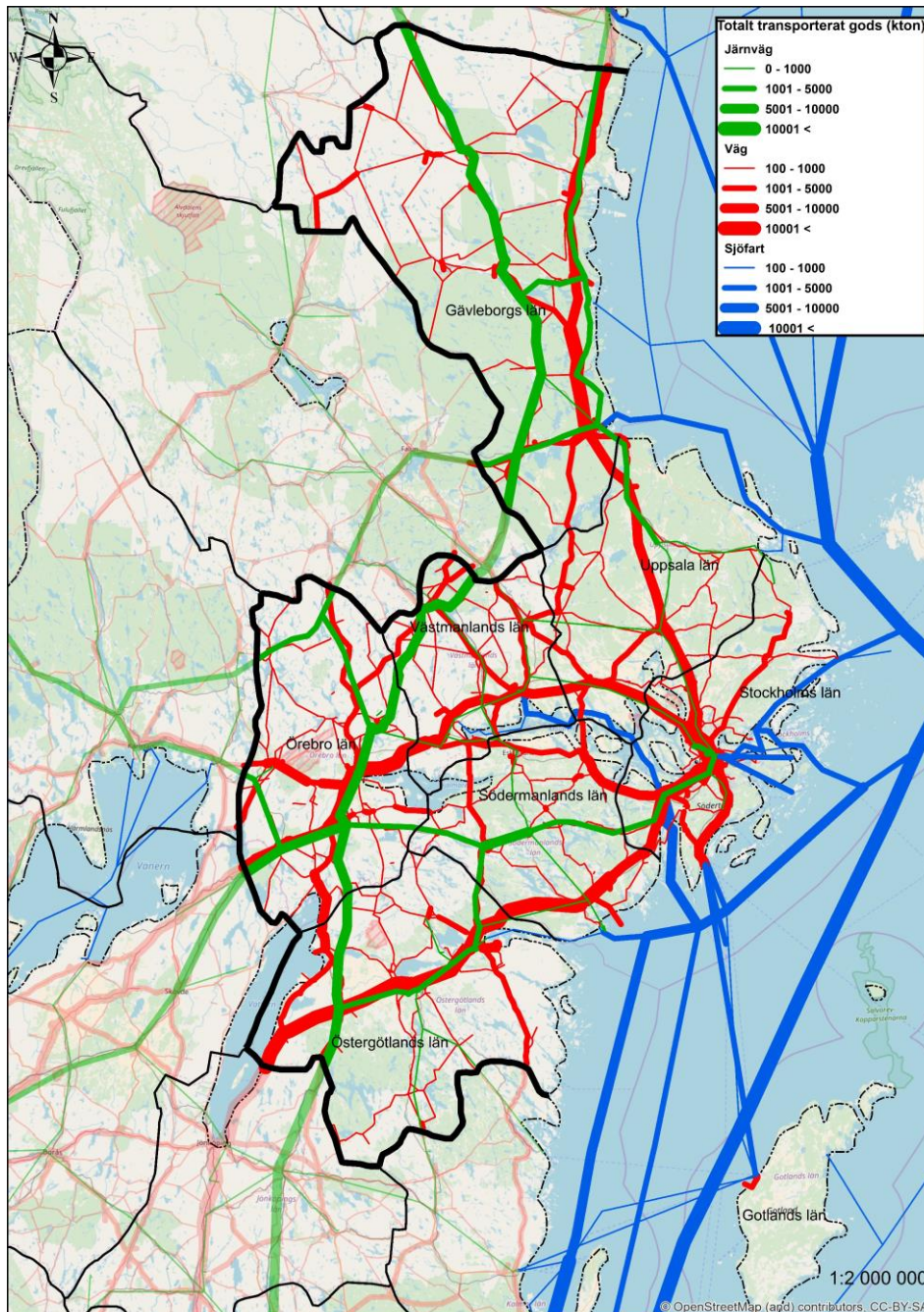
I likhet med stålindustrin har det skett en omfattande konsolidering inom skogsindustrin, där åtskilliga mindre sågverk men även större processindustrier lagts ner. Sysselsättningen minskar kontinuerligt till följd av en ökad automation, som möjliggjort en ökad omsättning och ett ökat förädlingsvärde. Investeringviljan är förhållandevis låg, trots möjligheterna inom bioekonomin, och det finns en brist på yrkeskompetens som hämmar utvecklingen. Något som innebär stora utmaningar för framför allt de mindre aktörerna, medan storföretagen som regel klarar såväl sin finansiering som bemanning.

ETT AV SVERIGES FRÄMSTA LOGISTIKLÄGEN

Till följd av de regionala industrinäringarna, men också närheten till konsumtionscentrum i Stockholm-Mälardalenregionen, har Gävleborg en betydande logistikverksamhet. Medräknat associerad verksamhet inom bland annat kundservice och förpackningslösningar talar vi om över 5 000 anställda. Här kan exempelvis Alfta Frakt (transporter samt lager-logistiklösningar) och Nefab Packaging (förpackningslösningar) i Alfta samt DHL Express i Ljusdal (kundservice) nämnas.

³ Intervju Elin Skogens, Region Gävleborg

Totalt fanns år 2017 hela 578 aktiebolag verksamma inom logistik i Gävleborg. Många är små och utspridda över länet, men nära hälften av sysselsättningen inom branschen finns i Gävle, som både är länets främsta befolknings- och konsumtionscentrum samt har viktig infrastruktur och stora industrier i närområdet. Tillväxten i omsättning och anställda har varit svag 2008-2017, men förädlingsvärdet och lönsamheten har ökat vilket, tillsammans med en kraftig ökning av det sysselsatta kapitalet, lovar gott inför framtiden.

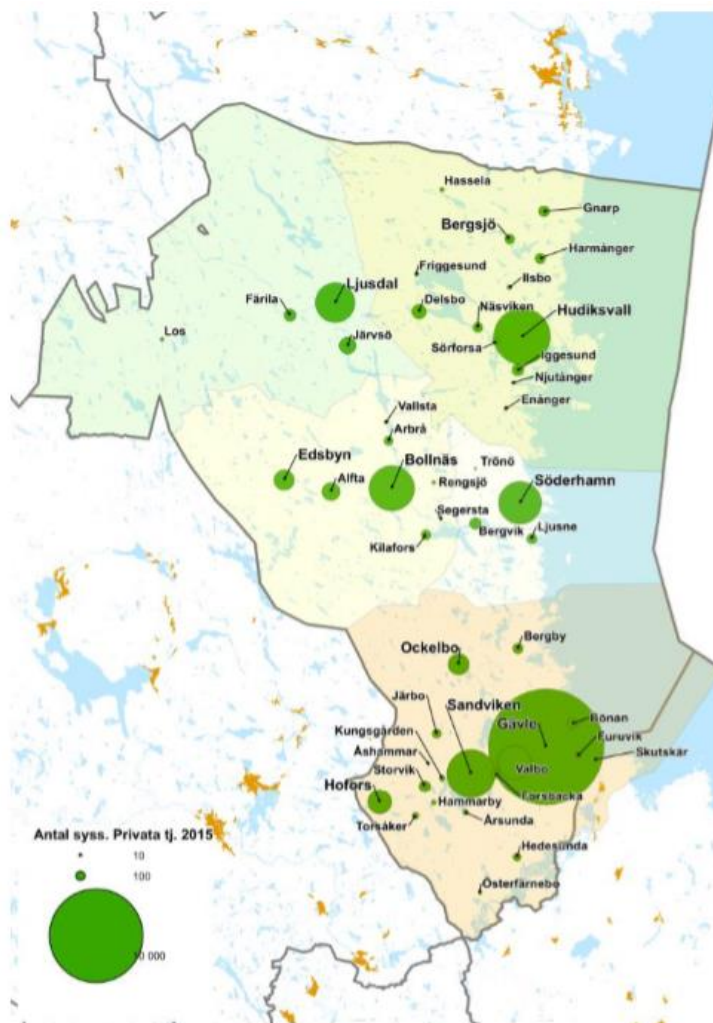
Bra infrastruktur med goda väg-/järnvägsförbindelser, containerhamn och kombiterminal i Gävle samt flera industrihamnar är viktiga möjliggörare vid sidan av ett lokal/regionalt kundunderlag. Den i Gävle verksamma terminaloperatören Yilports ägande i rikskombiterminalen Stockholm Nord i Rosersberg stärker därtill regionens anknypning till Stor-Stockholm. I den storregionala planeringen för östra Mellansverige pekas Gävle ut som en viktig transportnod och import-/exporthamn. En miljardinvestering

görs i containerhamnen i Gävle för att fördubbla kapaciteten, till stor del kopplat till den potential som finns i anslutning till Stockholm-Uppsala-regionen. Något som genererar ringverkningar i den regionala byggsektorn, i likhet med andra infrastrukturinvesteringar.

Även inom bulktransporter finns potential. Sedan hösten 2006 tas exempelvis flygbränsle in via Gävle hamn och transporteras med tåg ner till Brista lossningsstation utanför Arlanda. Trä och stål skeppas ut i världen, medan råvaror till industrin kommer in. Ett regionalt samarbete genom Mellansveriges logistiknav gör att Gävle/Sandviken och Falun/Borlänge numera räknas som ett gemensamt logistikläge, där även Leksand, med Clas Ohlsons centrallager, inkluderas. Logistikutbildning finns vid högskolan i Gävle.

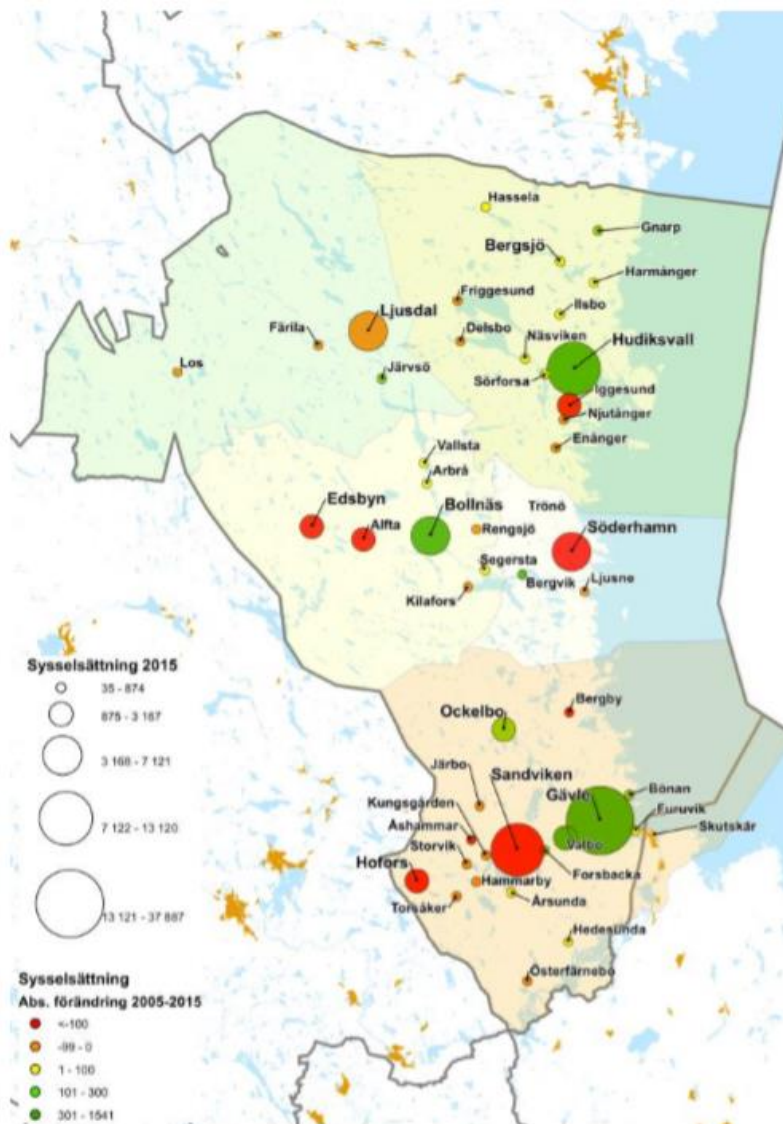
TJÄNSTESEKTORN KNYTER AN TILL BEFOLKNINGSUNDERLAGET

Medan industrin finns över stora delar av Gävleborg har företagstjänsterna, inklusive verksamheter inom IT och media, en tydligare koncentration till de större städerna, framför allt Gävle. Ljusdal bryter mönstret och har, till följd av den call-center verksamhet som började byggas upp redan på 1990-talet, också en hög andel företagstjänster i sin branschmix. Det generella lokaliseringmönstret är dock att verksamheterna främst finns på platser med ett större utbud av (högutbildad) arbetskraft. Nationellt finns därför en påtaglig koncentration till universitets- och högskoleorterna och en stark korrelation med befolkningsunderlaget.

Städerna och de större tätorterna har sedan urbaniseringen begynnelse även utgjort viktiga centrum för den konsumtion som relaterar till befolkningen, näringslivet och tillfälliga besökare. I takt med urbaniseringen och en ökad rörlighet i samhället har en koncentration skett av dessa funktioner till större befolkningscentrum, som har större möjligheter att dra nytta av såväl interna som externa skalfördelar. I detta ligger även en högre grad av specialisering, exempelvis inom utbildning och sjukvård men också handel. Upptagningsområdet för en högskola är väsentligt större än för en grund- eller gymnasieskola och samma gäller för ett högspecialiserat sjukhus i jämförelse med en vårdcentral eller sällanköpshandel i jämförelse med dagligvaruhandel. Och så vidare.

Ovanstående innebär att den strukturomvandling som sker, med allt färre sysselsatta inom varuproducerande näringar och allt fler inom tjänstesektorn, generellt leder till att näringslivet växer i städerna och krymper i de mindre orterna och på landsbygden. Så är också sysselsättningsutvecklingen mer polariserad till några få orter än vad befolkningsutvecklingen är i Gävleborgs län. Undantag finns, som att även större industripräglade orter som Sandviken haft svårt att ställa om till ett mer tjänstebaserat näringsliv medan den närliggande, men betydligt mindre, tätorten Valbo lyckats väl med att attrahera tjänsteverksamheter, framför allt inom handel.

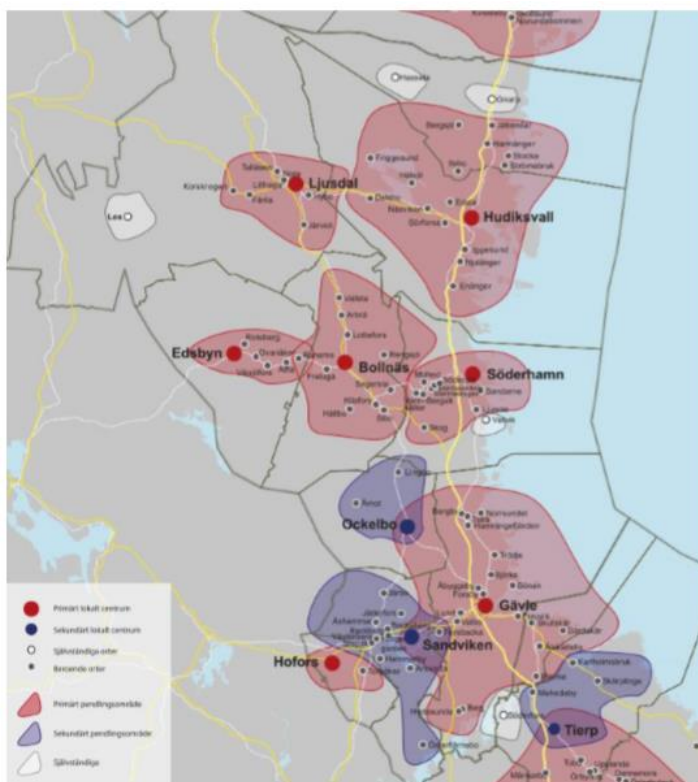
I dessa fall går det emellertid inte att bortse från närheten till Gävle, vars influensområde sträcker sig över nämnda orter. För Sandviken ligger utbudet i Gävle inom nära räckhåll och konkurrerar med lokala alternativ. Valbo är i sin tur närmast att betrakta som ett verksamhetsområde i Gävle och drar nytta av närheten till staden såväl som till Sandviken.

För norra delen av länet har Sundsvall men i viss mån även Hudiksvall en likartad roll som Gävle har i söder, medan Bollnäs utgör ett delregionalt centrum för länets mellersta delar. Städerna Gävle, Hudiksvall och Bollnäs stod för i princip hela tillskottet av nya arbetstillfällen i länet 2005-2015. Dessa städer är viktiga tillväxtmotorer i Gävleborg och sannolika centrum i en framtid med färre lokala arbetsmarknader och en högre grad av regional integration. Även om näringslivet och sysselsättningen i ökad grad koncentreras till dessa noder får de betraktas som en förutsättning för att hela länet ska leva. Utan dem är risken stor att tillväxten helt uteblir och då försvagas även förutsättningarna att bo och verka på de mindre orterna i deras omland.

LOKALA SNARARE ÄN REGIONALA PRODUKTIONSSYSTEM

Ur ett funktionellt perspektiv är det intressant att notera att "bruksamhället" fortfarande lever kvar i anslutning till de dominerande industrierna, om än i modern tappning. Lokaliseringsorterna för de större företagen präglas i betydande grad av dessa och står för en stor del av kompetensförsörjningen och olika stödverksamheter. *Även om pendlings- och verksamhetsområdet successivt vidgats, inte minst till följd av ökade krav på kompetens, är produktionssystemen i Gävleborg som regel mer lokala än regionala.*

I en tidigare studie av Gävleborgs funktionella geografi (Region Gävleborg m fl 2018) identifieras på ortsnivå inte mindre än nio lokala produktionsområden, med varierande grad av integration sinsemellan. Arbetsmarknaderna är i de flesta fall små, följer de dominerande industriernas utveckling, definieras till stor del av restidsområdena för huvudorterna och korrelerar rätt långt med kommunindelningen.

De inomregionala sambanden går huvudsakligen i öst-västlig riktning utifrån tre avgränsade geografier i norra, södra och mellersta Gävleborg. På kommunnivå är antalet lokala arbetsmarknader fem, med huvudorterna Gävle, Söderhamn, Hudiksvall, Bollnäs och Ljusdal. På sikt förväntas emellertid Bollnäs och Söderhamns lokala arbetsmarknadsregioner integreras till en gemensam arbetsmarknadsregion, men även få starkare kopplingar till Gävle. I ett storregionalt perspektiv knyter den funktionella geografin främst an till Stockholm-Uppsala i söder och Sundsvall i norr, men kopplingar finns även till Falun-Borlänge i väst.

Sambanden inom och mellan arbetsmarknadsregionerna har stärkts över tid, inte bara inom Gävleborg, utan även mot Uppsala och Stockholm. Det är en viktig förutsättning för att stärka verksamhetsförutsättningarna och den strukturomvandling mot ett mer tjänstebaserat, kunskapsintensivt och innovationsdrivet näringsliv som behöver ske. En sådan utveckling underlättar kompetensförsörjningen och kunskapsspridningen inom näringslivet i länet och ett bättre nyttjande av de samlade resurserna.

Det är dock inte givet att alla orter och företag gynnas likvärdigt av en sådan utveckling. Tvärtom är det sannolikt att utvecklingen koncentreras till de företag och orter som erbjuder de bästa villkoren och har störst livskraft. För att hela länet ska leva behöver varje del utveckla sin egen roll och specialisering och knyts samman med övriga genom väl fungerande kommunikationer.

INOMREGIONALA SKILLNADER I NÄRINGSSTRUKTUR OCH KONKURRENSKRAFT

Som framgått skiljer sig näringslivet mellan olika delar av länet och tillväxten/strukturomvandlingen är koncentrerad till framför allt städerna och de större orterna. Tjänsteföretagen står för de nya jobben, men är inte nödvändigtvis lika kunskapsintensiva eller välbetalda som de inom industrin. Tvärtom har det under den senaste tioårsperioden växt fram många tjänsteverksamheter med förhållandevis låga krav på utbildning och erfarenhet, exempelvis inom handel, service och andra ortstjänster. I genomsnitt har ortstjänsterna en nästan 20 % lägre personalkostnad per anställd än de varuproducerande verksamheterna inom intäktbasen, vilket kan översättas till ungefär samma skillnad i lönenivå. Det finns med andra ord skäl att inte bara fokusera på var volymtillväxten sker, utan minst lika viktigt är vilka värden som skapas på olika håll i länet. Tabellerna nedan visar på dessa förhållanden, vilka också återkopplas till i de efterföljande platsanalyserna, med en genomgång av länets kommuner från söder till norr.

Nyckeltal 2017 Källa: Bisnode	Soliditet	Kostnad tjäna en krona (öre)	Förädlings- grad	Förädl.värde per anst (tkr)	Pers.kostn per anställd (tkr)
Bollnäs	25 %	87	36 %	792	566
Gävle	33 %	90	33 %	790	584
Hofors	16 %	88	32 %	811	642
Hudiksvall	45 %	82	32 %	939	619
Ljusdal	40 %	98	36 %	729	557
Nordanstig	46 %	93	37 %	713	579
Ockelbo	32 %	87	42 %	761	602
Ovanåker	39 %	86	37 %	747	543
Sandviken	40 %	80	48 %	1025	713
Söderhamn	37 %	84	36 %	878	626
Gävleborg	35 %	86	36 %	845	609

Kommunernas andel av länets näringsliv (AB) 2017 samt av länets näringslivs tillväxt 2008-2017						
Källa: Bisnode	Företag	Anställda	Omsättning	Resultat	Förädlingsvärde	Kapital
Bollnäs 2017	10 %	8 %	8 %	8 %	8 %	10 %
Bollnäs 2008-2017	10 %	17 %	16 %	9 %	7 %	15 %
Gävle 2017	39 %	38 %	38 %	30 %	35 %	41 %
Gävle 2008-2017	43 %	99 %	25 %	29 %	34 %	43 %
Hofors 2017	2 %	3 %	4 %	3 %	3 %	3 %
Hofors 2008-2017	1 %	-12 %	-4 %	3 %	2 %	0 %
Hudiksvall 2017	14 %	13 %	16 %	17 %	14 %	13 %
Hudiksvall 2008-2017	15 %	20 %	44 %	23 %	18 %	19 %
Ljusdal 2017	8 %	6 %	5 %	4 %	5 %	7 %
Ljusdal 2008-2017	8 %	8 %	11 %	6 %	6 %	15 %
Nordanstig 2017	3 %	2 %	2 %	2 %	2 %	1 %
Nordanstig 2008-2017	3 %	12 %	3 %	3 %	3 %	1 %
Ockelbo 2017	2 %	2 %	1 %	1 %	1 %	1 %
Ockelbo 2008-2017	2 %	-2 %	2 %	1 %	1 %	1 %
Ovanåker 2017	4 %	5 %	4 %	4 %	4 %	4 %
Ovanåker 2008-2017	3 %	6 %	1 %	9 %	6 %	1 %
Sandviken 2017	9 %	16 %	14 %	25 %	19 %	13 %
Sandviken 2008-2017	8 %	-61 %	4 %	19 %	14 %	6 %
Söderhamn 2017	9 %	7 %	8 %	6 %	8 %	6 %
Söderhamn 2008-2017	7 %	13 %	-3 %	-2 %	9 %	-1 %

Läsanvisning: Söderhamn stod år 2017 för 9 % av företagen, 7 % av det totala antalet anställda osv bland aktiebolagen i Gävleborg. Kommunens andel av tillväxten i länets näringsliv 2008-2017 var 7 % av de nya företagen, 13 % av ökningen i anställda osv. En högre andel av tillväxten 2008-2017 än av antalet år 2017 innebär att kommunen ökar sin andel av regionens näringsliv, medan en lägre andel innebär det motsatta.

Gävle: Dominerar strukturomvandlingen, men inte värdeskapandet

På kommunnivå dominerar Gävle starkt Gävleborgs näringsliv, med nästan 40 % av företagen, omsättningen och antalet anställda bland länets aktiebolag. Andelen av förädlingsvärdet och personalkostnaderna ligger något lägre, kring 35 %. Gävle har påtagligt ökat sin andel av sysselsättningen inom länets näringsliv sedan finanskrisen, men dominerar inte tillväxten i företag, omsättning, investeringar eller förädlingsvärde på motsvarande vis. Såväl förädlingsvärdet som personalkostnaden per anställd ligger lägre än genomsnittet för länets aktiebolag, vilket beror på att många jobb återfinns inom personalintensiva tjänsteverksamheter med jämförelsevis låg produktivitet.

Gävle är i ett länsperspektiv tydligt specialiserad mot företagstjänster, besöksnäring och logistik. Företagstjänsterna har stått för den största ökningen av anställda inom näringslivet efter finanskrisen, genom företag som Samhall, ÅF Industry och Manpower. Andra framträdande jobbskapare har varit vårdsektorn, byggsektorn och besöksnäringen. Därefter följer andra ortstjänster och företagsstödande verksamheter, medan den industriella intäktsbasen minskat kraftigt under perioden och elektronikindustrin i princip försvunnit helt efter Ericssons nedläggning år 2010. Även livsmedelsindustrin har minskat markant till följd av Cloettas nedläggning av godisfabriken i staden år 2014.

Trots nedläggningarna ökade arbetsmarknaden som helhet i Gävle kommun från 45 000 till 48 650 arbetstillfällen 2008-2017. Den privata sektorns andel av sysselsättningen har legat stabil på 65 %. Näringslivet har fått en större tyngd mot tjänster, framför allt ortstjänster, och antalet företag (AB) har ökat med över 50 %. Därigenom har företagsstrukturen ändrats och blivit mer präglad av de små och medelstora företagen. BillerudKorsnäs är fortfarande det största företaget med sina 786 anställda, men har minskat med 229 anställda sedan 2008 och stod år 2017 bara för tre procent av sysselsättningen inom näringslivet.

Gävle kommun		Källa: Bisnode				
48 650 arbetstillfällen, varav 65% inom privat sektor och 24 600 inom 4 590 AB:n (+2 035 sedan 2008):						
Varuproducerande	7 744	(-1 527)				
Företagsstödjande	8 634	(+1 311)				
Ortstjänster	8 201	(+2 251)				
Förädlingsvärde per anställd			Kostnad tjäna en krona		Ändring kapital 2008-2017	
Varuproducerande	820 tkr		Varuproducerande	90 öre	Varuproducerande	-13 %
Företagsstödjande	779 tkr		Företagsstödjande	95 öre	Företagsstödjande	77 %
Ortstjänster	774 tkr		Ortstjänster	84 öre	Ortstjänster	66 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n						
Anställda 2017		Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017		
BillerudKorsnäs	786	Samhall	143	Ericsson	-768	
Sodexo	347	Engelska skolan	101	Cloetta	-310	
Manpower	334	ÅF Industry	91	BillerudKorsnäs	-229	
Samhall	262	CGI Sverige	73	Sodexo	-111	
Folkandvården	244	Manpower	71	Syntronic	-108	
Företagstjänster	4 735	Företagstjänster	1 047	Elektronikindustri	-825	
Byggverksamhet	3 683	Vård	853	Pappers- o massa-ind.	-474	
Detaljhandel	3 058	Byggverksamhet	697	Livsmedelsindustri	-414	
Logistik	2 297	Besöksnäring	669	Metallvaruindustri	-152	
Vård	1 800	Utbildning	305	Trävaruindustri	-147	

Det finns något fler arbetstillfällen än arbetstagare i kommunen. Nettoutpendling av arbetskraft sker främst till Stockholm och Sandviken medan nettoinpendling i huvudsak sker från Skutskär och Älvkarleby samt övriga kommuner i länet. Arbetskraftsutbytet är därtill omfattande gentemot Uppsala och Tierp. Sysselsättningsgraden ligger på samma nivå som länet men något under riksnittet, vilket till del beror på en högre andel studenter.

Att Gävle, likt Uppsala, allt mer utvecklas i relation till Stockholm påverkar utvecklingen av näringslivet i Gävleborg. Som konstaterats går strukturomvandlingen inom näringslivet och urbaniseringen hand i hand, vilket innebär att Gävle har en nyckelroll för länets framtida försörjning och behöver ha en stark arbetsmarknad. Här finns också högre utbildning och forskning samt specialiserad sjukvård och myndighetsfunktioner som kan ligga till grund för en utveckling av mer kunskapsintensiva (tjänste)verksamheter.

Den växande befolkningen, driftprivatiseringen inom välfärdstjänster samt Gävles funktion som regionalt centrum färgar tydligt av sig på kommunens näringsliv och tillväxt. Utvecklingen är till stor del konsumtionsdriven, av hushållens, besökarens och offentlig sektors efterfrågan, men drivs också av kvarvarande industrier i kommunen samt närliggande orter som Skutskär och Sandviken. IT-sektorn, med inriktning på GIS genom bl a Lantmäteriverket och Metria samt andra ledande företag som CGI och Sogeti, har länge varit ett profilområde och kompletteras av Microsofts förestående investering i datacenter i såväl Gävle som Sandviken. Inom logistik sker också betydande investeringar i staden.

En viktig framtidsfråga är framväxten av nya verksamheter med högt värdeinnehåll och bredare marknadsinriktning än den regionala. När industribasen krymper såväl i direkt sysselsatta som i omsättning och kapitalinvesteringar påverkas även de företagsstödande verksamheterna. Den kvarvarande industrin är förvisso lönsam och har lyckats anpassa sig till förändrade verksamhetsförutsättningar och konkurrensen, men den växer inte i omfattning och skapar inte några nya arbetstillfällen.

Samtidigt finns en konkurrens från Stockholm-Uppsala-regionen om etableringar av kvalificerade tjänster och om den kvalificerade arbetskraften. I det senare fallet konkurrerar även offentliga arbetsgivare i hög grad inom kommunen. I dagsläget skapas lika höga värden per anställd inom de vanligtvis enklare ortstjänsterna som inom de företagsstödande verksamheterna i Gävle. Kostnaden för företagen att tjäna en krona är också klart högre inom företagsstödande verksamheter än inom ortstjänster, vilket är en del-förklaring till den starkare utvecklingen inom de senare. Investeringsviljan förefaller dock hög inom båda, vilket är ett positivt tecken inför framtiden.

Sandviken: Skapar stora värden, men förlorar arbetstillfällen

Sandviken är i många avseenden Gävleborgs industriella hjärta som gett ekonomisk livskraft långt utöver kommunens gränser under många år, men som på senare tid upplevt ett försvagat blodomlopp. Kommunens näringsliv har minskat med över 1 000 anställda, omsättningen har stagnerat och investeringarna krymper i relation till övriga länet. Samtidigt skapar Sandvikens näringsliv fortfarande det största förädlingsvärdet per anställd och uppvisar en genomgående god lönsamhet oavsett sektor, varuproducerande, företagsstödande eller ortsanknutet. Personalkostnaden per anställd, och därmed lönenivåerna, är också de högsta i länet.

Det lokala näringslivet är således i hög grad konkurrenskraftigt och har förmått anpassa sig till en föränderlig omvärld, men kommunen som helhet har påtagliga problem att möta behovet av strukturomvandling. Närheten till och den ökade integrationen med Gävle gör att det finns en konkurrens såväl inom ortstjänster som företagsstödande verksamheter som påverkar tillväxten av dessa i Sandviken.

Sandvikens kommun		Källa: Bisnode			
17 730 arbetstillfällen, varav 73% inom privat sektor och 10 100 inom 1 093 AB:n (-1 256 sedan 2008):					
Varuproducerande	6 471 (-939)				
Företagsstödande	1 859 (-120)				
Ortstjänster	1 780 (-198)				
Förädlingsvärde per anställd	Kostnad tjäna en krona	Ändring kapital 2008-2017			
Varuproducerande	1 118 tkr	Varuproducerande	78 öre	Varuproducerande	3 %
Företagsstödande	964 tkr	Företagsstödande	79 öre	Företagsstödande	29 %
Ortstjänster	749 tkr	Ortstjänster	89 öre	Ortstjänster	40 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n					
Anställda 2017		Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017	
Sandvik Materials	3 092	Sandvik Mining	332	Sandvik Materials	-1201
Sandvik Coromant	628	Sandvik AB	146	Sandvik Besökservice	-105
Sandvik Mining	628	COOR Service Man.	120	ABB	-46
Sandvik Aktiebolag	278	Prenova Bygg	67	Sandvik Coromant	-41
Wire Sandviken	278	Högbo Bruks	39	Caverion	-39
Stål- o metallind.	3 513	Huvudkontor	259	Stål- o metallindustri	-921
Verkstadsindustri	1 394	Besöksnäring	156	Detaljhandel	-366
Byggverksamhet	741	Metallvaruindustri	118	IT o telekom	-168
Företagstjänster	739	Verkstadsindustri	73	Partihandel	-165
Detaljhandel	736	Utbildning	35	Forskning o Utveckling	-132

Likväl sker investeringar inom tjänstesektorn även i Sandviken och lönsamheten bland befintliga verksamheter visar på konkurrenskraft. Att befolkningen har ökat med drygt 2 300 individer sedan 2008 och

att den lokala köpkraften är stark har också betydelse, särskilt för ortstjänsterna. Bilden inom de företagsstödjande verksamheterna påverkas dock i väsentlig grad av Sandviks servicebolag inom IT, som snarast får betraktas som en del av det industriella klustret.

Sandviken är i ett länsperspektiv tydligt specialiserad mot stål- o metallindustri, verkstadsindustri samt huvudkontor. Den sistnämnda har stått för den största ökningen av anställda inom näringslivet det senaste decenniet. Andra framträdande jobbskapare har varit besöksnäringen, metallvaruindustrin och verkstadsindustrin.

Stål- och metallindustrin har stått för den största förlusten av arbetstillfällen, över 900, följt av detaljhandeln, IT och telekom, partihandel samt bolag verksamma inom forskning och utveckling. Minskningen inom de tre sistnämnda kan i betydande grad härledas till nedgången inom stål- och metallindustrin, som varit och fortfarande är ledande i det lokala näringslivets utveckling.

Sandvikkoncernen dominerar stort med flera bolag verksamma i kommunen och ligger bakom de större förändringar som inträffat sedan finanskrisen. När företaget nu förbereder sig för konjunkturnedgång genom att avisera personalminskningar om ca fem procent globalt, till följd av ett sämre marknadsläge, är risken stor att Sandvikens kommun drabbas igen. Likväl står Sandvikkoncernen fortfarande, direkt eller indirekt, för omkring hälften av sysselsättningen i det lokala näringslivet. Att kommunen tillhör de mest forskningsintensiva i landet i relation till invånarantalet är också tack vare Sandvikkoncernen.

Även arbetsmarknaden som helhet krymper i Sandvikens kommun, från 18 470 till 17 730 arbetstillfällen 2008-2017. Det har tillkommit ca 300 nya företag (AB) under perioden, vilket kan ses som en följd av storbolagens minskade dominans samt förskjutningen mot tjänsteverksamheter. Den privata sektorns andel av arbetsmarknaden har minskat från 75 till 73 %.

Det finns fortfarande 476 fler arbetstillfällen än arbetstagare i Sandvikens kommun, som således försörjer mer än sin egen befolkning. Sysselsättningsöverskottet har dock minskat det senaste decenniet. Nettoinpendling av arbetskraft sker i första hand från grannkommunerna Ockelbo, Gävle och Hofors medan nettoutpendling sker till Stockholm. Därutöver finns även ett nämnvärt arbetskraftsutbyte med Falun, Älvkarleby och Uppsala.

Trots arbetsplatsöverskottet har Sandviken en av de lägsta sysselsättningsgraderna i länet, knappt 76 %, vilket indikerar ett matchningsproblem. De som friställts genom neddragningar, inom inte minst stål- och metallindustrin, har ofta en annan kompetens än den som efterfrågas inom expanderande näringar i kommunen eller närliggande orter som Gävle.

Den forskning som pågår lokalt inom exempelvis materialteknik, försörjningskedjor, industriell IT, miljöteknik, elvägar och fossilfria energikällor har stor betydelse för att bibehålla livskraften i det industriella klustret. Samtidigt är strukturuomvandling nödvändig. De satsningar som gjorts på centrum i Sandviken för att stärka attraktiviteten och handeln är en viktig del i detta, liksom Kungsbergets investeringar.

Hofors: Klarar konkurrensen, men är sårbart

Stål- och metallindustrin dominerar även i Hofors, mer än i Sandviken, och branschen står för över halva sysselsättningen i näringslivet i kommunen, koncentrerat till ett företag. Hofors är också en mycket mindre kommun och arbetsmarknad än Sandviken, vilket gör strukturuomvandlingen och framväxten av nya tjänstenäringsgrupper än svårare. Hofors tappar i ett regionalt perspektiv både i sysselsättning och kapitalandelar, men industrin står fortfarande relativt stark, visar hyfsad lönsamhet och återinvesterar i verksamheten.

Hofors har sedan 1600-talet varit känt för sin järn- och stålframställning. Idag genom Ovako Steel, som med sina 1 182 anställda är kommunens överlägset största företag. Kommunen är starkt specialiserad inom stål- och metallindustri, därtill verkstadsindustri. I anslutning finns flera serviceföretag, exempelvis

Enerco Mechpart, varav en del har egen tillverkning och en bredare marknadsinriktning än den lokala. Näringslivet i Hofors producerar inte lika höga värden som näringslivet i Sandvikens kommun, men väl i nivå med länsgenomsnittet. De varuproducerande företagen står för hela 77 % av näringslivet, vilket är klart högst i länet.

Genom kontinuerlig anpassning och en fördelaktig kronkurs har kommunens näringsliv klarat konkurrensen, men har ett stort beroende av en dominerande aktör och industri. Att den långsiktiga betalningsförmågan inom näringslivet, soliditeten, ligger på låga 16 % är oroväckande inför en kommande lågkonjunktur. Skulle räntorna, och därmed kapitalkostnaden, stiga undermineras lönsamheten snabbt i Hofors kapitalintensiva näringsliv och sker det därtill i kombination med en stärkt krona kan läget snabbt bli allvarligt. Den nuvarande lönsamheten inom industrin bygger i hög grad på dessa två faktorer.

Nya arbetstillfällen har under perioden 2008-2017 främst växt fram inom byggverksamhet samt stål- och metallindustrin, där Ovako är det företag som ökat mest. Samtidigt har större minskningar skett inom media samt metallvaruindustri. Därtill inom IT o telekom, fastighetssektorn och livsmedelsindustrin. Arbetsmarknaden som helhet har minskat med 546 sysselsatta och den privata sektorns andel av sysselsättningen från 75 till 67 %.

Hofors kommun		Källa: Bisnode			
3 985 arbetstillfällen, varav 67% inom privat sektor och 2 256 inom 236 AB:n (-252 sedan 2008):					
Varuproducerande	1 745	(+14)			
Företagsstödjande	235	(-208)			
Ortstjänster	259	(-49)			
Förädlingsvärde per anställd		Kostnad tjäna en krona		Ändring kapital 2008-2017	
Varuproducerande	806 tkr	Varuproducerande	86 öre	Varuproducerande	14 %
Företagsstödjande	758 tkr	Företagsstödjande	98 öre	Företagsstödjande	-18 %
Ortstjänster	867 tkr	Ortstjänster	88 öre	Ortstjänster	-15 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n					
Anställda 2017		Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017	
Ovako	1 182	Ovako	82	Teknisk Ind. Montage	-48
Enerco Mechpart	145	Midroc Electro	20	Hoforshus	-27
SKF	74	Anders Westlunds	10	Berendsen Textil	-14
Enerco GR	72	StjärnDistribution	8	Scanarc Plasma Tech	-11
Hoforshus	66	BS Entreprenad	8	INS i Hofors	-10
Stål- o metallindustri	1 182	Byggverksamhet	96	Media	-156
Verkstadsindustri	250	Stål- o metallindustri	64	Metallvaruindustri	-111
Byggverksamhet	224	Miljöverksamhet	15	IT o telekom	-42
Företagstjänster	181	Partihandel	13	Fastigheter	-34
Detaljhandel	131	Besöksnäring	6	Livsmedelsindustri	-22

Hofors hade år 2008 ett arbetsplatsöverskott i förhållande till antalet arbetstagare i kommunen, men har idag ett växande underskott till följd av neddragningarna inom näringslivet samt på arbetsmarknaden generellt. Något som fört med sig nettoutpendling av arbetskraft, vilken sker i huvudsak till Sandviken och Gävle. Därutöver finns ett arbetskraftsutbyte med Falun, Borlänge, Hedemora, Avesta och Stockholm, men i betydligt mindre omfattning. Genom pendlingen har sysselsättningsgraden hållits upp och låg år 2017 på 78 %, dvs. strax under länsnittet.

Hofors tillhör de tydligaste riskkommunerna i länet, vad gäller utvecklingen och sårbarheten inom det lokala näringslivet. Närheten till de större arbetsmarknaderna i Gävle-Sandviken, men också Falun-Borlänge, ger dock möjlighet till arbetspendling och att bo kvar i kommunen. Att bryta den negativa befolkningstrenden är viktig för att bibehålla och möjligtvis även utveckla ortstjänsterna. Att det finns tillgång till grundläggande service är också en hygienfråga för de varuproducerande företagen och den arbetskraft de är beroende av för att få verksamheten att fungera.

Ockelbo: Anpassar sig, men utvecklas svagt

Tillverkningsindustrin är viktig även för Ockelbo, men man är inte en lika utpräglad industrikommun som Sandviken eller Hofors. Likväl finns en fjärdedel av arbetsmarknaden och över hälften av näringslivet inom de varuproducerande näringarna, inklusive byggverksamhet. Därtill levererar många andra företag tjänster till eller är på annat sätt beroende av industrin.

Ockelbos näringsliv domineras av små företag. Kommunens största privata arbetsgivare, Berendsen Textil Service AB har 113 anställda, följt av Epiroc Drilling Tools AB med 72 anställda och Atlings Maskinfabrik med 43 anställda. I kommunen finns 975 arbetstillfällen fördelat på 219 aktiebolag. Samtidigt som sysselsättningen inom näringslivet minskat något har antalet företag i kommunen blivit fler.

Byggverksamhet, företagstjänster, vårdsektorn, detaljhandeln och metallvaruindustrin är de branscher som sysselsätter flest. Areella näringar, metallvaruindustri, verkstadsindustri, partihandel och vård är de branscher där det finns tydligast specialisering, i ett länsperspektiv.

Ockelbo kommun		Källa: Bisnode				
2 128 arbetstillfällen, varav 68% inom privat sektor och 975 inom 219 AB:n (-46 sedan 2008):						
Varuproducerande	507	(+31)				
Företagsstödjande	184	(+11)				
Ortstjänster	279	(-92)				
Förädlingsvärde per anställd			Kostnad tjäna en krona		Ändring kapital 2008-2017	
Varuproducerande	839 tkr		Varuproducerande	86 öre	Varuproducerande	49 %
Företagsstödjande	824 tkr		Företagsstödjande	80 öre	Företagsstödjande	29 %
Ortstjänster	579 tkr		Ortstjänster	95 öre	Ortstjänster	-2 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n						
Anställda 2017		Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017		
Berendsen Textil	113	JA-assistans	28	Puffen Assistans	-16	
Epiroc Drilling Tools	75	Berendsen Textil	25	Atlings Maskinfabrik	-10	
Atlings Maskinfabrik	43	Humlans HVB	23	Ockelbogårdar	-8	
Humlans HVB	39	Ockelbo Lego-Mek.	17	Gestrike Grus	-7	
Ockelbo Kabelteknik	38	Ockelbo Kabelteknik	16	Praktikertjänst	-7	
Byggverksamhet	148	Byggverksamhet	48	Vård	-91	
Företagstjänster	139	Företagstjänster	38	Partihandel	-58	
Vård	118	Trävaruindustri	27	Logistik	-27	
Detaljhandel	94	Verkstadsindustri	13	Plast- o gummiindustri	-7	
Metallvaruindustri	87	Metallvaruindustri	10	Fastigheter	-6	

Lönsamheten är generellt sett god inom de varuproducerande delarna av näringslivet samt bland företagsstödjande verksamheter. Det är även bland dessa det funnits en vilja att investera och skett en ökning av såväl det sysselsatta kapitalet som antalet anställda. Ortstjänsterna, däremot, har haft en svag utveckling och kännetecknas även av låg lönsamhet. Något som sannolikt kan tillskrivas kommunens litenhet och närheten till utbudet i Sandviken och Gävle.

Drygt 900 av Ockelbos 2 725 förvärvsarbetande pendlar till närliggande arbetsmarknaderna i Gävle och Sandviken, vilket gör kommunen till den näst mest pendlingsberoende i länet. Det kan även antas att en betydande del av sysselsättningen inom lokala verksamheter inom bygg och företagstjänster har sina kunder i Gävle/Sandviken. I motsatt riktning är pendlingen betydligt mindre, men har ökat sedan 2008.

Sysselsättningsgraden om drygt 76 % är lägre än länsnittet och ger, tillsammans med en krympande och åldrande befolkning, en bild av strukturella problem. Anpassningen till en föränderlig omvärld har ändå gått hyggligt för Ockelbo då man har lyckats behålla produktion och arbetstillfällen och en totalt sett god lönsamhet i det lokala näringslivet. Sysselsättningen har under de senaste tio åren sammantaget mins-

kat något, men ökat i de relativt högproduktiva företagen inom byggbranschen och tillverkningsindustrin medan vårdsektorn, partihandeln och logistikbranschen stått för minskningar.

Även om tillväxten inom varuproduktionen är svag skapar den välbetalda jobb och ger förutsättningar för tillväxt hos underleverantörer. Här går Ockelbo mot trenden i länet, där det främst är inom ortstjänster, inte minst välfärdssektorn, som vi hittar tillväxtföretagen efter finanskrisen. De demografiska utmaningarna finns dock även i Ockelbo. Behovet av omställning ökar när det tillgängliga arbetskraftsutbudet blir mindre, samtidigt som välfärdssektorn behöver anställa fler. En utmaning kommunen delar med många andra, såväl i länet som i landet som helhet. Så har också den privata sektorns andel av sysselsättningen i kommunen minskat från 70 till 68 % 2008-2017. En utveckling som kan förväntas fortsätta och som, utan inflyttning eller stärkt nettopending, försvårar näringslivets tillväxt.

Söderhamn: Återhämtar sig efter lång strukturomvandling

Söderhamn har genomgått stora förändringar de senaste decennierna, med nedläggning av såväl industrier som flygflottiljen i staden. Staten har försökt stödja arbetsmarknaden genom utlokalisering av myndighetsfunktioner. I likhet med Gävle och Hudiksvall står offentlig sektor för en betydande andel av sysselsättningen, som totalt sett utvecklats väl 2008-2017 med 572 nya jobb varav 271 inom näringslivet.

Det finns dock fortfarande ett underskott om fyra procent på arbetstillfällena jämfört antalet arbetstare som bor i kommunen, vilket föranlett arbetspendling till framför allt Bollnäs, Gävle och Hudiksvall, men även Stockholm. De tre förstnämnda dominerar även inpendlingen till kommunen, men nettot är på minus i samtliga fall och framför allt mot Gävle. Sysselsättningsgraden ligger på drygt 77 %, vilket är under länsnittet och indikerar lediga resurser i den lokala ekonomin. I betydande grad handlar det dock om individer med en svag ställning på arbetsmarknaden. Samtidigt minskar befolkningen och åldras därtill, varför den tillgängliga arbetskraften i realiteten krymper.

Söderhamns kommun		Källa: Bisnode			
10 939 arbetstillfällen, varav 64% inom privat sektor och 4 763 inom 1 055 AB:n (+271 sedan 2008):					
Varuproducerande	2 315 (+319)				
Företagsstödjande	1 192 (-152)				
Ortstjänster	1 256 (+105)				
Förädlingsvärde per anställd	Kostnad tjäna en krona	Ändring kapital 2008-2017			
Varuproducerande	1 025 tkr	Varuproducerande	77 öre	Varuproducerande	3 %
Företagsstödjande	716 tkr	Företagsstödjande	103 öre	Företagsstödjande	138 %
Ortstjänster	761 tkr	Ortstjänster	86 öre	Ortstjänster	-41 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n					
Anställda 2017		Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017	
Stora Enso Timber	188	Söderhamn Nära	86	Josef Lindberg	-29
Vallviks Bruk	179	Stora Enso Timber	61	Ulf Flank Förv.	-28
USNR	121	Dryckeskonsult	55	Sten Hus i Söderhamn	-27
Samhall	117	Sunds Industrier	26	Pinass	-24
Arizona Chemical	114	Tidningstjänst	23	Instrumentmontage	-19
Byggverksamhet	829	Byggverksamhet	195	Verkstadsindustri	-55
Företagstjänster	599	Partihandel	172	Företagstjänster	-48
Detaljhandel	598	Energibolag	67	IT o telekom	-40
Logistik	460	Vård	42	Metallvaruindustri	-39
Partihandel	370	Trävaruindustri	37	Media	-38

Det lokala näringslivet har i dagsläget en regional specialisering inom trävaruindustri, byggverksamhet, partihandel och logistik. Stora Enso Timber (trävaruindustri) är det största företaget med 188 anställda, följt av Vallviks Bruk (pappers- och masaindustri) med 179 anställda. USNR (partihandel, men även med

egen tillverkning) har 121 anställda, Samhall (företagstjänster) 117 anställda och Kraton Chemical (kemisk industri) 114 anställda. De medelstora företagen sätter sin prägel på staden och är till del även viktiga drivkrafter till förnyelse, såsom Rottneros utveckling av biobränsle vid Vallviks bruk.

Byggverksamhet är den enskilt största branschen och har därtill stått för en stor del av näringslivets tillväxt efter finanskrisen. Partihandeln har också vuxit och nära nog dubblat i omfattning. Företagstjänster, detaljhandel och logistik är andra framträdande branscher, men utan någon nämnvärd tillväxt. Aggregerat dominerar de varuproducerande näringarna som, tack vare byggsektorn, har ökat sedan 2008. Ortstjänsterna har också ökat något, främst inom vård, medan de företagsstödjande verksamheterna, framför allt företagstjänster men också IT- och telekom, minskat i sysselsättning.

De varuproducerande delarna av näringslivet har den klart bästa lönsamheten och skapar de högsta värdena – nästan i nivå med industrin i Sandviken. Ortstjänsterna ligger på länsnitt medan de företagsstödjande verksamheterna brottas med lönsamhetsproblem. Något som har sin förklaring i kraftigt stigande kapitalkostnader till följd av investeringar, som dock inte genererat nya intäkter utan tvärtom har omsättningen minskat markant. Överlag framstår Söderhamn emellertid som genomsnittlig i ett länsperspektiv, vad gäller bolagens lönsamhet och avkastning. Exponeringen mot byggsektorn utgör dock en betydande risk i en kommande konjunkturnedgång och den svaga utvecklingen inom företagsstödjande verksamheter är ett strukturellt problem på samma vis som i Sandviken och Hofors.

Bollnäs: Växer, framför allt inom ortstjänster

Bollnäs har en stor privat sektor och ett diversifierat näringsliv, med många mindre företag och en stor branschspridning. Ortstjänsterna är viktiga för kommunen, med en stor privat välfärdssektor och många anställda inom detaljhandeln. Till detta bidrar huvudortens roll som delregionalt centrum och att befolkningen ökat med 800 individer 2008-2017.

Bland de varuproducerande företagen är framför allt byggverksamheterna framträdande. Även företagstjänsterna är viktiga för kommunen, men har haft en svag utveckling sedan finanskrisen. Detaljhandel, vård och logistik är de branscher som har störst överrepresentation jämfört länsnittet, dvs. det finns en specialisering mot dessa.

Bollnäs kommun		Källa: Bisnode			
11 640 arbetstillfällen, varav 71% inom privat sektor och 5 394 inom 1 249 AB:n (+352 sedan 2008):					
Varuproducerande	1 800	(-285)			
Företagsstödjande	1 184	(-9)			
Ortstjänster	2 409	(+645)			
Förädlingsvärde per anställd		Kostnad tjäna en krona		Ändring kapital 2008-2017	
Varuproducerande	729 tkr	Varuproducerande	91 öre	Varuproducerande	17 %
Företagsstödjande	743 tkr	Företagsstödjande	88 öre	Företagsstödjande	65 %
Ortstjänster	863 tkr	Ortstjänster	84 öre	Ortstjänster	63 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n					
Anställda 2017		Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017	
Aleris Sjukvård	278	Fortum	120	SNA Europe	-140
Pass Team	199	Pass Team	72	Ellevio	-81
Neuropsyk i Bollnäs	130	Neuropsyk i Bollnäs	55	BRUKS	-51
Fortum	122	United Parcel Service	50	Lindbloms Maskin&El	-22
Samhall	117	Nytida Sandstenen	39	Apoteket	-22
Vård	819	Vård	364	Verkstadsindustri	-336
Byggverksamhet	783	Utbildning	170	Livsmedelsindustri	-103
Detaljhandel	766	Byggverksamhet	144	Företagstjänster	-88
Logistik	525	Logistik	101	Energibolag	-84
Företagstjänster	497	Besöksnäring	98	Media	-34

Kommunens näringsliv växer – sedan 2008 har 350 nya jobb skapats – och ökar sin andel av den totala omsättningen och sysselsättningen i länet, men däremot inte av förädlingsvärdet. Företag inom ortstjänster står i Bollnäs för hela tillväxten, medan industrin skurit ned i ungefär samma takt som i länet som helhet. Även tidigare har ortstjänsterna varit viktiga, men idag har Bollnäs den största sysselsättningsandelen inom ortstjänster bland länets kommuner. Företagens lönsamhet är i nivå med länsgenomsnittet men den långsiktiga betalningsförmågan, soliditeten, är den näst lägsta i länet.

Näringslivets tillväxt har till stor del varit offentligt finansierad och är i hög grad en följd av demografiska förändringar i kombination med att en allt större del av välfärdstjänsterna sköts av privata företag. Aleris Sjukvård var år 2017 kommunens största arbetsgivare med 278 anställda, men det bör noteras att verksamheten kommer återgå till Region Gävleborg under hösten 2019. Därefter kom två andra vårdbo-lag, Pass Team (199 anställda) och Neuropsyk i Bollnäs (130 anställda). Tillväxten bland välfärdsföretagen har stått för ett större antal nya arbetstillfällen än den totala sysselsättningstillväxten. Bollnäs näringsliv förlorade alltså i arbetstillfällen om man räknar bort den privata välfärdssektorn från utvecklingen 2008-2017. Verkstadsindustri och livsmedelsindustri har varit ledande i de neddragningar som skett sedan 2008.

Bollnäs utgör arbetsmarknadsregion tillsammans med grannkommunen Ovanåker, men är ingen utpräglad pendlingskommun. Den pendling som sker är i huvudsak utpendling, men har minskat, netto, sedan 2008. Det är framförallt Bollnäsbor verksamma i tillverkningsindustrin som pendlar och en stor andel av pendlingen sker inom den lokala arbetsmarknadsregionen, alltså till Ovanåker. Även Söderhamn, Gävle och Ljusdal är viktiga pendlingsorter.

De demografiska förändringar som präglar länet sker i än snabbare takt i Bollnäs, där andelen äldre ökat kraftigt samtidigt som antalet personer i arbetsför ålder minskat. Idag är över en tredjedel av befolkningen över 65 år och gymnasiekullarna små, vilket är en stor utmaning för kommunen, såväl kommunalekonomiskt som ur rekryteringshänseende. De nya företag som växt fram har i betydande grad finansierats med offentliga medel samtidigt som intäktsbasen minskat.

Produktiviteten i kommunens näringsliv utvecklas därtill svagare än i övriga Gävleborg, vilket är en följd av att näringslivet omstrukturerats mot mer personalintensiva ortstjänster. Samtidigt skapar företagen som erbjuder ortstjänster relativt höga värden i Bollnäs, vilket gör att produktivitetstappen sammantaget inte är så stora som man kunde förvänta sig av en så omfattande förskjutning från industri till välfärdstjänster. Till detta bidrar att många nya arbetstillfällen finns inom sjukvård, med en högre andel akademiker än vad som gäller bland ortstjänster generellt.

Det finns dock växande branscher även utanför välfärdssektorn i Bollnäs näringsliv, däribland byggverksamhet, logistik och besöksnäring. I likhet med ortstjänsterna är det emellertid branscher med ett vanligtvis lägre inslag av automatisering och omställningstryck än inom industrin. Något som kan ge sämre förutsättningar för produktivitet utveckling och utveckling av den lokala köpkraften på sikt. Därtill mer begränsade värdekedjor i termer av lokala underleverantörer och samarbetspartners. Att bibehålla en livskraftig intäktsbas i form av varuproducerande företag inriktade på andra marknader än den lokala är angeläget för att vidmakthålla ett dynamiskt näringsliv vid sidan av ortstjänsterna och de skattefinansierade verksamheterna.

Ovanåker: Växer, men med svag produktivitet och ökad sårbarhet

Ovanåker är en utpräglad industrikommun med lång tradition av inte minst trävaruindustri, men även metallvaruindustrin är överrepresenterad i ett länsperspektiv. Medan länet generellt präglas av en industrisektor under starkt omställningstryck och krympande personalstyrka, står de varuproducerande verksamheterna fortfarande för en stor och växande del av näringslivet i Ovanåkers kommun.

Industrin och näringslivet finns framför allt i de två största tätorterna, Edsbyn och Alfta, som ligger på ca en och en halv mils avstånd från varandra. Svenska Fönster, med fabrik och huvudkontor i centralorten

Edsbyn, är med sina 714 anställda kommunens i särklass största företag och står för drygt en fjärdedel av sysselsättningen bland aktiebolagen i kommunen. Möbeltillverkaren Edsbyverken har 221 anställda och CrossControl AB i Alfta, som utvecklar och tillverkar elektronikprodukter för styrsystem i arbetsmaskiner, har 132 anställda (2017).

De varuproducerande verksamheterna dominerar kommunens näringsliv med nästan tre fjärdedelar av sysselsättningen och medför även arbetstillfällena i lokala tjänsteföretag. Avkastningen är dock en svaghet. Medan industrin i Gävleborg överlag blivit allt mer produktiv genom personalreducerande kapitalinvesteringar i automatisering, är industrin i Ovanåker i huvudsak personalintensiv. Såväl förädlingsvärdet som personalkostnaden (lönenivån) per anställd är bland de lägsta inom länets varuproduktion.

Ovanåkers kommun		Källa: Bisnode	
5 568 arbetstillfällen, varav 74% inom privat sektor och 3 210 inom 487 AB:n (+123 sedan 2008):			
Varuproducerande	2 324 (+65)		
Företagsstödjande	381 (+53)		
Ortstjänster	487 (+8)		
Förädlingsvärde per anställd	Kostnad tjäna en krona	Ändring kapital 2008-2017	
Varuproducerande	729 tkr	Varuproducerande	87 öre
Företagsstödjande	743 tkr	Företagsstödjande	76 öre
Ortstjänster	863 tkr	Ortstjänster	94 öre
		Varuproducerande	17 %
		Företagsstödjande	65 %
		Ortstjänster	63 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n			
Anställda 2017	Ökning 2008-2017	Minskning 2008-2017	
Svenska Fönster	714	Nefab Packaging	109
Edsbyverken	221	Svenska Fönster	72
CrossControl	132	Alfta Frakt	36
Nefab Packaging	126	SNA Europe	33
SNA Europe	123	Alfta Kvalitetslego	12
		Norrby såg	-11
Trävaruindustri	1 226	Metallvaruindustri	98
Metallvaruindustri	321	Vård	78
Logistik	271	Logistik	57
Verkstadsindustri	230	Verkstadsindustri	32
Byggverksamhet	200	Byggverksamhet	31
		Edsbyverken	-49
		Elektra i Hälsingland	-33
		PostNord	-23
		PL Glas	-18
		Partihandel	-17
		Elektronikindustri	-16
		Media	-11
		Detaljhandel	-7
		Partihandel	-1

Ur företagsägarnas synvinkel är detta ett mindre problem, då deras andel av förädlingsvärdet (kostnaden för att tjäna en krona) ligger väl i nivå med länsnittet. Det har även skett betydande produktivitetens utveckling sedan 2008, då kommunens näringsliv låg längre efter övriga länet och flera branscher hade stora lönsamhetsproblem. Konkurrenskraften har stärkts, vilket gjort att industrin kunnat anställa fler.

Nästan tre fjärdedelar av arbetstillfällena i kommunen finns inom privat sektor, vilket är mer än någon annanstans i länet. Kommunen har ett pendlingsutbyte framför allt med Bollnäs kommun, men en nettopendlings nära noll och är därmed självförsörjande vad gäller arbetstillfällena. Kommunens stora utmaning är sårbarheten som kommer med ett starkt beroende av enskilda branscher och företag. Om eller när strukturomvandlingen slår till med kraft i kommunen kan en ökad automatisering bli nödvändig för att klara konkurrensen inom tongivande industrier, vilket sannolikt skulle innebära förlust av arbetstillfällena. I dagsläget är sysselsättningsgraden emellertid den högsta i länet, hela 83 % år 2017.

Ljusdal: Klarar strukturomvandlingen, men brister i effektivitet

Ljusdals näringsliv kännetecknas av en stor bredd av verksamheter och ett lågt beroende av enskilda branscher och företag. Det största företaget, DHL Express, har 147 anställda, följt av Teleperformance Nordic (128 anställda) och Mekanotjänst i Järvsö (104 anställda). Med ett snitt på fyra anställda per bolag är Ljusdal präglad av småföretagen och utgör även egen arbetsmarknadsregion. Pendlingen är

relativt liten och det är något fler utpendlare än inpendlare, vilket innebär att det finns ett arbetskraftsöverskott. Det största arbetskraftsutbytet sker med Bollnäs och Hudiksvall, därtill Gävle.

De varuproducerande företagen, de företagsstödande och ortstjänsterna står för ganska lika stora delar av Ljusdals näringsliv, med viss övervikt mot varuproduktion. Tillväxten sker främst inom ortstjänsterna, framför allt välfärdstjänster och besöksnäring, även om byggverksamhet och areella näringar är de branscher som ökat mest 2008-2017. Det handlar om stora ökningar, med närmare femtio procent i byggverksamheterna och en fördubbling av antalet anställda i de areella näringarna.

Byggföretagen har därmed växt fram som kommunens enskilt största bransch. Det är också byggverksamheterna, som här räknas som varuproducerande företag, som står bakom tillväxten i den kategorin och kompenserar för den i övrigt krympande industrin. Partihandeln, metallvaruindustrin och logistikbranschen är de branscher som tappat flest arbetstillfällen det senaste decenniet. Även företagstjänsterna, där Ljusdal var tidigt ute med att bygga upp en livskraftig kundbetjäningsverksamhet, har haft ett svagt decennium i kommunen

Ljusdals kommun		Källa: Bisnode			
8 303 arbetstillfällen, varav 69% inom privat sektor och 3 889 inom 965 AB:n (+163 sedan 2008):					
Varuproducerande	1 512 (+48)				
Företagsstödande	1 228 (-124)				
Ortstjänster	1 149 (+255)				
Förädlingsvärde per anställd		Kostnad tjäna en krona		Ändring kapital 2008-2017	
Varuproducerande	751 tkr	Varuproducerande	96 öre	Varuproducerande	109 %
Företagsstödande	745 tkr	Företagsstödande	107 öre	Företagsstödande	314 %
Ortstjänster	682 tkr	Ortstjänster	88 öre	Ortstjänster	12 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n					
Anställda 2017		Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017	
DHL Express	147	Mohlins Bussar	47	DHL Freight	-106
Teleperformance No.	128	Micke Svenssons Verkstad	36	Nordh Bygg Fast.	-40
Mekanotjänst i Järvsö	104	Freinetskolan Tallbacken	31	PostNord	-20
Mohlins Bussar	67	Docu Group	29	Folktandvården	-18
Setra Trävaror	61	Wallbergs Åkeri	22	Mekanotjänst i Järvsö	-17
Byggverksamhet	656	Byggverksamhet	206	Partihandel	-126
Företagstjänster	623	Areella näringar	101	Metallvaruindustri	-94
Detaljhandel	525	Vård	88	Logistik	-59
Logistik	380	Besöksnäring	55	Företagstjänster	-44
Besöksnäring	230	Utbildning	43	Trävaruindustri	-27

Generellt är produktiviteten och lönsamheten en utmaning för kommunens näringsliv. Förädlingsvärdet per anställd ligger klart under länssnittet och lönsamheten är svag, framför allt inom företagsstödande verksamheter men också bland de varuproducerande företagen. Något som kan bero på avsaknaden av en tydlig specialisering. När de knappa resurserna – kommunen har 8 300 sysselsatta och en sysselsättningsgrad på drygt 79 % – är spridda över många branscher och företag är det svårt att utveckla skal- och breddfördelar. Sårbarheten blir förvisso lägre, men till priset av en mindre effektiv organisering av de lokala resurserna. Konkurrensförmågan och möjligheterna att agera på en större marknad, nationellt och internationellt, riskerar också bli lidande i en alltför fragmentiserad lokal ekonomi.

Så är också lönerna generellt låga inom kommunens näringsliv, vilket sannolikt är en bidragande faktor till att företag med låg lönsamhet klarat sig under den senaste tioårsperioden. Detta är dock ingen hållbar strategi på sikt. På företagsnivå försvåras det kompetensförsörjningsarbete som blir allt mer affärskritiskt i flera branscher. Samtidigt innebär de jämförelsevis lägre lönenivåerna att kommuninvånare har

mindre pengar att konsumera, vilket påverkar utvecklingen av ortstjänsterna som är beroende av den lokala köpkraften.

Hudiksvall: Skapar stora värden och har en bred tillväxt

Hudiksvall har en större tyngd på varuproduktion och en mindre tjänstesektor än länet i genomsnitt. Kartongtillverkaren Iggesund Paperboard är tätt förknippad med Hudiksvall och är kommunens i särklass största privata arbetsgivare med 953 anställda. På senare år har stora investeringar gjorts i den lokala produktionen, vilket stärker förutsättningarna för den att finnas kvar och fortsätta skapa stora värden även på längre sikt.

Industrins konkurrensförmåga är god, vilket avspeglas i både en robust lönsamhet och ett högt förädlingsvärde per anställd. Arbetstillfällena blir inte fler, tvärtom sker en kontinuerlig rationalisering, men de som finns kvar är välbetalda och skapar konsumtionsutrymme i den lokala ekonomin. Därtill grund för utveckling bland lokala leverantörer och en språngbräda för dem att utveckla nya produkter och/eller expandera på andra marknader.

Hudiksvalls kommun				Källa: Bisnode	
17 846 arbetstillfällen, varav 64% inom privat sektor och 8 181 inom 1 655 AB:n (+412 sedan 2008):					
Varuproducerande	4 232	(-112)			
Företagsstödjande	1 552	(+16)			
Ortstjänster	2 396	(+507)			
Förädlingsvärde per anställd			Kostnad tjäna en krona		Ändring kapital 2008-2017
Varuproducerande	1 039 tkr		Varuproducerande	83 öre	Varuproducerande 49 %
Företagsstödjande	1 050 tkr		Företagsstödjande	73 öre	Företagsstödjande 100 %
Ortstjänster	691 tkr		Ortstjänster	87 öre	Ortstjänster 43 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n					
Anställda 2017		Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017	
Iggesund Paperboard	953	Monitor Enterprise	160	Iggesund Paperboard	-148
A-Assistans LeiMir	219	Brizad Behandlingskonsult	82	Manpower	-103
Hexatronic	183	A-Assistans LeiMir	64	Brinkab	-103
Monitor Enterprise	163	Senseair	43	Pebe	-53
Brizad Behandlingsk.	140	Norrlands Kustmontage	37	Skogsfrakt	-50
Byggverksamhet	1 242	IT o telekom	217	Pappers- o massaind.	-148
Detaljhandel	1 072	Vård	209	Media	-129
Pappers- o massaind.	953	Partihandel	126	Logistik	-125
Vård	624	Byggverksamhet	118	Elektronikindustri	-119
Företagstjänster	612	Besöksnäring	113	Verkstadsindustri	-57

Förutom pappers- och massaindustri har Hudiksvall en specialisering mot IT- och telekom samt partihandel, medan byggverksamheter och detaljhandel är stora branscher i kommunen om än inte överrepresenterade i samma grad jämfört länsnittet. Partihandeln utmärker sig som en både synnerligen lönsam bransch och därtill med höga förädlingsvärden per anställd, som även innebär höga löner till de anställda. Kranleverantören Hiab, som ingår i finska Cargotec-koncernen, är ett bra exempel på sådant företag. Detta efter att den lokala tillverkningen av kranar lades ner 2014 och personalstyrkan mer än halverats till 114 anställda år 2017. Omvandlingen kom således med en betydande baksida, men har ur företagets synvinkel varit lyckad.

Även IT-sektorn har utvecklats väl det senaste decenniet och har en mycket god lönsamhet samt skapar höga förädlingsvärden och betalar höga löner till de anställda. Det handlar om ett femtiotal bolag, varav ett med 163 anställda (Monitor Enterprise Resource Planning System AB) ett par med 60-70 anställda (Björn Lundén Information AB samt Sverige Bygger AB), ett par med 20-30 anställda (Fiberstaden AB samt WGR Data AB) medan resterande har färre än 15 och i de flesta fall ingen eller en till två anställda.

Inom närliggande elektronikindustri har Hexatronic Cables & Interconnect Systems, som bildades genom avyttring av verksamheten från Ericsson-koncernen år 2013, däremot halverat sin omsättning och sysselsättning jämfört 2008. För att stärka utvecklingen och ta vara på digitaliseringen som drivkraft har initiativet Fiber Optic Valley etablerats i kommunen och utgör del av Sveriges forskningsinstitut RISE.

Flest nya arbetstillfällen tillkommer emellertid inom ortstjänsterna, där kommunen har en stark ställning som Gävleborgs tredje största stad och delregionalt centrum för länets norra delar, med starka kopplingar till Sundsvallsregionen. Framför allt vårdsektorn har expanderat och en kommande utbyggnad av sjukhuset – en investering i miljardklassen – kan förväntas ge ytterligare tillskott till den lokala ekonomin. Befolkningsökningen om 525 individer sedan 2008 är en bidragande faktor bakom ortstjänsternas tillväxt. Ett större antal nya jobb har även tillkommit inom besöksnäringen.

Efter Gävle är Hudiksvall den näst största jobbskaparen i länet, med 634 nya arbetstillfällen 2008-2017 varav 412 inom näringslivet. Hudiksvall har ökat sina andelar av såväl sysselsättningen som omsättningen, förädlingsvärdet och det investerade kapitalet bland länets aktiebolag. Trots det har privat sektor minskat sin andel av den totala sysselsättningen i kommunen, från 66 till 64 %, vilket härrör till en svagare utveckling bland enskilda näringsidkare och andra privata driftsformer än aktiebolag.

Hudiksvall har en balanserad arbetsmarknad med ungefär lika många arbetstagare som arbetstillfällen. Nettoinpendling uppgår till ca 300 individer, men arbetskraftsutbytet med närliggande kommuner och orter är betydligt större än så. Störst är arbetskraftsutbytet med Nordanstig, där inpendlingen dominerar. Med Ljusdal och Söderhamn går pendlingen i bägge riktningar medan det till Gävle främst handlar om utpendling. En betydande och ökande pendling finns också gentemot Sundsvall på andra sidan länsgränsen, som blivit en allt vanligare arbetsort för boende i Hudiksvall.

Sundsvall är också betydelsefull som marknad för företag i Hudiksvall och för kompetensförsörjningen i kommunen. Särskilt inom områdena IT, byggindustri, underhåll av massa- och pappersbruk, svets och verkstadsindustri finns ett utbyte mellan städerna. I likhet med många av de mindre kommunerna och orterna i länet är kompetensbristen en stor utmaning i både volym och kvalitet. Det är svårt att hitta och locka folk till staden och med en sysselsättningsgrad om 81 % år 2017 finns knappt några lediga resurser. Satsningen på ett lokalt campus har varit viktigt i det avseendet, för att få fler att läsa vidare och/eller stanna kvar på orten.⁴

Nordanstig: Stark tillväxt, men svag lönsamhet

Nordanstig är länets nordligaste kommun, med närhet till såväl Hudiksvall i söder som Sundsvall i norr och ett omfattande arbetskraftsutbyte med dessa. Utpendlingen dominerar och hela 1 600 boende i Nordanstig, mer än var tredje förvärvsarbetande, pendlar till arbete på annan ort, framför allt i nämnda städer. Kommunen är därmed den mest pendlingsberoende i länet.

I termer av specialisering är det främst areella näringar, pappers- o massaindustri, trävaruindustri samt vårdsektorn som sticker ut, men till följd av kommunens begränsade storlek handlar det ändå om relativt få sysselsatta och inga betydande kluster. Det lokala näringslivet är litet men ändå förhållandevis diversifierat. Byggverksamhet, verkstadsindustrin samt pappers- och massaindustrin står för stora delar av jobben bland de varuproducerande företagen, medan vårdsektorn och detaljhandeln dominerar bland ortstjänsterna. De företagsstödjande verksamheterna är tämligen utvecklade.

⁴ Intervju Roger Sundström, HNA

Det är i industrin som kommunens största företag finns; Iggesund Paperboards anläggning i Strömsbruk med 158 anställda, SMP Parts, som tillverkar produkter för grävmaskiner och grävlastare, med 111 anställda och Plyfa Plywood, som är ledande inom granfaner för parkettindustrin, med knappt 90 anställda. Vårdbolaget ML Omsorgsspecialisten är av ungefär samma storlek, medan det femte största företaget, byggföretaget First Construction, bara är hälften så stor med sina 42 anställda (2017).

Nordanstigs näringsliv växer i snabb takt. Sedan 2008 har 250 nya arbetstillfällen tillkommit bland aktiebolagen i kommunen vilket motsvarar en expansion om 20 % – den högsta tillväxttakten i länet. Arbetsmarknaden som helhet har däremot haft en mer modest utveckling, med 130 nya jobb, vilket bör ses i ljuset av en krympande kommunbefolkning och en sysselsättningsgrad om nära 81 %, dvs. det finns få lediga resurser. Den privata sektorn har ökat sin andel av sysselsättningen från 67 till 70 %.

Nordanstigs kommun		Källa: Bisnode	
3 349 arbetstillfällen, varav 70% inom privat sektor och 1 538 inom 363 AB:n (+244 sedan 2008):			
Varuproducerande	928 (+32)		
Företagsstödjande	202 (+55)		
Ortstjänster	430 (+165)		
Förädlingsvärde per anställd	Kostnad tjäna en krona	Ändring kapital 2008-2017	
Varuproducerande	764 tkr	Varuproducerande	92 öre
Företagsstödjande	673 tkr	Företagsstödjande	93 öre
Ortstjänster	580 tkr	Ortstjänster	95 öre
		Varuproducerande	33 %
		Företagsstödjande	14 %
		Ortstjänster	19 %
Ledande företag och branscher, efter antal anställda i AB:n			
Anställda 2017	Ökning 2008-2017		Minskning 2008-2017
Iggesund Paperboard	158	Iggesund Paperboard	40
SMP Parts	111	Hassela Skogsentreprenad	15
ML Omsorgsspecialisten	92	Grönsfors Bruks	14
Plyfa Plywood	88	SMP Parts	13
First Construction	42	Nordanstigs Bostäder	8
Byggverksamhet	206	Vård	134
Verkstadsindustri	190	Byggverksamhet	69
Vård	185	Areella näringar	44
Pappers- o massaind.	167	Papper- o massaind.	39
Detaljhandel	119	Företagstjänster	27
		Plyfa Plywood	-29
		Mitt Sverige V&A	-8
		NEOVA	-8
		Grönsfors Energi & Entr.	-7
		Finnströms Entr.	-7
		Trävaruindustri	-92
		Verkstadsindustri	-42
		Metallvaruindustri	-8
		Utbildning	-7
		Finans o försäkring	-5

I likhet med länet växer de företagsstödjande branscherna och ortstjänsterna snabbare än de tillverkande delarna av näringslivet, procentuellt sett. Ortstjänsterna står för en stor del av nettotillväxten, där vårdssektorn ensam stått för över hälften av jobbtillskottet 2008-2017. Den andra halvan av tillväxten, men också merparten av neddragningarna, återfinns bland de varuproducerande branscherna. Byggverksamhet, areella näringar samt pappers- och massaindustrin har expanderat medan framför allt trävaruindustrin och verkstadsindustrin dragit ner.

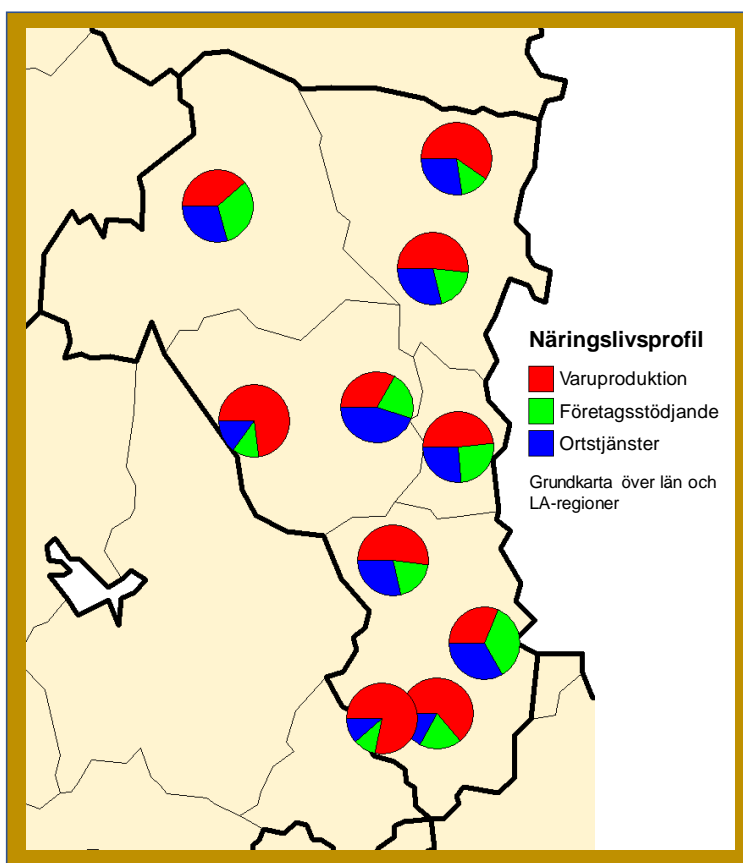
Många av de nya jobben skapas i branscher med låga löner. Den stora tillväxten inom vård och omsorg bör här, liksom i flera av länets övriga kommuner, tolkas som en följd av förändrade demografiska förutsättningar, ökad offentlig finansiering av välfärden och politiska reformer - snarare än som ett resultat av branschens egen konkurrenskraft.

Förskjutningen av näringsstrukturen från högproduktiv tillverkningsindustri till mindre produktiva tjänsteverksamheter, företrädesvis ortstjänster, är ett återkommande tema bland länets kommuner och så även i Nordanstig. Samtidigt är de värden som skapas inom industrin i Nordanstig inte i närheten av de som skapas i exempelvis Hudiksvall. Istället ges en svag bild av lönsamheten och produktiviteten inom Nordanstigs näringsliv. I det avseendet påminner kommunen om Ljusdal, som också lyckats förhållande-

vis väl med att skapa nya arbetstillfällen men inte lika väl med att utveckla avkastningen av det arbete som utförs.

Gävleborg: Tydlig platsidentitet, även inom arbetsmarknadsregioner

Den bild som tecknats ovan visar på stora inomregionala skillnader i näringslivets struktur och prestation. Detta gäller inte bara länet som helhet utan även inom dess lokala arbetsmarknadsregioner. Såväl branschfördelningen och specialiseringen som strukturomvandlingen och produktiviteten skiljer sig i hög grad mellan platser och kommuner tillhörande samma arbetsmarknadsregion. Detta rimmar väl med tesen att produktionssystemen i Gävleborg som regel är mer lokala än regionala. Förvisso finns det ett växande arbetskraftsutbyte inom och mellan arbetsmarknadsregionerna, men det innebär inte att de är särskilt homogena vad gäller näringsstruktur. Tvärtom finns en tydlig platsidentitet där olikheterna ofta är påfallande, vilket samtidigt utgör grund för kommuner och orter att specialisera sig och att komplettera varandra. Så är fallet inte minst mellan Gävle och Sandviken, men också mellan Bollnäs och Ovanåker (Edsbyn och Alfta).

	Varuprod.	Företagsstöd	Ortstjänster	Specialisering inom länet
Bollnäs	33 %	22 %	45 %	Detaljhandel, vård, logistik
Gävle	32 %	35 %	33 %	Företagstjänster, logistik, besöksnäring
Hofors	77 %	10 %	11 %	Stål- o metallindustri, verkstadsindustri
Hudiksvall	52 %	19 %	29 %	Pappers- o massaindustri, IT o telekom, partihandel
Ljusdal	39 %	32 %	30 %	Areella när, besöksnäring, bygg, metallv.ind, logistik, företagstj.
Nordanstig	60 %	13 %	28 %	Areella näringar, pappers- o massaindustri, trävaruindustri, vård
Ockelbo	52 %	19 %	29 %	Areella näringar, metallvaruind, verkstadsind, partihandel, vård
Ovanåker	72 %	12 %	15 %	Trävaruindustri, metallvaruindustri
Sandviken	64 %	18 %	18 %	Stål- o metallindustri, verkstadsindustri, huvudkontor
Söderhamn	49 %	25 %	26 %	Trävaruindustri, byggverksamhet, partihandel, logistik

På samma vis som det inom en kommun eller tätort finns olika verksamhetsområden som svarar mot olika branschers behov, finns det inom arbetsmarknadsregioner platser som gör detsamma. Att det finns en mångfald i verksamhetsmiljöer gynnar konkurrenskraften, men problem kan uppstå när efterfrågan på en viss miljö minskar och det inte finns någon annan funktion som kan fylla tomrummet.

En arbetsmarknadsregion kan då bli mer monocentrisk, genom arbetspendling och/eller flyttningar som polariserar den ekonomiska aktiviteten till de miljöer som efterfrågas eller till andra arbetsmarknadsregioner. Till viss del är det vad som skett i Gävleborg, med en allt större andel av den ekonomiska aktiviteten koncentrerad till de större städerna samt en växande nettoutpendling mot Stockholm-Uppsalaregionen.

Samtidigt innebär rörligheten att kompetensbehov kan tillgodoses även i produktionsmiljöer på tillbakagång, med kvarvarande verksamheter och investerat kapital som fortsätter skapa stora värden. Kompetens och funktioner som inte finns på produktionsorten kan då hämtas in från närliggande områden, vilket är själva essensen i en funktionell arbetsmarknadsregion. Att det finns olika resurser och roller som interagerar i ett större geografiskt sammanhang och skapar en mer slagkraftig helhet.

Gävleborg har genom sin ortstruktur goda förutsättningar att utvecklas mot en mer funktionell flerkärnig region. Gävle och delregionala kärnor som Bollnäs och Hudiksvall - därtill större närliggande städer som Sundsvall, Uppsala och Falun-Borlänge - har viktiga roller i regionens utveckling mot större och mer robusta arbetsmarknadsregioner och produktionssystem. En utveckling som minskar sårbarheten, underlättar framväxten av nya verksamheter och ökar värdet av de lokala produktionsresurserna.

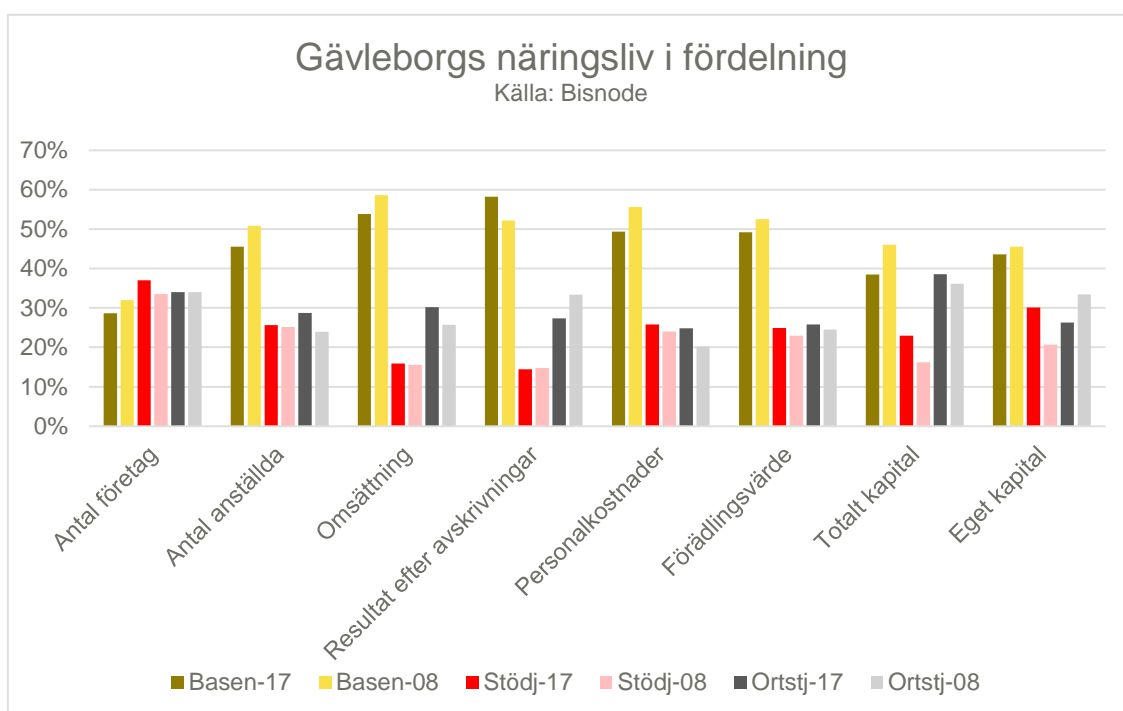
DYNAMIK OCH STRUKTURFÖRÄNDRING

Gävleborgs näringsliv förändras i rask takt. De varuproducerande verksamheterna, "intäktsbasen", fortsätter skapa stora värden men är under konstant press att rationalisera verksamheterna för att klara den internationella konkurrensen. De företagsstödjande verksamheterna påverkas i mångt och mycket av industrins framgångar, men utvecklas också fristående från denna. Ortstjänsterna växer med demografin, köpkraften och driftsprivatisering inom välfärden, men en stark digitaliseringstrend och föränderliga politiska vindar gör framtiden oviss.

Trenden blir tydlig när man ser till näringslivets fördelning på de tre huvudgrupperna 2017 jämfört 2008. Intäktsbasen har påtagligt minskat sina andelar av företag, anställda, omsättning etc. förutom i ett avseende – det samlade resultatet. Som framkommit av tidigare genomgång har lönsamheten varit mycket god inom den varuproducerande sektorn i Gävleborgs län under den senaste högkonjunkturen.

Till detta har en sjunkande kronkurs bidragit, då många av de större, exportinriktade, företagen säljer i euro och amerikanska dollar, men har merparten av sina kostnader i kronor. Ett förhållande som kan underlätta även i kommande lågkonjunktur, men samtidigt minskar omvandlingstrycket och därför, på längre sikt, riskerar underminera konkurrenskraften.

Noterbart är också att intäktsbasen fortfarande står för halva näringslivet vad gäller omsättning, förädlingsvärde och personalkostnader (löner). Dess betydelse är således väsentligt större än vad som indikeras av antalet företag eller antalet anställda. Bland de företagsstödjande verksamheterna finns en mängd företag som är helt eller delvis beroende av utvecklingen inom den varuproducerande sektorn. Inte minst bemanningsföretag, men också fastighetservice, tekniska konsulter, IT-företag och logistiksektorn. En enkel tumregel är att varje arbetstillfälle inom intäktsbasen skapar minst ett till i andra sektorer, genom köp av varor och tjänster. Därtill är många av de inkommande affärsbesöken till regionen kopplade till industrin, dvs. även ortstjänsterna påverkas i betydande grad.

Symbiosen mellan intäktsbasen och de företagsstödjande verksamheterna är särskilt tydlig i Gävleborgs län. Medan kommun- och regionförvaltningar samt statliga myndigheter är stora beställare av konsulttjänster i växande stadsregioner, har Gävleborg en större tyngd på privata beställare, framför allt inom industrin. Länet som helhet saknar såväl den befolkningstillväxt som driver på efterfrågan inom samhällsbyggnadsområdet som utredningstunga myndigheter. Därtill innebär närheten till Stockholm-Uppsala-regionen en påtaglig konkurrens av företagsstödjande aktörer lokaliserade i den regionen. Därav den sammantaget långsamma utvecklingen vad gäller de företagsstödjande verksamheternas utveckling i Gävleborg det senaste decenniet.

Av figuren ovan framgår även att de företagsstödjande verksamheterna står för en väsentligt mindre andel av omsättningen, kapitalet och resultatet i näringslivet än av företag, anställda och förädlingsvärde. Det beror på att de företagsstödjande verksamheterna har få inköp, dvs. en hög förädlingsgrad där den egna personalen utgör den främsta kostnaden och behovet av kapital är relativt litet, logistiksektorn undantaget.

Det skapade värdet går därmed i högre grad till löner än vad som är fallet inom industrin, eller ortstjänsterna. Det betyder också att spridningseffekterna av verksamheterna är mer begränsade. Dock är lönerna generellt högre än inom ortstjänsterna, vilket ger en större konsumtionseffekt till nytta för de senare. I jämförelse med de varuproducerande näringarna, intäktsbasen, ligger lönerna emellertid generellt sett lägre inom de företagsstödjande verksamheterna. Ytterligare ett exempel på intäktsbasens stora betydelse som drivkraft för den regionala ekonomin.

Ortstjänsterna har tydligast ökat sin andel av sysselsättningen, omsättningen och det investerade kapitalet i Gävleborgs näringsliv 2008-2017. Däremot har inte det redovisade resultatet utvecklats i motsvarande grad, vilket även avspeglas i en lägre andel av det sammanlagda egna kapitalet inom länets näringsliv. Ortstjänsterna har den klart lägsta soliditeten bland huvudgrupperna och därmed en mer utsatt position i en begynnande lågkonjunktur. Det är inte osannolikt att det kan bli en påtaglig backlash efter de gångna årens starka expansion.

Det investerade kapitalet i ortstjänsterna ligger emellertid idag på samma nivå som intäktsbasens. En anmärkningsvärd utveckling som visar var investerarna tror det finns framtida affärsmöjligheter. Kostnaden för att tjäna en krona låg år 2017 dessutom nära nog på samma nivå som inom intäktsbasen, dvs ortstjänsterna är lönsamma. Förädlingsvärdet per anställd är dock lägre än inom övriga näringslivet och så även lönerna.

Att ortstjänsterna växer medan de varuproducerande näringarna krymper är inte per definition en positiv utveckling för den regionala ekonomin, eller för den delen den nationella. Det skapas förvisso enklare jobb som kan göra det lättare för exempelvis unga och nyanlända att komma in på arbetsmarknaden. Men, *det binder också upp resurser i en mer basal serviceekonomi som inte är helt förenlig med ambitionerna att vara framstående i termer av kompetens, teknikutveckling och innovation.*

Utan en stark intäktsbas, med tillhörande företagsstödjande verksamheter, kan man också fråga sig hur den köp- och skattekraft ska uppstå som krävs för att driva ortstjänsterna vidare. *Det är således angeläget att näringslivet utvecklas inom alla områden och att det finns en förståelse för intäktsbasens betydelse även för tjänstesektorernas utveckling.*

De investeringar som nu görs i stora serverhallar på olika håll i landet, såsom av Microsoft i Gävleborg, kallas ibland för den nya basindustrin. Något som kan föra tankarna i fel riktning, då likheterna med den traditionella industrin främst är den stora energiförbrukningen, som på vissa håll gett effektbrist och försvårat annan utveckling. Serverhallarna är mer att betrakta som företagsstödjande verksamhet och har som regel begränsade ringverkningar.

Utöver en initial stimulans inom byggsektorn är de direkta effekterna vanligtvis små, då merparten av utrustningen importerats från andra länder och det krävs få anställda för att sköta den vardagliga driften. Skalan på Microsofts etablering i Gävleborg är emellertid så stor att den kommer att få tydligt genomslag på den regionala byggsektorn, men också innebära många anställda i den löpande driften. Därmed kan den också komma att tjäna som ett skyltfönster för andra etableringar inom samma eller angränsande områden. Kan den dessutom kombineras med en utveckling inom förnyelsebar energi, energilagring och energieffektivisering uppstår än fler intressanta möjligheter.

UTVECKLING MED SIKTE PÅ 2030

Den befolknings- och sysselsättningsprognos som tagits fram för Gävleborg som del av östra Mellansverige (Stockholms läns landsting 2017) pekar på en fortsatt åldrande befolkning och att den arbetsföra delen av befolkningen fortsätter minska som andel av totalbefolkningen. Försörjningskvoten förväntas därmed stiga och sysselsättningsgraden öka.

Det är främst bland senare och kommande års invandrargrupper det finns en arbetskraftsreserv, varför deras arbetsdeltagande är avgörande för att skapa utrymme för sysselsättningstillväxt. Inte minst då nettoutpendlingen mot Stockholm-Uppsala-regionen förväntas öka (flödena ökar åt båda håll, men utpendlingen ökar mer än inpendlingen) och befolkningstillväxten enligt basprognosen blir modest. Detta gäller länet generellt men i än högre grad de mindre och mer perifert belägna kommunerna, då befolkningen förväntas fortsätta koncentreras till de större städerna.

Arbetskraftsbrist kommer således troligen att prägla kommande decennium, vilket även gäller riket i stort. Basprognosen för Gävleborg är en sysselsättning ungefär på dagens nivå, men förutsätter en ökad förvärvsfrekvens bland utlandsfödda. Något som är en utmaning, då utbildningskraven stiger och många nyanlända har en svag utbildningsbakgrund. Fullgjord gymnasieutbildning är i praktiken ett grundkrav och för allt fler jobb krävs det en akademisk utbildning.

Ortstjänsterna fortsätter driva tillväxten

Till följd av den åldrande befolkningen kommer behoven inom vård och omsorg att fortsätta öka och det är sannolikt att välfärdstjänsterna kommer kräva en större andel av arbetskraften år 2030 än 2017. Även om ny teknik och nya arbetssätt kan rationalisera och automatisera verksamheterna, är det troligt att den rådande trenden mot en ökad andel sysselsatta inom offentlig sektor fortsätter. I synnerhet om pendeln slår tillbaka vad gäller driftprivatisering av offentlig verksamhet.

Sysselsättningen inom de befolkningsanknutna branscherna, ortstjänsterna, kan förväntas fortsätta öka, men det är inte säkert det kommer att märkas bland privata aktörer på samma vis som under perioden 2008-2017. Till detta bidrar även omställningen inom handeln, där digitaliseringen och en växande e-handel minskar personalbehovet samt skiftar fokus mot effektiva lager- och logistiklösningar framom kundbetjäning. Behovet av butiksytor blir sannolikt mindre, vilket kan få återverkningar inom bygg- och fastighetssektorerna. Centrum- och externhandeln löper båda risk att stå med tomma lokaler. En utveckling som redan inletts och troligtvis tilltar kommande år. Enligt Svensk Handel kan 11 000 butiker och 49 000 jobb i detaljhandeln i landet försvinna till 2025 (Svensk Handel 2017).

Intäktsbasen, dvs. de varuproducerande näringarna, kan förväntas fortsätta minska i såväl absoluta som relativa sysselsättningstal, men inte nödvändigtvis i termer av omsättning och förädlingsvärde. I likhet med utvecklingen 2008-2017 kan kapitalinvesteringar öka såväl produktionsförmågan som effektiviteten, pådrivet av inte minst digitalisering, miljö och klimat. Hållbarhetsfrågorna genomsyrar redan idag de större verksamheterna, men kommande decennium kommer även de små- och medelstora aktörerna att möta stigande krav och förväntningar.

I detta finns även affärsmöjligheter, allt från bioekonomi till fossilfritt stål och byggande, men förutsätter kompetensmässig och finansiell förmåga. De företagsstödande verksamheterna har här en viktig funktion som möjliggörare, tillsammans med regionala utbildnings- och forskningsinstitutioner. Finns även regional kapitalförsörjning och ägande med i bilden kan nya regionala värdekedjor uppstå.

De stora, vanligtvis fjärrstyrda, företagen har fortsättningsvis en viktig roll i detta avseende, men det är ofta de mindre, snabbväxande, företagen som driver förändring. Inte sällan i nära samverkan med storföretagen. Att döma av de intervjuer som genomförts inom ramen för denna studie saknas dock ofta såväl beredskap som förmåga bland de mindre företagen att hantera omvärldsförändringarna. Tillika står många inför en generationsväxling.

Risken finns därför att Gävleborg inte förmår utveckla det ägande och kunskap som driver utvecklingen framåt. Att grannregioner som Stockholm-Uppsala suger åt sig de främsta talangerna och företagsetableringarna. Därtill merparten av befolkningsutvecklingen som får ortstjänsterna, men också företagsstödande verksamheter, att expandera. Såsom indikeras av basprognosen för östra Mellansverige. Att vara en attraktiv livsmiljö och samtidigt erbjuda goda möjligheter till lönsamt företagande och investeringar är som alltid det lika självklara som svåråtgångade receptet på regional utveckling. Därtill att ta vara på närliggande regionens resurser och samverka för gemensam framgång. I detta gäller det dock för varje enskild ort, kommun och region att utveckla sin egen förmåga och sitt eget erbjudande.

Samtidigt ska man inte överdriva takten i de förändringar som sker. Det finns en påfallande robusthet och tröghet i ekonomin som kommer av alla de investeringar i bostäder, lokaler, anläggningar, infrastruktur och utbildning som gjorts genom åren. Branscher ändrar sällan sin sysselsättningsandel med mer än en procentenhet över ett decennium. I Gävleborg var det främst tillverkningsindustrin som stod för en större förändring 2008-2017, en minskning med 4,9 procentenheter, medan vård och omsorg ökade med 1,5 procentenheter och offentlig förvaltning och försvar med 1,2 procentenheter. Övriga branscher ökade/minskade med klart under en procentenhet såsom framgår av tabellen nedan.

Branscher, SNI1, Gävleborg					
Swecos beräkningar utgående från ÖMS prognos	2008	2017	2030p	2008-2017	2017-2030p
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2,5 %	3,3 %	3,4 %	1 103	160
Tillverkning och utvinning	20,1 %	15,1 %	13,9 %	-5 522	-1505
Energiförsörjning; miljöverksamhet	1,2 %	1,2 %	1,2 %	129	11
Byggverksamhet	7,7 %	8,5 %	8,3 %	1 342	-175
Handel	9,5 %	9,3 %	9,0 %	63	-271
Transport och magasinering	4,7 %	4,5 %	4,5 %	-3	39
Hotell- och restaurangverksamhet	2,8 %	3,3 %	3,5 %	789	259
Information och kommunikation	1,8 %	1,7 %	1,9 %	-73	308
Finans- och försäkringsverksamhet	0,9 %	0,7 %	0,7 %	-210	-35
Fastighetsverksamhet	1,5 %	1,6 %	1,6 %	283	-24
Företagstjänster	8,8 %	8,2 %	8,2 %	-395	71
Offentlig förvaltning och försvar	5,6 %	6,8 %	6,6 %	1 812	-210
Utbildning	9,9 %	10,7 %	10,6 %	1 392	23
Vård och omsorg; sociala tjänster	17,7 %	19,2 %	20,8 %	2 696	2310
Kulturella och personliga tjänster m.m.	3,9 %	4,2 %	4,4 %	562	347
Okänd verksamhet	1,4 %	1,7 %	1,3 %	380	-455
Summa	100,0 %	100,0 %	100,0 %	4 348	853
Varuproducerande	31,5 %	28,2 %	26,8 %	-3 077	99
Företagsstöd	17,6 %	16,8 %	16,7 %	-301	-72
Ortstjänster	50,9 %	55,0 %	56,5 %	7 726	826
Summa	100,0 %	100,0 %	100,0 %	4 348	853

I perspektivet 2030 kan vi vänta oss en lägre minskningstakt inom industrin, som drabbades av flera stora nedläggningar efter finanskrisen men sedan dess stärkt sin lönsamhet och konkurrenskraft. Dessutom har nya affärsmöjligheter tillkommit inom bland annat bioekonomin. Behoven inom vården kommer fortsätta öka och för att klara detta krävs förmodligen återhållsamhet inom andra offentliga verksamheter. Handeln fortsätter sannolikt rationaliseras, men digitaliseringen bör samtidigt kunna skapa nya arbetstillfällen inom IT-sektorn. Bygandet kan komma att mattas av genom lägre investeringstakt inom industrin, transportsektorn och handeln samt ett begränsat bostadsbyggande. Trenden mot en ökad sysselsättning inom hotell och restauranger samt personliga och kulturella tjänster bör fortsätta, men påverkas av politiska beslut gällande beskattning (moms) och avdrag (RUT). Därtill klimatfrågan, även om resandet ännu inte påverkats av denna utan bara fortsätter öka.

Utvecklingen inom branschaggregaten kan således gå en lugnare period till mötes och arbetsmarknaden förväntas totalt sett stå mer eller mindre still i perspektivet 2030. Främst till följd av arbetskraftsbrist, men där är den framtida invandringen en stor osäkerhetsfaktor. Minskningstakten torde sakta in något inom de varuproducerande verksamheterna och ökningstakten inom ortstjänsterna, som redan står för mer än halva arbetsmarknaden, mattas sannolikt av. De företagsstödande verksamheterna fortsätter troligtvis utvecklas modest, då digitaliseringen rationaliserar och automatiserar även dessa verksamheter och efterfrågan utvecklas svagt i regionen. Detta gäller arbetsmarknaden som helhet, men präglar även utvecklingen inom näringslivet.

Dylika prognoser är givetvis inget annat än kvalificerade gissningar och förändringarna kan bli större än vad som indikeras ovan, men i grova drag ger det en uppfattning om vad som kan vara att vänta, givet den information som finns idag. Större oförutsedda händelser, positiva eller negativa, kan komma att ändra kompetensbehoven märkbart. Exempelvis har endast viss hänsyn tagits till Microsofts förestående etablering, då det ännu är oklart vad den kommer att innebära i detalj.

KONSEKVENSER FÖR KOMPETENSFÖRSÖRJNINGEN

Skulle prognosen slå in och arbetsmarknaden behålla sin nuvarande karaktär vad gäller behovet av yrkeskompetens inom respektive bransch, kan främst behovet av vårdrelaterad yrkeskompetens förväntas öka, såväl gymnasialt som eftergymnasialt utbildad. Minskar gör teknisk/industriell kompetens samt vissa hantverksyrken, med tonvikt på gymnasialt utbildade. Därtill minskar behovet av butikspersonal inom handeln. Givet dagens könsuppdelade arbetsmarknad innebär det att männen löper risk att drabbas av arbetslöshet medan kvinnornas arbetsmarknad utvecklas gynnsamt. Ett förhållande som förstärks av att männen i lägre grad svarar upp mot ökade krav på formell kompetens.

15 mest ökande yrken till 2030			
Swecos beräkningar utgående från ÖMS prognos	Antal	15 mest krympande yrken till 2030	Antal
Undersköterskor	636	Smeder och verktygsmakare	-171
Skötare, vårdare och personliga assistenter	380	Montörer	-114
Sjuksköterskor	246	Butikspersonal	-112
Vårdbiträden	223	Processoperatörer, trä- och pappersindustri	-111
Läkare	80	Ingenjörer och tekniker	-109
Snabbmatpersonal, köks- och restaurangbiträden	73	Process- och maskinoperatörer, stål- och metallverk	-105
Socialsekreterare och kuratorer	61	Fordonsmekaniker och reparatörer	-95
Behandlingsassistenter och pastorer	50	Drifttekniker och processövervakare	-94
Naprapater, sjukgymnaster och arbetsterapeuter	48	Snickare, murare och anläggningsarbetare	-72
IT-arkitekter, systemutvecklare och testledare	43	Gjutare, svetsare och plåtslagare	-65
Kockar och kallskänkor	41	Produktionschefer inom tillverkning	-50
Sjuksköterskor (fortsättning)	39	Försäkringsrådgivare, företagssäljare och inköpare	-45
Idrottsutövare och fritidsledare	36	Installations- och industrielektriker	-39

Chefer inom hälso- och sjukvård	28	Lagerpersonal och transportledare	-37
Drift-, support- och nätverkstekniker	28	Städledare och fastighetsskötare	-34

Samtidigt kommer pensioneringarna fortsättningsvis vara många, framför allt inom välfärdssektorn, och dominerar rekryteringsbehovet. Överlag kan behovet av ersättningsrekrytering på grund av pensionering förväntas vara betydligt större än behovet av nyrekrytering på grund av expansion kommande decennium. Så även inom vården, där exempelvis antalet undersköterskor som kan förväntas gå i pension innan 2030 är tre gånger så många som den prognosticerade ökningen av sysselsättningen inom yrket. I många yrken handlar det om en fjärdedel eller mer av personalstyrkan som pensioneras. Även ur denna aspekt är det inom kvinnodominerade yrken rekryteringsbehovet är som störst.

15 yrken med flest kommande pensioneringar	Antal 55+	Andel 55+ av total syss. inom yrket
<small>Källa: SCB</small>		
Undersköterskor	1 811	26 %
Grundskollärare, fritidspedagoger och förskollärare	1 286	20 %
Kontorsassistenter och sekreterare	1 260	30 %
Skötare, vårdare och personliga assistenter m.fl.	1 054	22 %
Butikspersonal	738	12 %
Lastbils- och bussförare	717	27 %
Sjuksköterskor	710	27 %
Ingenjörer och tekniker	690	24 %
Snickare, murare och anläggningsarbetare	601	18 %
Organisationsutvecklare, utredare och HR-specialister m.fl.	554	27 %
Barnskötare och elevassistenter m.fl.	530	22 %
Försäkringsrådgivare, företagssäljare och inköpare m.fl.	506	22 %
Vårdbiträden	504	18 %
Smeder och verktygsmakare m.fl.	485	20 %
Processoperatörer, trä- och pappersindustri	479	33 %

Lägger man samman dessa två parametrar – prognosticerad förändring av antal sysselsatta samt förväntade pensioneringar – fås en indikation på det totala rekryteringsbehovet, exklusive löpande personalomsättning som även den kan uppgå till flera procent per år. Ställer man sedan rekryteringsbehovet i relation till det totala antalet sysselsatta inom yrket får man en uppfattning om hur stor utmaningen är för arbetsmarknaden att hantera. Utbildningskapaciteten varierar vanligtvis med hur många som återfinns inom en viss yrkesgrupp, så det behöver inte nödvändigtvis vara inom de dominerande yrkena eller ens de som ökar mest som utmaningen är som störst.

Som framgår av tabellen nedan är det i Gävleborg framför allt inom ett antal nischyrken som rekryteringsbehovet uppgår till höga andelar av den befintliga sysselsättningen och därmed kommer vara svårt att hantera. Till stor del handlar det om ledande befattningar inom olika områden, men förvisso också om specialister och grundbemanning inom den redan ansträngda vårdsektorn. I samtliga fall är det i huvudsak pensioneringar som driver rekryteringsbehovet.

20 yrken >20 syss. med störst risk för brist 2030	Syss. 2017	Rekryteringsbehov som andel av syss 2017
<small>Swecos beräkningar utgående från ovan</small>		
Präster och diakoner	88	57 %
Tandsköterskor	187	51 %
Biblioteks- och arkivassistenter m.fl.	104	50 %
Piloter, fartygs- och maskinbefäl m.fl.	40	48 %
Chefer inom hälso- och sjukvård	310	48 %
Chefer inom socialt och kurativt arbete	123	44 %

Politiker och högre ämbetsmän	99	44 %
Tandhygienister	160	44 %
Sjuksköterskor (fortsättning)	526	43 %
Chefer inom äldreomsorg	373	42 %
Tandläkare	133	41 %
Chefer inom förskoleverksamhet	119	40 %
Chefer inom friskvård, sport och fritid	36	38 %
Lokförare och bangårdspersonal	180	38 %
Lärare i yrkesämnen	360	38 %
Förvaltare inom skogsbruk och lantbruk m.fl.	51	37 %
Sjuksköterskor	2 624	36 %
Undersköterskor	6 950	35 %
Verkställande direktörer m.fl.	409	34 %
Chefer inom grund- och gymnasieskola samt vuxenutb.	305	34 %

I mångt och mycket existerar dessa utmaningar redan idag, om än med större tonvikt på yrken som regelmässigt blir en bristvara i högkonjunktur. Exempelvis yrken inom industri, bygg- och anläggning och transporter. Konjunkturrell brist skiljer sig dock från mer långsiktig strukturell brist och är svårare att parera genom utbildningssystemet eller arbetsmarknadsåtgärder. Inleds insatser under högkonjunktur är risken stor att utbudet inte hinner öka innan avmattning sker och då istället riskerar spä på överskottet i lågkonjunktur.

I de fall den konjunkturrella och den strukturella bristen är lika påtaglig finns däremot starka skäl att vidta tydliga åtgärder i syfte att öka utbudet av arbetskraft. I Gävleborg, men också i hög grad riket i stort, handlar det framför allt om behoven inom vården. Inom IT finns också en både kortsiktig och långsiktig bristsituation, om än volymmässigt avsevärt mindre, som behöver åtgärdas för att ta tillvara de möjligheter och ambitioner som finns kopplade till digitaliseringen. För industrin handlar det mer om svårigheter att rekrytera nyckelpersoner, så kallad spetskompetens, än en generell brist. Detsamma gäller inom andra delar av välfärdssektorn, såsom pedagogiskt och socialt arbete.

Bristyrken 2019 Källa: Region Gävleborg	Högskolenivå	Yrkehögskolenivå	Gymnasial nivå
Administration- ekonomi och juridik	Revisor	Redovisningsekonom - Häl-singland Upphandlare/inköpare	
Bygg och anläggning	Byggnadsingenjör	Bygglovshandläggare Byggarbetsledare VVS-ingenjör	Byggyrken Maskinförare VVS-montör
Data/IT	Ingenjör inom data och elektronik Systemutvecklare IT	Data/IT	
Hotell, restaurang och storhushåll			Kock Servitör (hovmästare)
Hälso- och sjukvård	Läkare Sjuksköterska Specialistsjuksköterska Biomedicinsk analytiker	Medicinsk sekreterare	Undersköterskor
Installation, drift och underhåll	Elkraftsingenjör	Elingenjör Vindkraftstekniker	Elektriker Fordonsmekaniker Lastbilsmekaniker

			Yrkesförare
Pedagogiskt arbete	Fritidspedagog Förskollärare Lärare Yrkeslärare Ämneslärare	Stödpedagog	
Socialt arbete	Kurator/ Socialsekreterare Polis		
Tillverkningsarbete	Automationsingenjör Maskiningenjör	Automationstekniker/ Maskintekniker/ Verktygsmakare	CNC operatör Processoperatör

För att klara behoven och stärka utvecklingen i Gävleborg, dess näringsliv och funktionella geografi framstår tre saker som avgörande:

För det första behöver den fulla sysselsättningspotentialen tas tillvara, vilket framför allt innebär att sysselsättningsgraden behöver öka bland utlandsfödda men också bland individer utan gymnasieutbildning. Något som även underlättar integration och social hållbarhet. De stora behoven inom vården har länge ombesörjts av inflyttad arbetskraft och ligger nära till hands även fortsättningsvis, men får inte vara den enda vägen. Även inom den varuproducerande sektorn, intäktsbasen, finns jobb som med riktade insatser kan göras tillgängliga och detsamma gäller delar av de företagsstödande verksamheterna och övriga ortstjänster. Men, det är inom vården behovet och möjligheterna är som störst. Därtill behöver den traditionella könsuppdelningen av arbetsmarknaden brytas, för att underlätta ny sysselsättning och för att fullt ut ta tillvara på befintliga resurser i samhället.

För det andra behöver regionen bli bättre på att utveckla, behålla och attrahera spetskompetens i konkurrens med andra regioner i landet och utlandet. Förutom globaliseringen ställer digitaliseringen och hållbarhetsfrågorna ökade krav på verksamheterna, men skapar även ständigt nya affärsmöjligheter. Tillgång på specialistkompetens är avgörande för att klara omställningen och ta vara på möjligheterna och det är en fördel om denna är regionalt förankrad. Om lösningen istället blir att ta anlita kompetens från eller flytta mer krävande uppgifter till andra regioner försvinner mycket av den utvecklingskraft som kan ligga till grund för förnyelse inom den regionala ekonomin.

För det tredje behöver det ske en ökad integration av arbetsmarknaderna och de till stor del lokala produktionssystemen i Gävleborg. En ökad tillgänglighet inom och över länsgränserna i kombination med en mer rörlig arbetskraft ökar flexibiliteten och effektiviteten till nytta både i hög- och lågkonjunktur. Häri ligger även en ökad storregional integration, där i synnerhet flödena gentemot Stockholm-Uppsala och Sundsvall har en framträdande roll. Förvisso inte utan risk för att de större stadsregionerna suger åt sig en större andel av den ekonomiska aktiviteten, men isolationism är sällan ett bättre alternativ. Ett ökat utbyte skapar fler möjligheter även för Gävleborg och dess näringsliv och bör vara en prioriterad fråga i fortsatt nära samverkan med den övriga storregionen.

REFERENSER

Eklund & Thulin m fl 2017: Svensk konkurrenskraft. Har vi problem med den ekonomiska förnyelseförmågan?

Industrins ekonomiska råd 2018: Industri under omvandlingstryck. Regional närvaro, klimatutmaningar och globaliseringskritik

Karlen & Gustafsson m fl 2013: Det innovativa Sverige. Sverige som kunskapsnation i en internationell kontext

Norrlandsfonden 2018: Norrlandsfondens konjunkturbarometer

Region Gävleborg m fl 2018: Gävleborgs funktionella geografi. Ortsstruktur, tillväxtmotorer och funktionella samband

Region Gävleborg 2019: Nulägesanalys 2019: Hållbar utveckling och tillväxt i Gävleborg

Stockholms läns landsting 2017: Framskrivning av befolkning och sysselsättning i östra Mellansverige

Svenskt näringsliv 2017: Företagsamhet 2017. Gävleborgs län

Tillväxtanalys 2015: Framskrivning och analys av kompetensförsörjningsbehov till 2040

Tillväxtanalys 2018a: Nystartade företag i Sverige 2017

Tillväxtanalys 2018b: Utländska företag 2017

Tillväxtverket 2016: Entreprenörskapsbarometern, länsuppdelad

Tillväxtverket 2017: Företagens villkor och verklighet 2017, länsuppdelad

Tillväxtverket 2018: Industrins tillväxt och konkurrenskraft

Tillväxtverket 2018: Tillstånd och trender för regional tillväxt 2018

Von Schenk & Berglin 2016: Region Gävleborgs förutsättningar och möjligheter i en framtida bioekonomi

Intervjuer: (genomförda juni-augusti 2019)

Roger Sundström, Näringslivschef Hudiksvalls kommun

Johan Tunhult, Regionchef Hälsingland & Gästrikland, Mellansvenska Handelskammaren

Bengt Högberg, Rådgivare, Regional exportsamverkan Gävleborg, Almi GävleDala

Carina Åkerberg, Strateg Näringsliv, Region Gävleborg

Wiebe van der Werf, Strateg Arbetsmarknad och kompetens, Region Gävleborg

Larz Ignberg, Processledare Triple Steelix

Elin Skogens, Processledare Smart Arena Bioekonomi, Region Gävleborg

Stefan Wennerstrand, Näringslivschef, Ljusdals kommun

